

Εκπαίδευση για μια Κουλτούρα Ειρήνης

Διεθνές Συνέδριο για την Εκπαίδευση για μια Κουλτούρα
Ειρήνης: Συζητώντας για τις καλύτερες πρακτικές

Βιβλιάριο Συνεδρίου

Το έργο αυτό χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και υλοποιείται από το
Ινστιτούτο Έρευνας POST σε συνεργασία με τον Όμιλο Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας (AHDR)

Εκπαίδευση για μια Κουλτούρα Ειρήνης

**Διεθνές Συνέδριο για την Εκπαίδευση για μια Κουλτούρα
Ειρήνης: Συζητώντας για τις καλύτερες πρακτικές**

**24-25 Φεβρουαρίου 2017,
Λήδρα Πάλας Πράσινη Γραμμή, Λευκωσία**

Βιβλιάριο Συνεδρίου

Διεθνές Συνέδριο για την Εκπαίδευση για μια Κουλτούρα Ειρήνης:
Συζητώντας για τις καλύτερες πρακτικές

Μάρτης 2017, Λευκωσία

Επιμέλεια: Αναπλ. Καθ. Müge Beidoğlu

POST Research Institute (POST RI)

Ferruh Canbaz 14. Kõşklüçüftlik,

Λευκωσία Κύπρος

Τηλ: +90 392 227 6843 (T/K) +357 977 43074 (E/K)

E mail: info@postri.org

Ιστοσελίδα: postri.org

Friedrich-Ebert-Stiftung (Foundation)

20, Stasandrou, Apt. 401

CY 1060 Nicosia

Tel. +357 22377336

Email: office@fescyprus.org

Website: www.fescyprus.org

Οι απόψεις που εκφράζονται στην παρούσα δημοσίευση δεν αντιπροσωπεύουν απαραίτητα τις απόψεις του ιδρύματος Friedrich-Ebert-Stiftung. Δεν επιτρέπεται η χρήση του συνόλου των μέσων επικοινωνίας που δημοσιεύονται από το ίδρυμα Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) για εμπορικούς σκοπούς χωρίς την έγγραφη συγκατάθεση του ιδρύματος FES.

Εκδότης: POST Research Institute (POST RI), Λευκωσία, Κύπρος

Τυπογραφία: TipografArt Printing & Publishing

Tel: +90 392 22 75 944

ISBN: 978-9963-9852-4-1

Οι απόψεις που εκφράζονται στην παρούσα δημοσίευση δεν αντιπροσωπεύουν απαραίτητα τις απόψεις του ιδρύματος Friedrich-Ebert-Stiftung. Δεν επιτρέπεται η χρήση του συνόλου των μέσων επικοινωνίας που δημοσιεύονται από το ίδρυμα Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) για εμπορικούς σκοπούς χωρίς την έγγραφη συγκατάθεση του ιδρύματος FES.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευχάριστιες.....	4
Πρόγραμμα.....	5
Εναρκτήριες Ομιλίες.....	8
Πάνελ I: Τοπικές Πρακτικές στην Εκπαίδευση για μια Κουλτούρα Ειρήνης.....	21
Οδεύοντας προς μια κριτική εκπαίδευση της ειρήνης στην Κύπρο Δέκα βασικές μεταβολές, Μιχαλίνος Ζεμπύλας.....	21
Η εγκαθίδρυση κουλτούρας ειρήνης: Ειρήνη είναι να περιφέρεσαι στους διαδρόμους ενός σχολείου, Müge Beidoğlu	32
Πάνελ II: Εναλλακτικές παιδείες: Μεθοδολογία και Διδασκαλία	44
Επανεξετάζοντας τη μαθησιακή μεθοδολογία της ειρήνης - Magnus Haavelsrud	44
Οικολογική προσέγγιση στην εκπαίδευση της ειρήνης: Αρχές και πρακτικές αλφαριθμητισμού για την κουλτούρα ειρήνης - Maggie Pinar .	56
Η κοινωνική εργασία ως η πραγμάτωση της εκπαίδευσης της ειρήνης - Jennifer Mansur Sertel.....	67
Εργαστήρια.....	76
Εργαστήριο 1: Δραστηριότητες για την Προώθηση της Ενσυναίσθησης και της Κοινωνικής Δικαιοσύνης.....	76
Εκπαιδευτής: Jennifer Mansur Sertel	76
Εργαστήριο 2: Δημιουργικές Συναντήσεις για την Πρακτική Οικοδόμηση της Ειρήνης στα σχολεία.....	80
Εκπαιδευτής: Maggie Pinar.....	80
Εργαστήριο 3: Διασύνδεση Εμπειρικής Μάθησης και Θεωρίας της Ειρήνης.....	96
Εκπαιδευτής: Magnus Haavelsrud	96

Ευχαριστίες

Αγαπητοί Αναγνώστες,

Η δημοσίευση αυτή έχει ετοιμαστεί με σκοπό τη διασφάλιση της διατήρησης της ανεκτίμητης συμβολής όλων των συμμετεχόντων στο Διεθνές Συνέδριο για την Εκπαίδευση για μια Κουλτούρα Ειρήνης: Συζητώντας για τις Καλύτερες Πρακτικές, που ήταν το τελικό γεγονός ενός τριετούς προγράμματος Εκπαίδευσης για μια Κουλτούρα Ειρήνης, αποτελώντας ένα βασικό σημείο αναφοράς και συνεχίζοντας έτσι να ρίχνει φως στις μελλοντικές γενιές.

Το πάθος για την ειρήνη όσων συνέβαλαν σε αυτό το πρόγραμμα και δίνοντας του ζωή με τη συμμετοχή τους, είναι άξιο ανάμνησης και επαίνου. Η δύναμη της εκπαίδευσης για την ειρήνη μπορεί να φυτρώσει μόνο με ένα τέτοιο πάθος. Ελπίζουμε ότι οι εμπειρίες που δημιουργήθηκαν από αυτό το τριετές πρόγραμμα, η ευαισθητοποίηση που καλλιεργήθηκε και οι εκατοντάδες συμμετέχοντες που ξεκίνησαν τις εσωτερικές μεταμορφώσεις θα οδηγήσουν τελικά στο άνοιγμα νέων οριζώντων.

Ευχαριστούμε την Ευρωπαϊκή Ένωση για τη στήριξη που δόθηκε στο πρόγραμμα αυτό στο πλαίσιο του προγράμματος συμβολής στην ανάπτυξη της Τουρκοκυπριακής κοινωνίας των πολιτών, τόσο οικονομικά όσο και με πολλούς άλλους τρόπους. Αν δεν υπήρχε η οικονομική συμβολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το πρόγραμμα αυτό θα παρέμενε απλά μια καλή ιδέα. Όμως στο τέλος των τριών χρόνων, όπως θα διαβάσετε στις παρουσιάσεις στις προσεχείς σελίδες, θα έχετε την ευκαιρία να δείτε πως οι κουλτούρες ειρήνης γίνονται αντιληπτές σε διάφορα μέρη του κόσμου και από την άλλη θα έχετε την ευκαιρία να εξετάσετε πρακτικές εφαρμογές. Ευχαριστούμε επίσης το Friedrich Ebert Stiftung για όλη την υποστήριξη στο Διεθνές Συνέδριο για την Εκπαίδευση για μια Κουλτούρα Ειρήνης.

Ελπίζουμε ότι το έργο αυτό θα ωφελήσει όλους τους ενδιαφερόμενους και θα αποτελέσει μια μικρή συμβολή στην εγκαθίδρυση της κουλτούρας ειρήνης στην Κύπρο.

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τους πολύτιμους ομιλητές για την ανεκτίμητη συμβολή τους μέσα από τις γνώσεις και τις εμπειρίες τους, όλους τους συμμετέχοντες που συμμετείχαν και έδωσαν ζωή στο συνέδριο αυτό και όλους όσους εργάστηκαν σκληρά για την πραγματοποίηση αυτού του Διεθνούς Συνεδρίου για την Εκπαίδευση για μια Κουλτούρα Ειρήνης: Συζητώντας για τις Καλύτερες Πρακτικές.

Müge Beidoğlu – Hakan Karahasan

Πρόγραμμα

Διεθνές Συνέδριο για την Εκπαίδευση για μια Κουλτούρα Ειρήνης:
Συζητώντας για τις καλύτερες πρακτικές

24 – 25 Φεβρουαρίου 2017 / Λευκωσία

Κέντρο J. William Fullbright, Λήδρα Πάλας Πράσινη Γραμμή

24 Φεβρουαρίου 2017, Παρασκευή

Ωρα	Θέματα	Παρουσιάσεις
15.30 - 16.00	Αφίξεις και Εγγραφές	
16.00 – 16.30	Εναρκτήριες Ομιλίες	Κα Mehves Beyidoğlu – Η Εκπαίδευση για μια Κουλτούρα Ειρήνης ως Μέσο Συμφιλίωσης στην Κύπρο Δρ. Κυριάκος Παχουλίδης – Συμπρόεδρος Ομίλου Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας Κα Charlotte Goyon – Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κος Mehmet Harmanci – Δήμαρχος του Τουρκικού Δημαρχείου της Λευκωσίας Κα Semen Yönel Saygun – Πρόεδρος της Τουρκοκυπριακής Συντεχνίας Δασκάλων (KTÖS) Κος Απόστολος Αποστολίδης – Γενικός Γραμματέας της Παγκύπριας Οργάνωσης Ελλήνων Δασκάλων (ΠΟΕΔ)
16.30 – 17.30	Πάνελ Ι: Τοπικές Πρακτικές στην Εκπαίδευση για μια Κουλτούρα Ειρήνης	Συντονίστρια: Δρ. Zehra Aziz Beyli – Γενική Γραμματέας Ινστιτούτου Ερευνών POST Οδεύοντας προς μια κριτική εκπαίδευση της ειρήνης στην

		Κύπρο: Δέκα βασικές μεταβολές Καθ. Μιχαλίνος Ζεμπύλας- Μέλος της Επιστημονικής Επιτροπής E4CP, Η εγκαθίδρυση κουλτούρας ειρήνης: Ειρήνη είναι να περιφέρεσαι στους διαδρόμους ενός σχολείου Αναπλ. Καθ. Müge Beidoğlu - Μέλος της Επιστημονικής Επιτροπής E4CP
17.30 – 17.45	ΔΙΑΛΛΕΙΜΑ ΓΙΑ ΚΑΦΕ	
17.45 – 19.00	Πάνελ II: Εναλλακτικές Παιδείες: Μεθοδολογία και Διδασκαλία	Συντονίστρια: Αναπλ. Καθ. Müge Beidoğlu - Μέλος της Επιστημονικής Επιτροπής E4CP Επανεξετάζοντας τη μαθησιακή μεθοδολογία της ειρήνης Καθ. Magnus Haavelsrud – Νορβηγικό Πανεπιστήμιο Επιστήμης & Τεχνολογίας, Νορβηγία Οικολογική προσέγγιση στην εκπαίδευση της ειρήνης: Αρχές και πρακτικές του αλφαριθμητισμού για την κουλτούρα ειρήνης Maggie Pinar – Κέντρο Έρευνας και Εκπαίδευσης της Ειρήνης Πανεπιστημίου Βοσπόρου Κοινωνική Εργασία ως η πραγμάτωση της εκπαίδευσης της ειρήνης Jennifer Mansur Sertel – Robert College, Τουρκία

25 Φεβρουαρίου 2017, Σάββατο

Εργαστήριο 1: Δραστηριότητες για την προώθηση της Ενσυναίσθησης και της Κοινωνικής Δικαιοσύνης

Εκπαιδευτής: Jennifer Mansur Sertel

Εργαστήριο 2: Δημιουργικά Συναπαντήματα για την Πρακτική Οικοδόμηση της Ειρήνης στα Σχολεία

Εκπαιδευτής: Maggie Pinar

Εργαστήριο 3: Διασύνδεση Εμπειρικής Μάθησης και Θεωρίας της Ειρήνης

Εκπαιδευτής: Magnus Haavelsrud

Εναρκτήριες Ομιλίες

Ms. Mehveş Beyidoğlu – Υπεύθυνη του Προγράμματος Εκπαίδευση για μια Κουλτούρα Ειρήνης ως Μέσο για την Συμφιλίωση στην Κύπρο

Αγαπητοί φίλοι,

Είμαστε πολύ χαρούμενοι που σας έχουμε μαζί μας σήμερα!

Εκ μέρους του προγράμματος, θα ήθελα να σας ευχαριστήσω που συμμετέχετε στο Διεθνές Συνέδριο για την Εκπαίδευση για μια Κουλτούρα Ειρήνης: Συζητώντας τις καλύτερες πρακτικές.

Αυτή είναι και η καταληκτική εκδήλωση του τρίχρονου Προγράμματος που έχει εφαρμοστεί από το Ινστιτούτο Ερευνών POST σε συντονισμό με το Όμιλο Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας, με την οικονομική στήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσω του Προγράμματος Κοινωνία των Πολιτών σε Δράση IV που ανοίχτηκε για την Τουρκοκυπριακή Κοινότητα.

Η παρουσίαση αυτή θα παραδινόταν από τον πρόεδρο του Ιδρύματος Ερευνών POST Hakan Karahasan, όμως με παρακάλεσε να την κάνω εγώ, μιας και έχει χάσει τη φωνή του.

Το Πρόγραμμα Εκπαίδευση για την Εκπαίδευση Ειρήνης ως Μέσο Συμφιλίωσης στην Κύπρο, ετοιμάστηκε από μια ομάδα παθιασμένων ανθρώπων, που ήθελαν να συμβάλουν στην διαδικασία της ειρήνης στο νησί. Αυτό είναι ένα μοναδικό Πρόγραμμα που επικεντρώνεται στην ενοποίηση του νησιού! Από τότε που ξεκίνησε το Πρόγραμμα τον Ιούλη του 2014, ο καθένας από μας εργάστηκε πολύ σκληρά για την υλοποίηση των στόχων μας με επιτυχία. Πιστεύουμε ότι η παιδεία είναι ένα εργαλείο ζωτικής σημασίας στην προώθηση της κουλτούρας ειρήνης ως μέσο επίτευξης των αναγκαίων δομικών αλλαγών και της μεταμόρφωσης της Κυπριακής κοινωνίας.

Μέσα στο παρών κλίμα, με τη διεξαγωγή διαπραγματεύσεων υψηλού επιπέδου από τους ηγέτες μας και τις παρασκηνιακές προσπάθειες αυτών που προσπαθούν, και στις δυο πλευρές του νησιού, να εκτροχιάσουν την ειρηνευτική διαδικασία, η συνέχιση των προσπαθειών μας για υποστήριξη και προώθηση της εκπαίδευσης για μια κουλτούρα ειρήνης είναι υψίστης σημασίας για την ενιαία Κύπρο.

Έχοντας αυτή τη δυνατή πίστη, θα ήθελα να συνοψίσω τα επιτεύγματα του Προγράμματος μας μέχρι σήμερα:

- Ανοίξαμε το Κέντρο Εκπαίδευσης Ειρήνης και Βιβλιοθήκη στις εγκαταστάσεις του Ινστιτούτου Ερευνών POST στο Köskilüçiftlik, οι οποίες απέχουν μόλις 7 λεπτά με τα πόδια από το οδόφραγμα του Λήδρα Πάλας.

Σκοπός του Κέντρου είναι να παρέχει χώρο μελέτης σε εκπαιδευτές, ερευνητές, ενδιαφερόμενα άτομα-μέλη της κοινότητας και δια βίου μαθητευόμενους. Το Κέντρο Εκπαίδευσης της Ειρήνης παρέχει επίσης ευκαιρίες μάθησης σε παιδιά μέσω εναλλακτικών βιβλίων και συμμετοχικών δραστηριοτήτων που έχουν σχεδιαστεί για να διευρύνουν τους ορίζοντες τους. Τα βιβλία καλύπτουν θέματα ειρήνης και συμφιλίωσης, σεβασμού και ισότητας, ενσωμάτωσης και συμμετοχικότητας, δημοκρατίας και κοινωνικής ειρήνης, οικολογίας και βιωσιμότητας, ενεργού συμμετοχής του πολίτη και της δια βίου μάθησης και γενικά θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

- Η βιβλιοθήκη περιλαμβάνει περίπου 1000 βιβλία στα Αγγλικά, Τουρκικά και Ελληνικά σε διάφορους τομείς της κουλτούρας της ειρήνης, όπως την επίλυση συγκρούσεων, την οικοδόμηση της ειρήνης, την εκπαίδευση της ειρήνης, πολυπολιτισμικότητα, διάλογο και συμφιλίωση, ισότητα φύλων, τα ανθρώπινα δικαιώματα, τα δικαιώματα των ζώων, την οικολογική βιωσιμότητα και την εσωτερική ειρήνη.
- Ως μέρος του Προγράμματος, έχουμε οργανώσει εκπαιδευτικά σεμινάρια για πάνω από 50 παιδιά, νέους και δασκάλους σε μια σειρά από τοποθεσίες όπως τη Βατυλή, τη Λάπηθο, την Πάφο, τη Λάρνακα, την Κερύνεια, τη Λεύκα, τη Μόρφου, τον Άγιο Επίκτητο, τη Λεμεσό και τη Λευκωσία. Πάνω από 600 παιδιά και νέοι, καθώς και περίπου 200 εκπαιδευτικοί έχουν συμμετάσχει στα σεμινάρια μας. Παρομοίως έχουμε συνδιοργανώσει διακοινοτικά εργαστήρια για τις ίδιες ομάδες-στόχους, καταφέροντας να προσελκύσουμε πάνω από 500 εκπαιδευτικούς, νέους και παιδιά και από τις δυο πλευρές της διαχωριστικής γραμμής. Αυτή ήταν η

πρώτη φορά που συνέβη κάτι τέτοιο, ένα πραγματικό επίτευγμα, με τις δυο οργανώσεις και τους εκπαιδευτικούς να δουλεύουν σκληρά για να φέρουν όλα αυτά τα παιδιά μαζί.

Ακόμη πιο ενδιαφέρον ήταν το γεγονός ότι κάποια από τα παιδιά περιέγραψαν πως αυτή ήταν και η πρώτη συνάντηση που είχαν με παιδιά που μιλούσαν μια άλλη γλώσσα. Ευχαριστούμε τους δασκάλους για την υποστήριξη τους και που μας έδωσαν την ευκαιρία να προσεγγίσουμε κι άλλους μαθητές.

- Οργανώθηκε μια καλοκαιρινή κατασκήνωση για μια ομάδα νέων και από τις δυο πλευρές του νησιού. Η κατασκήνωση είχε ένα θεατρικό όμιλο και χρησιμοποίησε κατά κύριο λόγο θεατρικές τεχνικές καθώς και άλλες μορφές εκφραστικής τέχνης και επίσημα και ανεπίσημα εργαλεία. Στόχος της ήταν η δημιουργία ενός ασφαλούς χώρου για τη δημιουργία δημιουργικής εκμάθησης, δημοκρατικού διαλόγου και αμοιβαίας κατανόησης και σεβασμού μεταξύ των νέων από τις διάφορες κοινότητες της Κύπρου, και ιδιαίτερα ανάμεσα στις κοινότητες που ζουν σε διαφορετικές πλευρές της διαχωριστικής γραμμής.
- Οργανώσαμε σε συνεργασία με την UNFICYP Φεστιβάλ Παιδιών και Νεολαίας υπό τον τίτλο «Η Ειρήνη Δουλεύει». Το Φεστιβάλ «Η Ειρήνη Δουλεύει» πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια της Διεθνούς Ημέρας Παιδιών και έφερε κοντά πάνω από 200 παιδιά Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Στο δικαιοδικό φεστιβάλ, παιδιά και νέοι ηλικίας 6-18 είχαν την ευκαιρία να συμμετάσχουν σε πολλές δραστηριότητες προσανατολισμένες στην εναλλακτική ειρήνη, να περάσουν όμορφες στιγμές μαζί και να κτίσουν καινούριες φιλίες.

Η δικαιοδική διοργάνωση με τη συμμετοχή παιδιών και νέων καθώς και των γονιών τους, μετέτρεψε τη νεκρή ζώνη σε χώρο φεστιβάλ. Κατά τη διάρκεια αυτής της πολύχρωμης ημέρας, οι συμμετέχοντες πέρασαν υπέροχα το χρόνο τους με δραστηριότητες όπως τα εργαστήρια εκπαίδευσης της ειρήνης. Πριν από τη ολοκλήρωση του Φεστιβάλ, οι συμμετέχοντες στα εργαστήρια της εκπαίδευσης της ειρήνης, που οργανώθηκαν από το πρόγραμμα «Εκπαίδευση για μια Κουλτούρα Ειρήνης», πήραν πιστοποιητικά συμμετοχής τους.

Αυτές είναι οι κύριες δραστηριότητες και επιτεύγματα μας. Προσπαθήσαμε να συνοψίσουμε και να εκθέσουμε το έργο μας, δηλαδή τις δραστηριότητες που έχω περιγράψει, μέσα από τις φωτογραφίες που βλέπετε στην αίθουσα.

Και τώρα το Συνέδριο...

Με την ολοκλήρωση των εναρκτήριων ομιλιών, θα έχουμε δυο Πάνελ. Το πρώτο Πάνελ θα καταπιαστεί με τις τοπικές πρακτικές για την εφαρμογή της εκπαίδευσης για μια Κουλτούρα Ειρήνης. Οι δυο ομιλητές του Πάνελ, ο καθηγητής Μιχαλίνος Ζεμπύλας και η Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Müge Beidoğlu είναι μέλη της Επιστημονικής Επιτροπής του Προγράμματος. Το δεύτερο πάνελ καταπιάνεται με την εναλλακτική εκπαίδευση: Μεθοδολογία και Διδασκαλία. Ομιλητές θα είναι οι διακεκριμένοι ειδικοί, ο καθηγητής Magnus Haavelsrud, η κα Maggie Pinar και η κα Jennifer Sertel Mansur, οι οποίοι θα μας μιλήσουν για τις μεθοδολογίες, τις αρχές και τις πρακτικές του αλφαριθμητισμού της κουλτούρας ειρήνης και την πραγμάτωση της εκπαίδευσης της ειρήνης.

Αύριο θα πραγματοποιηθούν τρία παράλληλα εργαστήρια από τις 9.30 π.μ. μέχρι τις 4.30 μ.μ. Το κάθε εργαστήριο θα διαρκέσει δυο ώρες και θα επαναληφθεί δίνοντας έτσι την ευκαιρία σε όλες τις ομάδες εκπαιδευτικών να συμμετάσχουν σε ένα εξάωρο εκπαιδευτικό σεμινάριο που θα διεξαχθεί από έμπειρους επαγγελματίες του χώρου. Η εκδήλωση μας θα λάβει τέλος με την τελετή παράδοσης των πιστοποιητικών. Δράττοντας της ευκαιρίας, θα ήθελα να σας εκφράσω την ευγνωμοσύνη μας για τη στήριξη, τη συμβολή, την ενέργεια και τον ενθουσιασμό σας. Σας ευχαριστούμε πολύ. Χωρίς την ανεκτίμητη συμβολή και την συμμετοχή σας, αυτό το πρόγραμμα δεν θα μπορούσε να επιτύχει.

Με τη συνεχιζόμενη υποστήριξη σας, θα συνεχίσουμε να οργανώνουμε περισσότερες εκδηλώσεις στο μέλλον και να διασφαλίσουμε τη βιωσιμότητα των επιτευγμάτων μας.

Δρ. Κυριάκος Παχουλίδης – Συμπρόεδρος του Ομίλου Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας

Αγαπητοί φίλοι,

Οι τελευταίες εξελίξεις στις διαπραγματεύσεις για το Κυπριακό υπογραμμίζουν, για ακόμη μια φορά, τον κρίσιμο ρόλο που διαδραματίζει η παιδεία στην επιδίωξη της ειρήνης γενικότερα, αλλά και ειδικότερα μέσα στο πλαίσιο μιας δυσεπίλυτης σύγκρουσης, όπως είναι αυτή με την οποία είμαστε αντιμέτωποι στην Κύπρο. Οι ίδιες αυτές εξελίξεις τονίζουν επίσης την ανάγκη για εναλλακτικές εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες στην Κύπρο που να είναι προσανατολισμένες προς την ειρήνη και τη συμφιλίωση. Ένα εξαιρετικό παράδειγμα είναι το πρόγραμμα «Η Εκπαίδευση για μια Κουλτούρα Ειρήνης ως Μέσο Συμφιλίωσης στην Κύπρο» - από τώρα και στο εξής «το πρόγραμμα» - που διεξάγεται από το Ινστιτούτο Ερευνών POST και τον Όμιλο Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας και χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή μέσω του προγράμματος Κυπριακή Κοινωνία των Πολιτών σε Δράση IV.

Το πρόγραμμα αξιοποιώντας τα διάφορα παιδαγωγικά εργαλεία που αναπτύσσονται στον τομέα της Εκπαίδευσης για μια Κουλτούρα Ειρήνης, και εφαρμόζοντας τα στο πλαίσιο της Κύπρου, παρέχει ένα λαμπρό παράδειγμα για το πώς μπορούν να αναζητηθούν κοινωνικές αλλαγές με την ενεργό συμμετοχή των εκπαιδευτικών, νέων ανθρώπων, γονιών, μελών της κοινότητας και της κοινωνίας των πολιτών σε μια εκπαιδευτική και μεταμορφωτική διαδικασία. Από πολλές απόψεις, το πρόγραμμα ήταν καινοτόμο και πρωτοπόρο.

Ξεκίνησε από μια μικρή ομάδα ανθρώπων, κάποιοι ήταν εκπαιδευτικοί με πείρα στον τομέα της Εκπαίδευσης της Ειρήνης, όμως όλοι είχαν μια γνήσια δέσμευση να αγωνιστούν για μια ειρηνική, επανενωμένη Κύπρο.

Το πρόγραμμα ήταν σχεδιασμένο με τέτοιο τρόπο ώστε να τυγχάνει διαχείρισης από αυτή την ομάδα με την παιδαγωγική υποστήριξη εκπαιδευτικών συμβούλων από την Κύπρο, αλλά και από το διεθνή χώρο, και την διοικητική υποστήριξη του ΙΕ POST και του ΟΙΔΕ.

Παρόλο που οι στόχοι που τέθηκαν ήταν ψηλοί – σε σχέση με τον αναμενόμενο αριθμό εκπαιδευτικών και παιδιών που θα συμμετείχαν στις δραστηριότητες του Προγράμματος – από πολλές απόψεις όχι μόνο έχουν επιτευχθεί, αλλά έχουν ξεπεράσει και τις αρχικές προσδοκίες. Και αυτό χάρη στο πάθος και τον ενθουσιασμό που επέδειξαν αυτοί οι άνθρωποι μέσα από τη δουλειά τους, αλλά και χάρη στους δεκάδες εθελοντές που συνέβαλαν με διάφορους τρόπους.

Θα μπορούσα να μιλήσω αρκετή ώρα για τα επιτεύγματα του Προγράμματος. Δεν θα το κάνω. Θα ήθελα να φανταστείτε μόνο πως πάνω από 170 παιδιά – έχοντας ήδη λάβει μια αρχική εκπαίδευση στην εκπαίδευση για την ειρήνη – από όλες τις ηλικίες και από διαφορετικές πλευρές της διαχωριστική γραμμής, να βρίσκονται μαζί εδώ στη νεκρή ζώνη, για πρώτη φορά, για να συμμετάσχουν σε εργαστήρια και διάφορες δραστηριότητες για την εκπαίδευση για μια κουλτούρα ειρήνης που έχουν οργανωθεί από καταρτισμένους εκπαιδευτικούς.

Αυτά τα παιδιά επιστρέφουν ως πρεσβευτές της ειρήνης στις οικογένειές τους, τους φίλους τους και στα σχολεία τους, πολλαπλασιάζοντας το αντίκτυπο της θετικής επαφής με τον άλλο, αλλά επιστρέφουν και εξοπλισμένοι με δεξιότητες και στάσεις ζωής αναγκαίες για ένα δημοκρατικό πολίτη με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα. Αυτό ήταν ένα μοναδικό επίτευγμα που άνοιξε το δρόμο στη διοργάνωση μιας παρόμοιας δραστηριότητας, κάποιους μήνες μετά, που είχε και την πλήρη στήριξη των δυο ηγετών.

Αγαπητοί φίλοι,

Τα τελευταία δύο μισά χρόνια, το πρόγραμμα «Η Εκπαίδευση για μια Κουλτούρα Ειρήνης ως Μέσο για τη Συμφιλίωση στην Κύπρο» παρέχει τις εκπαιδευτικές αρχές στην Κύπρο με μια εναλλακτική προσέγγιση στην παιδεία. Πάνω από εκατό εκπαιδευτικοί και αρκετές εκατοντάδες παιδιά έχουν μάθει όχι μόνο την έννοια αλλά έχουν μάθει και τις παιδαγωγικές αρχές της Εκπαίδευσης για μια Κουλτούρα Ειρήνης. Τολμά να πω πως έχει φυτευτεί ο σπόρος της Εκπαίδευσης για μια Κουλτούρα Ειρήνης στην Κύπρο. Χρειαζόμαστε αφοσιωμένα άτομα, ομάδες και οργανώσεις που θα συνεχίσουν να τον καλλιεργούν και να τον ποτίζουν. Είμαι σίγουρος ότι πολλοί από αυτούς είναι σήμερα μαζί μας. Σίγουρα η οργάνωση την οποία έχω την τιμή να εκπροσωπώ, ο ΟΙΔΕ, θα είναι ανάμεσα τους.

Κος Mehmet Harmanci – Δήμαρχος του Τούρκικου Δημαρχείου της Λευκωσίας

Σας χαιρετώ όλους,

Είμαστε εδώ αυτή τη χαρμόσυνη μέρα για να κλείσουμε το πρόγραμμα. Θα ήθελα να μιλήσω στα Τουρκικά για να μπορέσω να εκφραστώ καλύτερα. Δεν έχω ετοιμάσει κάποια ομιλία και ούτε θα μιλήσω για πολύ.

Ως πρώην εθελοντής της κοινωνίας των πολιτών, ξέρω πόσο σημαντική είναι η υποστήριξη σε τέτοιες πρωτοβουλίες και ξέρω πόσο σημαντικό είναι οι πολιτικές αρχές να λαμβάνουν υπόψη τα μηνύματα που έρχονται από την κοινωνία των πολιτών. Εγώ, ο ίδιος έχω συμμετάσχει σε ερευνητικές μελέτες σε σχέση με τα ομοσπονδιακά συστήματα μέσα από το πρόγραμμα «Συμμετοχή» και ξέρω πόσο δύσκολο είναι για τους διαχειριστές του προγράμματος να διεξάγουν τις εργασίες τους σε δύσκολες εποχές στην Κύπρο.

Ένας από τους πιο σημαντικούς περιορισμούς, όχι μόνο στην Κύπρο αλλά και σε κάθε γεωγραφική περιοχή στην οποία έχουν λάβει χώρα συγκρούσεις στη βάση εθνικών και εθνικιστικών διαχωρισμών, είναι η αντίληψη του «άλλου» στην οποία επικεντρώνεται όλη η εχθρικότητα. Καθώς οι άνθρωποι τείνουν να αποδίδουν όλα τα κακά χαρακτηριστικά στον «άλλο», τείνουν να αποδίδουν όλα τα καλά στους εαυτούς τους, δηλαδή στο «εμείς». Η θεώρηση αυτή λέει πως εμείς είμαστε όλοι τίμιοι και ενάρετοι άνθρωποι, ενώ οι άλλοι είναι όλοι άτιμοι και κακοί. Σε τέτοιες περιπτώσεις και δυο κοινότητες δημιουργούν το δικό τους καλό και κακό.

Μια χρήσιμη μεθοδολογία για να μπορέσει κανείς να υπερβεί τέτοιες δυαδικές αντιπαραθέσεις είναι να έχει κανείς διαφορετική ερμηνεία για την ταυτότητα. Επειδή η επίσημη ιδεολογία μας επιβάλλει κάποιες συγκεκριμένες αξίες σε σχέση με την ταυτότητα. Γενικά, τέτοιου είδους αξίες μας έχουν εμπεδωθεί μέσω της παιδείας. Και εδώ ακριβώς είναι που η σημασία και η αξία αυτού του προγράμματος θα φανούν. Αν καταφέρουμε να αποφύγουμε αυτά τα αρνητικά χαρακτηριστικά που έχουν αποδοθεί στον άλλο, θα μπορέσουμε να ετοιμάσουμε το έδαφος για την καλλιέργεια ειρηνικών γενιών στην Κύπρο.

Πιστεύω πως οι εκπαιδευτικοί έχουν ευθύνη να εμπλακούν με τα παιδιά σε τέτοιου είδους εκπαιδευτικές δραστηριότητες και να διασφαλίσουν πως τα παιδιά δεν θα μεγαλώσουν με την εικόνα ενός εχθρού στα μυαλά τους.

Ο γιος του Ahmet Ulas, ο οποίος έχει αφιερώσει ολόκληρη τη ζωή του στον αγώνα για τη λύση και την ειρήνη, έχει να διηγείται μια πραγματική ιστορία. Με το άνοιγμα των συνόρων ο Ahmet Ulas είχε προσκαλέσει ένα Ελληνοκύπριο φίλο του για δείπνο στο σπίτι τους και ο γιος του, του λέει «Νόμιζα πως οι Ελληνοκύπριοι έμοιαζαν με δαίμονες». Και αυτός είναι γιος ενός ανθρώπου που πάλευε για την ειρήνη ολόκληρη του τη ζωή. Πιστεύω πως αυτό το παράδειγμα μας είναι χρήσιμο για να κατανοήσουμε πλήρως τη σημασία της εκπαίδευσης και την επίδραση που έχει το κοινωνικό περιβάλλον επάνω μας στην Κύπρο. Είμαι σίγουρος πως υπάρχουν πολλά τέτοια αληθινά παραδείγματα και στις δυο κοινότητες.

Οι τοπικές αρχές στην κοινότητα μας δεν εμπλέκονται στη διαχείριση της εκπαίδευσης, όμως πιστεύω πως σταδιακά θα φτάσουμε και σε αυτό το επίπεδο. Πιστεύω πως η συμμετοχή των τοπικών αρχών στην εκπαίδευση είναι πολύ σημαντική μιας και είναι συνυφασμένη με τον πλουραλισμό των δημοκρατικών καναλιών στις κοινωνίες. Αν αναλογιστούμε το κράτος ως πατέρα, τότε μπορώ να πω πως οι τοπικές αρχές είναι τα αδέρφια της κοινότητας. Τα αδέρφια μπορούν να είναι θυμωμένα το ένα με το άλλο, μπορούν να επεμβαίνουν στη ζωή ενός του άλλου και μπορούν να κρίνουν ο ένας τον άλλο με σκληρό τρόπο. Αυτή η αναλογία σημαίνει περισσότερη επίβλεψη και πιο περιορισμένη ζωή. Στην αναλογία του πατέρα, χρησιμοποιώ τον όρο με την πιο τρομακτική και εξουσιαστική έννοια του, παρά την πιο εύπλαχνη.

Έτσι, πιστεύω πως οι τοπικές αρχές πρέπει να συμμετέχουν στη διαδικασία της λύσης.

Όπως έχω αναφέρει σε διάφορες ευκαιρίες στους ηγέτες των δυο κοινοτήτων, η απουσία των τοπικών αρχών από τις δικαιοδικές τεχνικές επιτροπές είναι μεγάλο μειονέκτημα για τη διαδικασία των ειρηνευτικών διαπραγματεύσεων. Ελπίζω πως αυτό το μειονέκτημα να μπορέσει να επαλειφθεί στο σύντομο μέλλον.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την Ευρωπαϊκή Ένωση, τα Ιδρύματα της κοινωνίας των πολιτών και όσους έχουν συνεισφέρει σε αυτό το πρόγραμμα.

Πάντα μου δίνει ελπίδα να βλέπω τόσο πολύ κόσμο να εργάζεται για την ειρήνη. Εύχομαι μια μέρα η Κύπρος να ξυπνήσει σε ένα ειρηνικό περιβάλλον, και εύχομαι να έχουμε συμβάλει και μεις σε αυτό.

Κα Semen Yönsel Saygun –Πρόεδρος της Τουρκοκυπριακής Συντεχνίας Δασκάλων (ΚΤÖS)

Διακεκριμένοι καλεσμένοι, Αγαπητοί φίλοι,

Μαζευτήκαμε σήμερα για το διεθνές συνέδριο για την εκπαίδευση της ειρήνης στο οποίο θα μπορέσουμε να συζητήσουμε, ως δάσκαλοι, εκπαιδευτές και ακτιβιστές, το πώς μπορεί να δημιουργηθεί μια κουλτούρα ειρήνης στη χώρα μας. Και γι αυτό είμαστε ευγνώμονες στο IE POST που πήρε μια τέτοια πρωτοβουλία.

Το εκπαιδευτικό μας σύστημα εμπεριέχει στοιχεία διάκρισης και αυτό, πιστεύω, αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα εμπόδια που έχουμε μπροστά μας για την οικοδόμηση μιας παιδείας ειρήνης στα σχολεία. Τα σχολικά μας βιβλία, ακόμα και αυτά που εκδίδονται στην Κύπρο, δεν εμπεριέχουν κανένα στοιχείο για την ισότητα των φύλων ή στοιχεία κατά των διακρίσεων. Ακριβώς το αντίθετο, τα βιβλία που παραλάβαμε από την Τουρκία τα τελευταία χρόνια εμπεριέχουν εθνικιστικές και σοβινιστικές δηλώσεις και στοιχεία. Δυστυχώς η εκπαίδευση μας είναι ρατσιστική, μιλιταριστική και προκατειλημμένη ως όσον αφορά θέματα φύλου.

Ως Συντεχνία των Τουρκοκύπριων Δασκάλων, εξετάσαμε τα σχολικά βιβλία που υπάρχουν στα σχολεία μας και ετοιμάσαμε μια αναφορά σχετικά με το ελάττωμα που βρήκαμε στα σχολικά βιβλία, υπογραμμίζοντας την ανάγκη για την εξάλειψη κάθε είδους μιλιταριστικής διάκρισης από τα βιβλία. Πρέπει να εξασφαλίσουμε πως οι μαθητές/ τα παιδιά μας θα μεγαλώνουν με την αντίληψη της συνύπαρξης. Και αυτό μπορεί να επιτευχθεί μόνο με την εκπαίδευση της ειρήνης σε όλα τα σχολεία μας.

Τι είδους ανθρώπων θέλουμε να μεγαλώσουμε; Αν θέλουμε να έχουμε μια κουλτούρα ειρήνης, αν θέλουμε να κτίσουμε ένα κοινό νησί και μια κοινή κοινωνία σε αυτό τον τόπο, πρέπει να αρχίσουμε να δουλεύουμε από σήμερα, για να μπορέσουμε να έχουμε περισσότερες ελπίδες αύριο. Ως Συντεχνία Δασκάλων, για να μπορέσουμε να το επιτύχουμε αυτό, συνεχίζουμε τη σκληρή δουλειά για την ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών μας, των δασκάλων μας και τους ζητάμε να δουλέψουν ή να καταβάλουν προσπάθεια για την αλλαγή της διδακτέας ύλης και των σχολικών βιβλίων. Πρέπει να εξασφαλίσουμε ότι θα αρχίσουμε να

αλλάζουμε τον εαυτό μας πρώτα και απαιτούμε από το υπουργείο παιδείας να εισάγει μια διδακτέα ύλη που να είναι επικεντρωμένη στα ανθρώπινα δικαιώματα και την ισότητα των φύλων. Απαιτούμε επίσης από το υπουργείο να παρέχει ανάλογη εκπαίδευση στους δασκάλους μας. Επιπλέον, θα ήθελα να αναφέρω πως έχουμε κάνει κάποια βήματα, σημειώνοντας κάποια, αν και μικρή, πρόοδο. Επειδή εμείς, η Τουρκοκυπριακή κοινότητα έχουμε πληρώσει το τίμημα του να μην κάνουμε τίποτα τόσα χρόνια, είμαστε έτοιμοι ως δάσκαλοι να κάνουμε ότι περνά από το χέρι μας για να προχωρήσει αυτή η πρωτοβουλία.

Θα ήθελα να ευχηθώ κάθε επιτυχία στο συνέδριο τις επόμενες δυο ημέρες. Σας ευχαριστώ πολύ.

Υπάρχουν πολλά τα οποία πρέπει να γίνουν στην παιδεία στο βόρειο τμήμα της Κύπρου.

Δίνω τώρα το λόγο στον κ. Απόστολο Αποστολίδη, Γενικό Γραμματέα της ΠΟΕΔ.

Κ. Απόστολος Αποστολίδης – Γενικός Γραμματέας της Παγκύπριας Οργάνωσης Ελλήνων Δασκάλων (ΠΟΕΔ)

Αγαπητοί φίλοι,

Πρώτα απ' όλα θα ήθελα να ευχαριστήσω το ΙΕ POST για την πρόσκληση σε αυτό το συνέδριο. Είμαι ευτυχής που βρίσκομαι εδώ, ανάμεσα σας, για να μοιραστώ μαζί σας τις σκέψεις μου και ιδιαίτερα για να ακούσω τις δικές σας. Το θέμα του συνεδρίου είναι πολύ καίριο, επειδή κανένας δεν είναι ευχαριστημένος με την παρούσα κατάσταση στη χώρα μας. Πολιτικά παιχνίδια, πολιτικά και διεθνή οικονομικά συμφέροντα μας έχουν καταστήσει όλους εμάς τους πολίτες της Κύπρου, θύματα της κατάστασης και δυστυχισμένους μέσα στα ίδια τα σπίτια μας. Ως μέλη της Κυπριακής Κοινωνίας δεν μπορούμε να απολαύσουμε τις ζωές μας, ούτε καν να σχεδιάσουμε το μέλλον, μα ούτε και το παρών. Υπάρχει μια σκοτεινή σκιά, ένα πολύ μαύρο σύννεφο πάνω από τα κεφάλια μας.

Ήρθε η ώρα για τη γενιά μας να αποφασίσει να πάρει στα χέρια της τη μοίρα της και να διώξει τις σκοτεινές σκιές. Όλοι μας είμαστε εδώ επειδή έχουμε κοινές σκέψεις, κοινές ανησυχίες, ίσως και κοινό θυμό για το γεγονός ότι για τόσο καιρό, για δεκαετίες τώρα, μας έχουν κρατήσει διαιρεμένους σε ένα τόσο μικρό νησί. Το σίγουρο είναι ότι είμαστε εδώ επειδή θέλουμε να ενισχύσουμε τη θέληση μας για να μάθουμε και να αναπτύξουμε τη γνώση και τις δεξιότητες για το πώς θα μπορέσουμε να ζήσουμε μαζί μετά από τόσα χρόνια διαχωρισμού, για το πώς θα συνεργαστούμε, να συνυπάρξουμε, να δημιουργήσουμε από κοινού, να σχεδιάσουμε και να υλοποιήσουμε το κοινό μας μέλλον.

Το τί έχει κάνει η δικιά μου οργάνωση όλα αυτά τα χρόνια, ιδιαίτερα σε συνεργασία με τη ΚΤÖS, είναι πιστεύω πολύ γνωστό. Θα ήθελα μόνο να σημειώσω πως έχουμε παίξει καθοριστικό ρόλο για την ανάπτυξη της συνεργασίας όλων των Συντεχνιών Δασκάλων της Κύπρου, μέλη της ETUCE, και συνεχίζουμε να δουλεύουμε σκληρά γι' αυτό.

Είμαι σίγουρος πως οι κεντρικοί μας ομιλητές θα αναλύσουν το θέμα του συνεδρίου, δίνοντας μας την ευκαιρία να το συζητήσουμε.

Προσωπικά θα ήθελα να μοιραστώ μαζί σας κάτι που διάβασα κάπου. Κάτι που μπορούμε να εφαρμόσουμε στη ζωή μας με το σύντροφο μας και διερρωτώμαι κατά πόσο θα μπορούσε να ισχύσει και στην προσπάθεια που

καταβάλουμε για την ανάπτυξη της κουλτούρας της ειρήνης: Είναι σημαντικό σε μια σχέση να δούμε τι είναι αυτό που μας ελκύει στον άλλο, αλλά πιο σημαντικό είναι να παραβλέψουμε τα πράγματα πάνω του που μας ενοχλούν. Το ερώτημα μου είναι: Είμαστε έτοιμοι να μιλήσουμε τη γλώσσα της αλήθειας σε σχέση με το παρελθόν μας, να αποφασίσουμε τώρα πως μπορούμε να εργαστούμε για να συνυπάρξουμε ειρηνικά και να προσπαθήσουμε σκληρά να επικεντρωθούμε και να αξιοποιήσουμε τα στοιχεία που ενισχύουν την συνεργασία μας και την κοινή μας ταυτότητα ως πολίτες μιας κοινής χώρας;

Αυτό είναι ένα καίριο ερώτημα και πρέπει να το απαντήσουμε μέσα μας και να δουλέψουμε σκληρά για να υλοποιήσουμε την θετική σκοπιά της απάντησης.

Αγαπητοί φίλοι,

Σε ευχαριστώ και πάλι που μου δώσατε την ευκαιρία ν επικοινωνήσω με τους συμμετέχοντες και εύχομαι καλή επιτυχία στο συνέδριο.

**Πάνελ Ι: Τοπικές Πρακτικές στην Εκπαίδευση για μια Κουλτούρα Ειρήνης
Συντονίστρια: Δρ. Zehra Aziz Beyli**

Οδεύοντας προς μια κριτική εκπαίδευση της ειρήνης στην Κύπρο:

Δέκα βασικές μεταβολές Μιχαλίνος Ζεμπύλας

Θα ήθελα να ξεκινήσω με μια προσωπική ιστορία. Πήγα δημοτικό το φθινόπωρο του 1975. Ένα από τα πρώτα σχέδια που θυμάμαι να έχω ζωγραφίσει απεικόνιζε Τουρκικά αεροπλάνα που βομβάρδιζαν την Κύπρο και τους Τούρκους σαν φτερωτά τέρατα που ήθελαν να φάνε εμάς τους Ελληνοκύπριους. Λίγα χρόνια μετά από το 1974 κυριάρχησε στη σχολική μας ζωή το θέμα του ΔΕΝ ΞΕΧΝΩ. Εικόνες των “κατεχομένων” πόλεων μας θα διακοσμούσαν όλες τις αίθουσες διδασκαλίας. Ο σκοπός του ΔΕΝ ΞΕΧΝΩ ήταν να αποκτήσουμε αρκετή γνώση ούτως ώστε να μην ξεχάσουμε ποτέ αυτούς τους τόπους και νοιαστούμε τόσο πολύ που θα είμαστε έτοιμοι να πολεμήσουμε για αυτούς, αν ήταν ανάγκη. Τα θέματα της καμπάνιας του ΔΕΝ ΞΕΧΝΩ επικεντρώνονταν περισσότερο στην ενθύμηση της Τουρκικής εισβολής, τις χιλιάδες των προσφύγων, τους αγνοούμενους, τους εγκλωβισμένους, την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την καταστροφή αρχαίων Ελληνικών αρχαιολογικών χώρων και ορθόδοξων εκκλησιών.

Όλες αυτές οι απεικονίσεις, οι εικόνες, οι ιστορίες και οι αναμνηστικές τελετές αποτελούσαν μέρος της τραυματικής εμπειρίας του 1974 μέσα στην Ελληνοκυπριακή κοινότητα της Κύπρου, διαιωνίζονταν από τα ΜΜΕ, τις εφημερίδες, τα σχολικά βιβλία, και την καθημερινή κοινωνική και πολιτική ζωή. Η αντίληψη που υπήρχε στο μυαλό μου ήταν ξεκάθαρη: Τα θύματα που υπέφεραν ήταν οι Ελληνοκύπριοι, η δική μου κοινότητα, και οι θύτες που διέπραξαν βαρβαρότητες ήταν οι Τούρκοι, οι εχθροί. Ούτε και ένας δάσκαλος σε ολόκληρη την πρωτοβάθμια και την δευτεροβάθμια μου εκπαίδευση, δεν είχε συζητήσει μαζί μας για το ποιοι ήταν αυτοί οι Τουρκοκύπριοι, για το αν είχαν και αυτοί υποφέρει από τους Ελληνοκύπριους, και για το αν Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι είχαν ζήσει μαζί στο παρελθόν και αν είχαν παλέψει μαζί για κοινά κοινωνικά ζητήματα. Για όλα αυτά είχα μάθει πολλά χρόνια μετά, αφού έφυγα από την Κύπρο για σπουδές στις ΗΠΑ.

Η πολιτικοποίηση του τραύματος

Με αυτόν τον τρόπο είχαμε μεγαλώσει εγώ και πολλά άλλα παιδιά Ελληνοκυπρίων της γενιάς μου, τα χρόνια μετά τον πόλεμο του 1974 – το τραύμα ήταν και είναι ακόμη αντικείμενο πολιτικής εκμετάλλευσης από όλες τις πλευρές σε ένα διαγωνισμό για το ποιος είναι το μεγαλύτερο θύμα. Κάποιος μπορεί και να διερωτηθεί γιατί υπάρχει τόση εμμονή με το να είναι κανείς το θύμα. Όπως εξηγεί ο Elazar Barkan (2000), το να είσαι θύμα μπορεί να σου προσφέρει τεράστια δύναμη. Η συνεχής αποτυχία των πλευρών να αναγνωρίσουν στον άλλο την ιδιότητα του θύματος, έχει εμποδίσει Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους από το να υπερπηδήσουν τον κοινό τους πόνο και μεταμορφώσουν – και όχι απαραίτητα να τον υπερνικήσουν – τις τραυματικές τους εμπειρίες με δημιουργικούς τρόπους. Όλες οι πλευρές στην Κύπρο έχουν αξιοποιήσει αφηγήσεις συγκρούσεων, τραυμάτων και θυματοποίησης για επιτύχουν ηθικούς και πολιτικούς στόχους στην τοπική και τη διεθνή арένα.

Οι τομείς της “Εκπαίδευσης για μια Κουλτούρα Ειρήνης” και της “Ειρήνης και Σύγκρουσης” έχουν τύχει αυξημένης προσοχής από τα ΜΜΕ και την πανεπιστημιακή κοινότητα τα τελευταία χρόνια. Αυτοί οι τομείς εξετάζουν την πολύπλοκη σχέση μεταξύ της σύγκρουσης ή της ειρήνης από τη μια, και της εκπαίδευσης από την άλλη, και επιχειρούν να κατανοήσουν πως η σύγκρουση και η ειρήνη επηρεάζουν την εκπαίδευση και το αντίστροφο.

Από τη μια, για παράδειγμα, η σύγκρουση επηρεάζει την εκπαίδευση με μια σειρά από διαφορετικούς τρόπους: άμεσα, με την απώλεια ζωών, τη βία, και την καταστροφή, η σύγκρουση εμποδίζει την πρόσβαση των παιδιών σε ασφαλή σχολεία και δημιουργεί οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες που στερούν τα παιδιά από εκπαιδευτικές ευκαιρίες (Davies, 2004). Απρό την άλλη η εκπαίδευση μπορεί να επηρεάσει, με τη σειρά της, καταστάσεις σύγκρουσης, είτε με το να συμβάλει στη βία ή με το να εργαστεί εναντίον της (Novelli & Lopes Cardozo, 2008). Έτσι η παιδεία μπορεί να συμβάλει έμμεσα στη σύγκρουση, για παράδειγμα, με το να διδάσκει τα παιδιά να μισούν, να φοβούνται και απεχθάνονται άλλους και να προάγει κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες που διαιωνίζουν διάφορες μορφές βίας και σύγκρουσης.

Η παιδεία όμως μπορεί να λειτουργήσει και ως καταλύτης για την ειρήνη, την επούλωση πληγών και τη συμφιλίωση, αν διδάσκει την ανεκτικότητα,

το σεβασμό, τη συμπόνια και τη μη βία. Οι Bush και Saltarelli περιγράφουν τα “δύο πρόσωπα” της παιδείας γράφοντας:

“Το αρνητικό της πρόσωπο εμφανίζεται με την ανισομερή κατανομή της παιδείας για τη δημιουργία ή διατήρηση προνομίων, τη χρήση της παιδείας ως όπλο πολιτιστικής καταπίεσης, και τη παραγωγή ή την παραποίηση σχολικών βιβλίων για τη προαγωγή της μισαλλοδοξίας. Το θετικό πρόσωπο της ξεπερνά την παροχή παιδείας σε σχέση με προγράμματα ειρήνης, αντανακλώντας τα οφέλη που έχουν συσσωρευτεί από την παροχή καλής ποιότητας παιδείας. Αυτά συμπεριλαμβάνουν τη μειωτική επίδραση που έχουν οι εκπαιδευτικές ευκαιρίες πάνω στη σύγκρουση, την προαγωγή μιας γλωσσολογικής ανοχής, την καλλιέργεια εθνικής ανοχής και τον “αφοπλισμό” της ιστορίας”. (2000, p. v)

Υπάρχουν πλέον αρκετές αποδείξεις για το ότι εκπαιδευτικά συστήματα, τόσο στην Κύπρο όσο και στο εξωτερικό, συχνά προάγουν την ξενοφοβία, τον εθνικισμό, και το ρατσισμό απέναντι σε αντίπαλες εθνικές ή θρησκευτικές ομάδες και μειονότητες. Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν ενθαρρυντικές αποδείξεις πως η παιδεία μπορεί να έχει ευεργετικές επιδράσεις για τη δημιουργία πιο ειρηνικών και δίκαιων κοινωνιών με τη παροχή προγραμμάτων και διδακτέας ύλης που προάγουν την ειρήνη, την επούλωση πληγών και την ταυτότητα ενός παγκόσμιου πολίτη, και που να είναι ανθεκτικά απέναντι στη σύγκρουση γύρω τους.

Είναι περιττό να ειπωθεί πως η παιδεία δεν μπορεί να επιλύσει μια σύγκρουση από μόνη της. Όχι μόνο θα ήταν άδικο για την παιδεία και τους εκπαιδευτικούς να φορτωθούν με ένα τέτοιο βάρος, αλλά θα ήταν και ασύνετο και κάπως αφελές να έχει κάποιος μια τέτοια προσδοκία υπό το φως και του “αρνητικού προσώπου” της παιδείας. Ιδιαίτερα αν αναλογιστεί κανείς τις προκλήσεις που παρουσιάζει η “ανάιρεση” αισθημάτων μίσους, μνησικακίας, εξευτελισμού και θυμού που είναι βαθιά ριζωμένα σε μια τραυματική σύγκρουση (βλέπε Lindner, 2009), θα αναρωτηθεί τι μορφές παιδαγωγικής εμπλοκής μπορούν να αναπτυχθούν για την προαγωγή της επούλωσης και της συμφιλίωσης. Δίνω έμφαση στις μεταλλαγές στο επίπεδο της παιδαγωγικής πρακτικής (χωρίς φυσικά, να υποτιμώ την αξία των αλλαγών πολιτικής) μόνο και μόνο επειδή οι αποδείξεις μας δείχνουν πως οι πιο ουσιαστικές αλλαγές ξεκινούν στο επίπεδο της πρακτικής.

Ως εκ τούτου, το όραμα μου για μια κουλτούρα ειρήνης στην Κύπρο που να είναι κριτική, παρά αφελής και ρομαντική, αρχίζει με την προώθηση μιας κριτικής κατανόησης του αισθήματος και του τραύματος (Bekerman & Zembylas, 2012; Zembylas, 2015). Μια τέτοια θεώρηση θα μας παρέχει με μια αδιάσειστη βάση για μια κριτική παιδαγωγική εξέταση της τραυματικής σύγκρουσης και των επιπτώσεων της στην Κύπρο – μια θεώρηση που να λαμβάνει υπόψη τα συναισθήματα και να είναι αρκετά κριτική ούτως ώστε να μπορεί να αναπτύσσει παιδαγωγικές πρακτικές που συμβάλουν στην επούλωση πληγών και τη συμφιλίωση, καθώς θα λαμβάνει υπόψη τις συναισθηματικές πληγές και διλήμματα εκείνων που έζησαν την τραυματική σύγκρουση, είτε ως πρώτου βαθμού μάρτυρες είτε ως δεύτερου.

Παρακάτω περιγράφω κάποιες μετατοπίσεις στη συνείδηση (βλέπε επίσης Gorski, 2008) που, όπως εισηγούμαι, είναι θεμελιώδεις για την μεγαλύτερη μετατόπιση από την αφελή και ρομαντική θεώρηση της εκπαίδευσης της ειρήνης στην κριτική εκπαίδευση της ειρήνης. Πολλές από αυτές τις μετατοπίσεις, όπως υποδεικνύει και ο Gorski, αναφέρονται στο τι και το πως το έχουμε μάθει από την κοινωνία να μην βλέπουμε τον άλλο και να μην επικρίνουμε την συνενοχή μας σε αυτό το σύστημα.

Δέκα μετατοπίσεις

Μετατόπιση 1η: Δεν υπάρχουν υποδειγματικά μοντέλα

Αν κάποιος αναζητεί να βρει υποδειγματικά μοντέλα του τι σημαίνει να εμπλακεί στη διδακτέα ύλη και την παιδαγωγία της κουλτούρας της ειρήνης, δεν θα τα βρει διότι δεν υπάρχουν. Παρ' όλα αυτά υπάρχουν εμπειρικές μελέτες περιπτώσεων από την πραγματική ζωή τόσο από την Κύπρο όσο και από άλλες χώρες που υποδεικνύουν συγκεκριμένα παραδείγματα επιτυχιών και αποτυχιών, συνοχών και ασυνεχειών, ελπίδας και φόβου. Η βιβλιογραφία γύρω από την εκπαίδευση της ειρήνης εισηγείται πως οι αγώνες για τη δημιουργία μιας κουλτούρας ειρήνης είναι συνεχείς, γεμάτοι προκλήσεις, και απρόβλεπτοι. Η απουσία υποδειγματικών μοντέλων εισηγείται πως η παιδαγωγία και η διδακτέα ύλη της ειρήνης, πρέπει συνεχώς να εφευρίσκονται και να επανεφευρίσκονται μέσα σε συγκεκριμένα πλαίσια, και να ανταποκρίνονται σε συγκεκριμένες ανάγκες των κοινωνιών.

Μετατόπιση 2η: Η αμφισβήτηση της διδακτέας ύλης και των εγχειριδίων δεν είναι αρκετή

Βασική προϋπόθεση της παιδαγωγίας για μια κουλτούρα της ειρήνης στην Κύπρο δεν πρέπει να είναι μόνο η αμφισβήτηση των κυρίαρχων εκπαιδευτικών διατάξεων (διδακτέα ύλη, σχολικά βιβλία, πολιτικές). Πρέπει να είναι και “οι άνθρωποι που είναι εκεί, τα σώματα μέσα στην τάξη, που κουβαλάνε γνώση η οποία χρειάζεται να εμπλακεί, να διακοπεί και να μεταλλαχτεί”(Jansen, 2009, σ. 258). Αυτά τα σώματα και η ταλαιπωρημένη τους γνώση αποτελούν το εφελτήριο για την κριτική παιδαγωγία και την κριτική εκπαίδευση της ειρήνης στην Κύπρο. Έτσι, το να διαλέγουμε πλευρά από νωρίς βασιζόμενοι στα ιδανικά της δικαιοσύνης και της δημοκρατίας, όπως υποστηρίζει ο Jansen, μπορεί να μη είναι μια σοφή κίνηση, όταν υπάρχει σύγκρουση των ενσωματωμένων γνώσεων και αναμνήσεων. Για παράδειγμα, ένας εκπαιδευτικός που διαλέγει πλευρά νωρίς σε μια Κυπριακή αίθουσα διδασκαλίας (εκεί που και οι δυο κοινότητες έχουν υπάρξει “θύτες” αλλά και “θύματα”) μπορεί να καταλήξει να εντατικοποιήσει τη σύγκρουση με ένα αφελή και συναισθηματικό τρόπο.

Μετατόπιση 3η: Αμφισβήτηση ιδεολογιών που πηγάζουν από τα συναισθήματα

Η κριτική εξέταση αμφισβητούμενης γνώσης στην Κύπρο είναι μια πολύτιμη παρέμβαση που επικεντρώνεται στην αναγνώριση και την αμφισβήτηση των ιδεολογιών που στηρίζονται στα συναισθήματα, που στηρίζουν πιθανές αντιδράσεις στην αμφισβητούμενη γνώση, τόσο από εκπαιδευτικούς όσο και από μαθητές. Η διαδικασία της διάλυσης κατηγοριοποιήσεων του “εμείς” και του “αυτοί” είναι θέμα προσεκτικής παρατήρησης των επιπτώσεων των κρυμμένων ιδεολογικών και συναισθηματικών προσκολλημάτων των παιδαγωγιών που εφαρμόζονται. Αυτά τα προσκολλημένα πρέπει να εμπλακούν και να διακοπούν με λεπτούς αλλά σταθερούς και επικριτικούς τρόπους.

Μετατόπιση 4η: Η εμπλοκή με το βάρος της δύσκολης γνώσης

Η εμπλοκή με την κριτική εκπαίδευση της ειρήνης εξυπακούει και την εμπλοκή με το βάρος της δύσκολης γνώσης που κουβαλάει σχεδόν κάθε κοινωνία που ταλαιπωρείται από μια σύγκρουση. Η δύσκολη γνώση είναι ο όρος που χρησιμοποιεί η Deborah Britzman (1998) για να υποδηλώσει

τόσο τις παραστάσεις των κοινωνικών και των ιστορικών τραυμάτων στη διδακτέα ύλη, όσο και τις συναντήσεις των μαθητών με αυτές. Η δημιουργία διδακτέας ύλης και παιδαγωγίας για την κριτική της ειρήνης παραμένει ένας γεμάτος και δύσκολος άθλος για τους παιδαγωγούς, ιδιαίτερα υπό το φως των πολύπλοκων ψυχολογικών πτυχών της δύσκολης γνώσης σε μια τραυματισμένη κοινωνία. Παρ' όλα αυτά, είναι μέσα από τη συστηματική και στρατηγική ανάλυση αυτών των ψυχολογικών πτυχών που θα μπορέσουμε να αποκτήσουμε μια καλύτερη κατανόηση για το τι κερδίζεται, και ίσως για το τι χάνεται, στη διδακτέα ύλη και τις παιδαγωγίες της κριτικής εκπαίδευσης της ειρήνης.

Μετατόπιση 5η: Η δυσφορία είναι βασική προϋπόθεση της εμπλοκής με την κριτική εκπαίδευση της ειρήνης

Μαθητές και εκπαιδευτικοί μπαίνουν στην τάξη κουβαλώντας μαζί τους την προβληματική τους γνώση περί “κατακτήσεων και εξευτελισμού, αγώνα και επιβίωσης, πόνου και αντοχής” (Jansen, 2009, σ. 361). Το ξέμπλεγμα αυτής της προβληματικής γνώσης απαιτεί παιδαγωγική δυσφορία, προσεκτική ακρόαση των τραυματικών εμπειριών των άλλων, και σαφή συζήτηση των πιθανοτήτων και των κακών που μια προβληματική γνώση μπορεί να επιφέρει. Η αξία, όμως, της παιδαγωγικής δυσφορίας δεν πρέπει να υπερτιμηθεί. Δεν πρέπει να θεωρηθεί πως αυτή η διαδικασία είναι πάντα μεταμορφωτική, και δεν επιδέχεται αμφισβήτησης. Δεν υπάρχουν εγγυήσεις για αλλαγές στο κοινωνικό και πολιτικό κατεστημένο. Η παιδαγωγία της δυσφορίας απαιτεί χρόνο και ρεαλιστικές αποφάσεις για το τι μπορεί και το τι δεν μπορεί να επιτευχθεί, ιδιαίτερα υπό το φως των εντάσεων που αναφέραμε νωρίτερα.

Μετατόπιση 6η: Αναγνώριση της αμοιβαίας ευπάθειας

Η αντίληψη της αμοιβαίας ευπάθειας εδράζει στην ιδέα πως υπάρχει αλληλεξάρτηση μεταξύ των ανθρώπων και στο ότι η αναγνώριση πως όλοι οι άνθρωποι είναι “ευπαθείς” έχει σημαντικές παιδαγωγικές επιπτώσεις σε σχέση με την πιθανότητα ανάληψης κριτικής ευθύνης απέναντι στην ζωή του ίδιου του ατόμου αλλά και απέναντι στις ζωές των άλλων σε μια κοινότητα (Butler, 2004). Η αμοιβαία εμπειρία της απώλειας και του πένθους αποκαλύπτει την πιθανότητα μιας εναλλακτικής ηθικής ευθύνης και αίσθηση της κοινότητας (Vlieghe, 2010). Η έννοια της αμοιβαίας ευπάθειας, τότε, διακόπτει το κανονιστικό πλαίσιο της κοινότητας που είναι βασισμένο στον ορθολογισμό και την ανέλιξη του ατόμου και βάζει

μπροστά την έννοια μιας κοινότητας βασισμένης στην απώλεια. Αυτή η ιδέα, όμως, δεν υπονοεί την εξίσωση της ευπάθειας, αλλά την αναγνώριση πως υπάρχουν διαφορετικές μορφές ευπάθειας και ασυμμετριών μέσα στις εμπειρίες ευπάθειας.

Μετατόπιση 7η: Ενθάρρυνση της κριτικής συμπόνιας

Η κριτική συμπόνια στην περίπτωση της Κύπρου, προϋποθέτει την κριτική αξιοποίηση συναισθηματικών πηγών για το σχηματισμό νέων συμπονετικών συμμαχιών ανάμεσα στα μέλη τραυματισμένων κοινοτήτων. Ο Jansen (2009) υπογραμμίζει δυο παιδαγωγικές τακτικές, τις οποίες βρίσκω ιδιαίτερα χρήσιμες καθώς διδάσκουμε μαθητές για το πως μπορούν να μάθουν την κριτική συμπόνια: πρώτα η αναγνώριση της ευθραυστότητας από όλες τις πλευρές, δηλαδή της ιδέας πως οι άνθρωποι είναι επιρρεπείς στην αποτυχία και την ατέλεια και ως εκ τούτου αναζητούν συνεχώς μια ανώτερη μορφή οργάνωσης της ζωής που δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς να είναι σε κοινωνία με άλλους.

Δεύτερο, χρειάζεται μια παιδαγωγική αμοιβαιότητα, δηλαδή, ο κάθε ένας που κουβαλάει μαζί το βάρος μιας προβληματικής γνώσης πρέπει να κάνει βήματα προς τον άλλο. Όπως το θέτει ο Jansen, μέσα στο πλαίσιο της Νοτίου Αφρικής: “ο λευκός πρέπει να διαβεί την αλληγορική γέφυρα και να κινηθεί προς το μαύρο. Ο μαύρος πρέπει να κινηθεί στην κατεύθυνση του λευκού. Μια κριτική θεωρία προϋποθέτει το πρώτο. Μια μετα-συγκρουσιακή παιδαγωγία προϋποθέτει και τα δυο” (2009, p. 268).

Μετατόπιση 8η: Κινητοποιώντας εναλλακτικές μορφές αντι-ηγεμονικής και ηθικής εκμάθησης

Οι κριτικές παιδαγωγίες ειρήνης παρέχουν ευκαιρίες στους εκπαιδευτικούς ερευνητές, επαγγελματίες και ακτιβιστές για την κινητοποίηση εναλλακτικών μορφών αντί-ηγεμονικής και ηθικής εκμάθησης. Αυτή η διευρυμένη αντίληψη των κριτικών παιδαγωγιών της ειρήνης κάνει δυο σημαντικές συνεισφορές στις θεωρήσεις της παιδαγωγίας και της ειρήνης. Πρώτα, προωθεί μια κατανόηση της παιδαγωγικής διαδικασίας που προωθεί βαθιές ηθικές συγκρούσεις με την ριζοσπαστική ετερότητα. Αυτή η αντίληψη διευρύνει επίσης και το πεδίο των κριτικών παιδαγωγιών της ειρήνης, σε διάφορα μέρη και τόπους, που μπορούν να προωθήσουν τη θεμελίωση του ενδιαφέροντος για το δημόσιο χαρακτήρα της ανθρώπινης συντροφικότητας. Η δεύτερη

συνεισφορά αφορά στη σύλληψη ιδεών και αναπαραστάσεων κριτικών παιδαγωγικών ειρήνης που υπογραμμίζουν το στοιχείο του απρόβλεπτου στη δημιουργία νέων μορφών κριτικής και δημοκρατίας.

Μετατόπιση 9η: Η ανάγκη για στρατηγικές επιλογές

Οι κριτικές παιδαγωγίες ειρήνης προϋποθέτουν όχι μόνο ηθικές αλλά και στρατηγικές επιλογές στη διαδικασία διακοπής του κατεστημένου. Η ιδέα αυτή υπονοεί πως η έννοια και οι πρακτικές παιδαγωγιών της ειρήνης πρέπει να αναμορφώνονται συνεχώς για λόγους στρατηγικής σε πολλαπλά επίπεδα (π.χ. τόσο στο μικρό-κοινωνικό επίπεδο όσο και στο μακρό-κοινωνικό)

Μετατόπιση 10η: Η πρόοδος είναι εφικτή

Τέλος, η πρόοδος είναι εφικτή. Οι παιδαγωγίες ειρήνης δημιουργούν “θύλακες ελπίδας” - χώρους στους οποίους μπορεί να διεξαχθεί προοδευτική δουλειά. Αυτοί οι χώροι πρέπει να αναγνωριστούν και να υπογραμμιστούν παρά να αποκρύπτονται υπό το φόβο της “πολιτικοποίησης” των προσπαθειών για ειρήνη. Δεν υπάρχει τέτοιο πράγμα όπως η μη-πολιτικοποιημένη παιδεία, ιδιαίτερα στις κοινωνίες που είναι ταλαιπωρημένες από συγκρούσεις. Αυτή η αντίληψη αναγνωρίζει πως οι σχέσεις εξουσίας αντικατοπτρίζουν την επιλογή, την κατηγοριοποίηση και την μετάδοση της γνώσης καθώς και τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να διακοπεί αυτή η αλληλουχία και να προωθηθεί μια κριτική εκπαίδευση (της ειρήνης).

Συμπέρασμα

Η αφετηρία μου είναι ότι αυτά που πρέπει να αναμένουμε είναι λίγα και περιορισμένα και συσχετίζονται με την προσπάθεια για αλλαγή παιδαγωγικών πρακτικών και στρατηγικών, έχοντας επίγνωση πως αυτές οι αλλαγές μπορεί να έχουν πολύ μικρή επιρροή. Εντούτοις, αυτές οι πιθανότητες είναι ότι περισσότερο μπορούμε να κάνουμε αυτή τη στιγμή, σε αυτό το επίπεδο, με δεδομένες τις παρούσες συγκυριακές σχέσεις και τους περιορισμούς που έχουμε ως εκπαιδευτικοί. Οι εκπαιδευτικοί δεν μπορούν να τα κάνουν όλα, δεν μπορούν να αλλάξουν τον κόσμο, όμως οφείλουν να κάνουν ότι μπορούν για να αλλάξουν, λίγο, το άμεσο τους πλαίσιο. Το επιχείρημα στην ουσία, επιχειρεί να οραματιστεί “μικρά ανοίγματα” (Zembylas, 2008) στην ενεργοποίηση παιδαγωγιών και

ανανεωμένων συναισθηματικών σχέσεων που να είναι ριζωμένες στην αλληλεγγύη και τη δικαιοσύνη.

Το τραύμα και ο πόνος εκπαιδεύουν το συναίσθημα και συχνά καλλιεργούν βίαιες σχέσεις με τον εαυτό, τους άλλους, και τον κόσμο. Η οικογένεια, ο χώρος εργασίας και το σχολείο αποτελούν ιδιαίτερες παιδαγωγίες συναισθήματος. Δηλαδή, είναι κοινωνικοί και πολιτικοί μηχανισμοί για την εκπαίδευση του συναισθήματος. Ως εκ τούτου, είμαστε “εκπαιδευμένοι” να εκφράζουμε, να μιλάμε και να χρησιμοποιούμε το συναίσθημα με συγκεκριμένους τρόπους, οι οποίοι ενδυναμώνουν και διαιωνίζουν τις δυαδικότητες της συμπερίληψης/αποκλεισμού και του εμείς/αυτοί. Μια μεγάλη υπόθεση που γίνεται εδώ είναι ότι το συναίσθημα μπορεί τόσο να υποβοηθήσει όσο και να εμποδίσει την μεταμόρφωση του εαυτού, των άλλων και του κόσμου. Και γι' αυτό ακριβώς υποστηρίζω, συμφωνώντας με τη Lynn Worsham (2001), πως ένα από τα βασικά πολιτικά και παιδαγωγικά καθήκοντα της εργασίας της απορίζωσης βίαιων συναισθηματικών σχέσεων στην Κύπρο, είναι στην ουσία η επανεκπαίδευση των συναισθημάτων.

Βιβλιογραφία

- Barkan, E. (2000). *The guilt of nations: Restitution and negotiating historical injustices*. Νέα Υόρκη, NY: Norton.
- Bekerman, Z., & Zembylas, M. (2012). *Teaching contested narratives: Identity, memory and reconciliation in peace education and beyond*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Britzman, D. P. (1998). *Lost subjects, contested objects: Toward a psychoanalytic inquiry of learning*. Albany: State University of New York Press.
- Bush, K. D., & Saltarelli, D. (2000). *The two faces of education in ethnic conflict: Towards a peace-building education for children*. Florence, Italy: Innocenti Research Centre, UNICEF.
- Butler, J. (2004). *Precarious life: The powers of mourning and violence*. Λονδίνο: Verso.
- Davies, L. (2004). *Education and conflict: Complexity and chaos*. Λονδίνο: RoutledgeFalmer.
- Gorski, P. (2008). Good intentions are not enough: A decolonising intercultural education. *Intercultural Education*, 19(6), 515-525.
- Jansen, J. (2009). *Knowledge in the blood: Confronting race and the apartheid past*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Lindner, E. (2009). *Emotion and conflict: How human rights can dignify emotion and help us wage good conflict*. Westport, CT: Praeger.
- Novelli, M., & Lopes Cardozo, M. T. (2008). Conflict, education and the global south: New critical directions. *International Journal of Educational Development*, 28(4), 473-488.
- Vlieghe, J (2010) Judith Butler and the public dimension of the body: Education, critique and corporeal vulnerability." *Journal of Philosophy of Education*, 44(1), pp. 153-170.
- Worsham, L. (2001). Going postal: Pedagogic violence and the schooling of emotion. In H. Giroux & K. Myrissides (Eds.), *Beyond the corporate university* (pp. 229-265). New York: Rowman & Littlefield.
- Zembylas, M. (2008). *The politics of trauma in education*. Νέα Υόρκη: Palgrave, Macmillan.
- Zembylas, M. (2015). *Emotion and traumatic conflict: Re-claiming healing in education*. Οξφόρδη: Oxford University Press.

Ο Μιχαλίνος Ζεμπύλας είναι Αναπληρωτής Καθηγητής Εκπαιδευτικής Θεωρίας και Σπουδών Διδακτέας Ύλης στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου. Είναι επίσης επισκέπτης καθηγητής στο Ινστιτούτο Συμφιλίωσης και Κοινωνικής Δικαιοσύνης στο Πανεπιστήμιο του *Free State* στη *Νότιο Αφρική*. Έχει γράψει εκτεταμένα γύρω από το αίσθημα και την συγκίνηση σε σχέση με παιδαγωγίες κοινωνικής δικαιοσύνης, διαπολιτισμική εκπαίδευση και την εκπαίδευση της ειρήνης, την εκπαίδευση ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την αγωγή του πολίτη. Η τελευταία συγγραφική του δουλειά περιλαμβάνει τα βιβλία: *Emotion and Traumatic Conflict: Reclaiming Healing in Education* (Oxford, 2015), *Methodological advances in research on emotion and education* (with P. Schutz; Springer, 2016), and *Peace Education in a Conflict-Troubled Society* (με C. Charalambous και P. Charalambous; Cambridge, 2016). Παρέλαβε το Βραβείο του Επιφανούς Ερευνητή στις «Κοινωνικές και Ανθρωπιστικές Σπουδές το 2016 από το Κέντρο Προώθησης Ερευνών το 2016

Η εγκαθίδρυση κουλτούρας ειρήνης: Ειρήνη είναι να περιφέρεσαι στους διαδρόμους ενός σχολείου, Müge Beidoğlu

Το άρθρο αυτό τονίζει τη σημασία και την ανάγκη για την εγκαθίδρυση μιας κουλτούρας ειρήνης σε σχέση με το εκπαιδευτικό σύστημα. Κατά δεύτερο λόγο εξερευνά το προϋπηρεσιακό εκπαιδευτικό πρόγραμμα των εκπαιδευτικών σε σχέση με την εκπαίδευση της ειρήνης στο βόρειο τμήμα της Κύπρου.

Θετική Ειρήνη

Η οικοδόμηση της ειρήνης είναι μια διαδικασία πρόκληση. Είναι μια προσπάθεια η οποία εύκολα μπορεί να υπονομευθεί σε μια γεωγραφική περιοχή στην οποία τα άτομα βιώνουν ή βίωναν τα αποτελέσματα της βίας στην καθημερινή τους ζωή, είτε πρόκειται για φυσική, ψυχολογική ή/και οικονομική βία. Τα άτομα που ζουν σε τέτοιες περιοχές χρειάζονται κάποιου είδους σιγουριά ότι δεν θα χρειαστεί να αναβιώσουν αυτές τις καταστροφικές συνέπειες, σε ένα μέλλον που θα προσδιορίζεται από την “παρουσία της ειρήνης”.

Δεν είναι παράδοξο; Αυτοί οι άνθρωποι θέλουν την ειρήνη αλλά οι επιφυλάξεις τους κρατάνε πίσω. Έχουν στο μυαλό ερωτήσεις τύπου “τι και αν;”, ερωτήσεις που μπορεί να τους εμποδίσουν από το να αρχίσουν προσπάθειες οικοδόμησης της ειρήνης ή από το να συμμετέχουν σε σχετικές δραστηριότητες. Μπορεί να ακούγεται παράδοξο, αλλά δεν είναι στην πραγματικότητα. Αυτό σχετίζεται με τις κοινωνικό-ψυχολογικές δυναμικές που υπάρχουν σε “δύσκολες” συγκρούσεις και λανθασμένες αντιλήψεις για την έννοια της ειρήνης.

Ο George Orwell είπε κάποτε:

“Σχεδόν όλοι οι δημιουργοί ουτοπιών μοιάζουν με έναν άνθρωπο που έχει πονόδοντο και που γι' αυτό πιστεύει ότι η ευτυχία είναι να μην έχει πλέον εκείνον τον πονόδοντο”.

Πρώτα και κύρια, η ειρήνη δεν είναι η απουσία του πολέμου. Αυτή είναι η αρνητική ερμηνεία της ειρήνης. Η θετική ειρήνη όμως, είναι “η διαδικασία πάλης για την ισότητα, τη δικαιοσύνη, και τον αρμονικό διάλογο μεταξύ ατόμων, ομάδων και χωρών. Η θετική ειρήνη αναγνωρίζει πως ένας

ειρηνικός κόσμος χρειάζεται να είναι κάτι περισσότερο από ένα κόσμο στον οποίο θα απουσιάζει ο πόλεμος” (Neufeld, Gillis, & Miller, 2009, p. iv).

Δεύτερον, όπως παρατίθεται και στο Εγχειρίδιο της εκπαίδευσης της ειρήνης (σ.22). “Δυσεπίλυτες συγκρούσεις χαρακτηρίζονται εκείνες που διαρκούν πάνω από 25 χρόνια με στόχους οι οποίοι εκλαμβάνονται ως υπαρξιακοί, βίαιοι, άλυτοι, και μιας φύσης ο θάνατος σου η ζωή μου, που απασχολούν πάρα πολύ τα μέλη της κοινωνίας, με τα εμπλεκόμενα μέρη να επενδύουν πολλά στη συνέχιση τους” (βλέπε Azar, 1990; Bar-Tal, 1998; Kriesberg, 1998b). Το ρεπερτόριο των ατόμων σε τέτοιες συγκρούσεις συμπεριλαμβάνει κοινωνικές πεποιθήσεις συλλογικής μνήμης, ενός πολιτισμού σύγκρουσης και συλλογικής συναισθηματικής κατεύθυνσης (Bar-Tal, 2007a) που εξυπηρετούν όλα τη συνέχιση των συγκρούσεων. Αυτό το ρεπερτόριο συμπεριφοράς οδηγεί στην παραγωγή πολιτισμικών προϊόντων (όπως βιβλία, ταινίες, έργα), και εκφράζεται σε θεσμικές τελετές, εορτασμούς, ημέρες μνήμης και ούτω καθεξής. Το κοινωνικό-ψυχολογικό ρεπερτόριο εξελίσσεται σε μια κουλτούρα σύγκρουσης (Bar-Tal, 2007b; Ross, 1998). Η οικοδόμηση μιας κουλτούρας ειρήνης δεν φαίνεται να είναι εφικτή με τη χρήση μέσων που εμπίπτουν στην κουλτούρα συγκρούσεων.

Κουλτούρα Ειρήνης

Μία κουλτούρα ειρήνης προσδιορίζεται ως *“ένα σύνολο αξιών, στάσεων και συμπεριφορών που αντικατοπτρίζουν τον σεβασμό για τη ζωή, τους ανθρώπους και την αξιοπρέπεια τους και φέρνουν στο προσκήνιο τα ανθρώπινα δικαιώματα, την απόρριψη της βίας σε όλες της τις μορφές και την αφοσίωση στις αρχές της ελευθερίας, της δικαιοσύνης, της αλληλεγγύης και της ανοχής, καθώς και την αλληλοκατανόηση μεταξύ των ανθρώπων, ομάδων και ατόμων”* (παρατίθεται από Sampere, 2013, σ.29).

Έτσι, η οικοδόμηση μιας κουλτούρας ειρήνης απαιτεί μια ριζική *μετατόπιση* αξιών μεταξύ πολιτισμών και θεσμών ανά το παγκόσμιο, ούτως ώστε η βία να μην θεωρείται ως ένα αναπόφευκτο μέσο επίλυσης συγκρούσεων (Neufeld, Gillis, και Miller, 2009). Η οικοδόμηση μιας κουλτούρας ειρήνης είναι μια μακροπρόθεσμη διαδικασία που απαιτεί μια μεταλλαγή της ατομικής συμπεριφοράς, των σχέσεων μεταξύ ομάδων, και την εγκαθίδρυση κοινωνικών και θεσμικών πρακτικών. Πρώτα

προϋποθέτει την αναγνώριση των διαφορών. Μια κουλτούρα ειρήνης δεν σημαίνει απαραίτητα ότι μια κοινωνία είναι απαλλαγμένη από συγκρούσεις. Δίνει έμφαση στην ειρηνική και αρμονική συνύπαρξη σε ένα πολυπολιτισμικό και ποικιλόμορφο κόσμο.

Προγράμματα Εκπαίδευσης της Ειρήνης

Το εκπαιδευτικό σύστημα είναι ένας ισχυρός παράγοντας στην διαδικασία μεταλλαγής και επιτελεί ένα βασικό ρόλο στην οικοδόμηση μιας κουλτούρας ειρήνης μέσα από τα σχολικά βιβλία, το διδακτικό υλικό, τις οδηγίες των δασκάλων, τους σχολικούς εορτασμούς και ούτω καθεξής. Όπως παρατίθεται στη βιβλιογραφία, τα προγράμματα εκπαίδευσης της ειρήνης είναι το κλειδί στην οικοδόμηση μια κουλτούρας ειρήνης. Από αυτήν την άποψη “τα σχολεία είναι συχνά ο μοναδικός θεσμός που μπορεί να χρησιμοποιήσει η κοινωνία επίσημα, σκόπιμα και εκτεταμένα για να πετύχει την αποστολή της εκπαίδευσης της ειρήνης” (Bar-Tal, Rosen, Nets-Zehngu, 2009, σ. 24). Όπως το θέτουν οι Bar –Tal, Rosen, και Nets-Zehngu, τα σχολεία “έχουν την εξουσία, την νομιμότητα, τα μέσα και τις συνθήκες για την φέρουν εις πέρας” (σ.24)

Οι ερευνητές συμφωνούν πως τα προγράμματα εκπαίδευσης της ειρήνης πρέπει να αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του επίσημου εκπαιδευτικού συστήματος για μπορέσουν να προωθήσουν μια κουλτούρα ειρήνης. Εντούτοις, υπάρχουν διάφορες προσεγγίσεις των προγραμμάτων εκπαίδευσης της ειρήνης στα σχολικά συστήματα και υπάρχουν και παραλλαγές στην ορολογία και το περιεχόμενο αυτών των προγραμμάτων. Αυτές οι παραλλαγές αντικατοπτρίζουν τις διαφορετικές ανάγκες και το επίπεδο ετοιμότητας των χωρών οι οποίες χρειάζονται την εφαρμογή της εκπαίδευσης της ειρήνης.

- 1 **Η εκπαίδευση αξιών και η εκπαίδευση δεξιοτήτων ζωής** συνήθως συμπεριλαμβάνουν βασικές αξίες όπως η ενσυναίσθηση με άλλους ανθρώπους και ο σεβασμός προς την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, καθώς και βασικές δεξιότητες ζωής, συμπεριλαμβανομένων και ενδοπροσωπικών δεξιοτήτων όπως η συναισθηματική επίγνωση, και διαπροσωπικών δεξιοτήτων όπως η επικοινωνία, η συνεργασία, η επίλυση προβλημάτων, η επίλυση συγκρούσεων και η αλληλεγγύη.
- 2 **Η εκπαίδευση της ειρήνης** συμπεριλαμβάνει αυτές τις βασικές αξίες και δεξιότητες, καθώς και μια εισαγωγή στα ανθρώπινα δικαιώματα, μιας και ο σεβασμός προς τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι αναγκαίος για τη “θετική ειρήνη” (Galtung, 1969). **“Η εκπαίδευση της ανεκτικότητας”** συχνά έχει παρόμοιο περιεχόμενο (Reardon, 1997). Η εκπαίδευση της ειρήνης μπορεί να συμπεριλάβει και μελέτες των αιτιών της σύγκρουσης και της μετάλλαξης της, και άλλα παγκόσμια θέματα.
- 3 **Η εκπαίδευση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων** συμπεριλαμβάνει βασικές δεξιότητες και αξίες όπως η κριτική σκέψη, η ενσυναίσθηση, η αποφυγή στερεοτύπων και του αποκλεισμού, και αντιλήψεις που σχετίζονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα και υπευθυνότητες. Συνήθως εισάγει κάποια στοιχεία συγκεκριμένων εργαλείων ανθρωπίνων δικαιωμάτων (π.χ. τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού), και τη θεώρηση για το πως οι αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως η συμμετοχικότητα και η μη διάκριση, μπορεί να αντικατοπτρίζονται στις ζωές των ιδίων των μαθητών.
- 4 **Η αγωγή του πολίτη** μπορεί να συμπεριλαμβάνει εκμάθηση για τοπικούς, εθνικούς και διεθνείς θεσμούς, τη χρηστή διακυβέρνηση, το κράτος δικαίου, τις δημοκρατικές διαδικασίες, την κοινωνία των πολιτών και την συμμετοχή κτλ., και τείνει να συμπεριλάβει και τα στοιχεία (1) και (3) πιο πάνω, ιδιαίτερα για να ενθαρρύνει την κοινωνική συνοχή σε μια διαιρεμένη κοινωνία. Ένας βασικός στόχος είναι να παροτρύνουν πολίτες διαφορετικών υποβάθρων να συνεργάζονται ειρηνικά για τη διασφάλιση των βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων για όλους, χωρίς διάκριση και χωρίς βία.

Πηγή: *Education for Global Citizenship*, Education Above All, 2012, p. 16. (παρατίθεται στο *Education for Peace*, 2015).

Η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας καταδεικνύει πως πολλά προγράμματα έχουν αναπτυχθεί και εφαρμοστεί σε χώρες, ως η απάντηση σε μια σύγκρουση η οποία έχει λάβει χώρα. Αυτά είναι χρήσιμα για την προώθηση της ειρήνης σε περιόδους μετά τις συγκρούσεις. Με άλλα λόγια, αυτά αποσκοπούν στην μετά-συγκρουσιακή ανόρθωση. Όμως,

όπως δηλώνεται και μέσα από τη βιβλιογραφία, δεν έχει δοθεί πολλή σημασία στην ενσωμάτωση τέτοιων προγραμμάτων στα εθνικά εκπαιδευτικά συστήματα ως μέρος μιας προσπάθειας για εισαγωγή εποικοδομητικών στάσεων, δεξιοτήτων και συμπεριφορών για μια ειρηνική και αρμονική συνύπαρξη σε παγκόσμιες και ποικιλόμορφες κοινωνίες. Η τελευταία είναι μια ολιστική προσέγγιση που αγγίζει όλο το σύστημα. Εν συντομία, είτε είναι εντεταλμένα είτε ολιστικά, η ανάπτυξη τέτοιων προγραμμάτων προϋποθέτει σχεδιασμό και ο σχεδιασμός προϋποθέτει βήματα που πρέπει να ακολουθηθούν. Για κάθε βήμα υπάρχουν αποφάσεις που χρειάζονται να ληφθούν όσον αφορά στις (α) ανάγκες, (β) σκοπούς και στόχους της διδακτέας ύλης, (γ) περιεχόμενο, (δ) εμπειρίες μάθησης και (ε) αξιολόγηση.

Η ανάπτυξη και εφαρμογή προγραμμάτων εκπαίδευσης ειρήνης, με στόχο την οικοδόμηση μιας κουλτούρας ειρήνης, προϋποθέτει τη συναίνεση και την ετοιμότητα της κοινωνίας. Ένα εκπαιδευτικό σύστημα δεν μπορεί εκληφθεί ως μια ξεχωριστή οντότητα αλλά μάλλον ως μέρος μεγαλύτερων κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών συστημάτων. Και γι' αυτό πρέπει να εκπληρωθούν κάποιες συγκεκριμένες πολιτικό-κοινωνικές προϋποθέσεις για την επιτυχημένη εφαρμογή προγραμμάτων εκπαίδευσης της ειρήνης (βλέπε Bar-Tal, Rosen, Nets-Zehngu, 2009 για περαιτέρω ανάγνωση). Επιπλέον πρέπει να εκπληρωθούν και εκπαιδευτικές προϋποθέσεις, όπως η υποστήριξη από τους ηγέτες, η διαμόρφωση πολιτικής σε σχέση με το λεπτομερή σχεδιασμό της διεκπεραίωσης της εκπαίδευσης της ειρήνης, η εξουσία και η θέληση του Υπουργείου Παιδείας καθώς και η εξεύρεση πηγών. Γι' αυτό και η πρώτη μας πρόκληση είναι: τι γίνεται αν οι αναγκαίες προϋποθέσεις δεν εκπληρώνονται; Θα πρέπει τότε μια κοινωνία να περιμένει μέχρι την ανάπτυξη των κατάλληλων συνθηκών; Αυτά είναι ερωτήματα που τίθενται στο βιβλίο των Bar-Tal, Rosen, και Nets-Zehngu (2009). Πως θα ενσωματώσεις την ολιστική και διασυστηματική προσέγγιση στο εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα αν δεν εκπληρώνονται αυτές οι προϋποθέσεις;

Οι ερευνητές εισηγούνται πως ακόμη και κάτω από δυσμενείς πολιτικό-κοινωνικές συνθήκες, υπάρχει ο χώρος για την ανάπτυξη της εκπαίδευσης της ειρήνης. Σε αυτή τη περίπτωση ονομάζεται έμμεση εκπαίδευση της ειρήνης και αναφέρεται σε θέματα μακρόχρονων/δύσκολων συγκρούσεων που αφορούν τις εμπλεκόμενες κοινωνίες (Bar-Tal, Rosen, και Nets-Zehngu, 2009).

Όπως παρατίθεται από τους Bar-Tal, Rosen και Nets-Zehngu (2009, σ. 27), *“Η έμμεση εκπαίδευση της ειρήνης δεν αμφισβητεί άμεσα θέματα που σχετίζονται με τη σύγκρουση, όπως τους στόχους της, την πορεία της, το κόστος της, ή την εικόνα του αντιπάλου. Αντίθετα, επικεντρώνεται είτε σε πολύ γενικά θέματα ειρήνης και οικοδόμησης της ειρήνης που δεν αντικρούουν άμεσα την κουλτούρα της σύγκρουσης, ιδιαίτερα του πολιτισμού της σύγκρουσης, είτε με μια σειρά από θέματα και δεξιότητες που δεν αναφέρονται καθόλου στη σύγκρουση.*

Αυτού του είδους εκπαίδευση της ειρήνης μπορεί να επικεντρωθεί σε μια σειρά από θέματα, όπως η ταυτότητα, η οικολογική ασφάλεια, η βία, η ενσυναίσθηση, τα ανθρώπινα δικαιώματα, ή στις δεξιότητες επίλυσης συγκρούσεων” (EURED, 2002; Harris, 1999; UNESCO, 2006).

Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να διασυνδέσω το μοντέλο της έμμεσης εκπαίδευση της ειρήνης με το πρόγραμμα που σχεδιάστηκε για να προωθήσει την κουλτούρα της ειρήνης, το οποίο μας έφερε εδώ. Το πρόγραμμα ονομάζεται “Εκπαίδευση για μια Κουλτούρα Ειρήνης ως μέσο Συμφιλίωσης στην Κύπρο” και ξεκίνησε στις 6 Ιουλίου 2014. Διοργανώνεται από κοινού από το Κέντρο Ερευνών POST (POST RI) και τον Όμιλο Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας (AHDR) και υποστηρίζεται οικονομικά από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή μέσω του προγράμματος Κοινωνία των Πολιτών σε Δράση IV που ανοίχτηκε για την Τουρκοκυπριακή κοινότητα.

“Ο στόχος είναι η αξιοποίηση της Εκπαίδευσης για μια Κουλτούρα Ειρήνης για να επιφέρουμε δομικές αλλαγές στην κοινωνία. Μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων και άλλων δραστηριοτήτων, ελπίζουμε να ενθαρρύνουμε την εφαρμογή μιας κουλτούρας ειρήνης στη διδακτέα ύλη των σχολείων, μεταμορφώνοντας έτσι το παρών καθεστώς χρησιμοποιώντας μια προσέγγιση από τα κάτω προς τα πάνω εμπλέκοντας εκπαιδευτές, νέους, γονείς, μέλη της κοινότητας, και την κοινωνία των πολιτών σε μια επιμορφωτική και μεταμορφωτική διαδικασία. Αυτό το πρόγραμμα είναι υπέρτατης σημασίας μιας και η σύγκρουση μεταξύ των δυο κοινοτήτων στην Κύπρο ακόμη συνεχίζεται. Η Κυπριακή κοινωνία αντιμετωπίζει μεγάλες προκλήσεις καθώς παλεύει να επιτύχει μια Κουλτούρα Ειρήνης, δεδομένου του ότι οι κύριοι παράγοντες της αλλαγής διαιωνίζουν μια Κουλτούρα Βίας. Πιστεύουμε πως η Εκπαίδευση είναι το εργαλείο που θα εξασφαλίσει την καλλιέργεια και την βιωσιμότητα της Ειρήνης, και πως η

πραγματική κοινωνική αλλαγή μπορεί να επιτευχθεί μέσα από το μετασχηματισμό των εκπαιδευτικών συστημάτων στις δύο πλευρές της διαχωριστικής γραμμής” (περισσότερες πληροφορίες στο e4cp.org).

Όπως είναι γνωστό, οι ΜΚΟ διαδραματίζουν ένα κρίσιμο ρόλο στην ευαισθητοποίηση του κοινού και στην προτροπή για κινητοποίηση για την προαγωγή συγκεκριμένων αξιών, ιδεών και δράσεων. Οι ΜΚΟ διαδραματίζουν ένα πολύ σημαντικό ρόλο στη διευκόλυνση των συνθηκών που είναι αναγκαίες για την οικοδόμηση μιας βιώσιμης ειρήνης (Paffenholz, 2009). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο αναφοράς, το πρόγραμμα στόχευε στο να είναι η κινητήριος δύναμη για την αύξηση της ευαισθητοποίησης για τη σημασία και την αναγκαιότητα της συμπερίληψης τέτοιων προγραμμάτων στα σχολικά συστήματα. Το πρόγραμμα ευελπιστούσε να συμβάλει στη διαφώτιση εκατοντάδων εκπαιδευτικών καθώς και μαθητών σε όλα τα σχολικά επίπεδα που χρειάζονται μια κουλτούρα ειρήνης. Αυτό το πρόγραμμα κατάφερε πράγματι να διατηρήσει ένα διάλογο με τα Υπουργεία Παιδείας και να βρεθεί στις αίθουσες διδασκαλίας και στις σχολικές αυλές.

Αυτή ήταν μια ιδιαίτερη πρόκληση μιας και, κατά την άποψη μου, οι αναγκαίες εκπαιδευτικές συνθήκες για την εκπαίδευση της ειρήνης δεν ήταν στο αναγκαίο επίπεδο. Μιας και ο σχεδιασμός του προγράμματος ανταποκρινόταν στις θεωρήσεις της έμμεσης εκπαίδευσης της ειρήνης, το πρόγραμμα όχι μόνο συνέβαλε στην ανάπτυξη της ευαισθητοποίησης αλλά και στην διευκόλυνση των αναγκών συνθηκών για την συμπερίληψη της εκπαίδευσης της ειρήνης στα σχολεία στο μέλλον.

Λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός πως η οικοδόμηση μιας κουλτούρας ειρήνης χρειάζεται μια μακροπρόθεσμη διαδικασία με την εμπλοκή διαφόρων παραγόντων, θα ήθελα να μεταφέρω το επίκεντρο στα προϋπηρεσιακά εκπαιδευτικά προγράμματα των εκπαιδευτικών. Η σχετική βιβλιογραφία καταδεικνύει πως υπάρχει η ανάγκη να εξοπλίσουμε με θεωρία και δεξιότητες τους εκπαιδευτικούς, οι οποίοι είναι υπεύθυνοι για την ενσωμάτωση της εκπαίδευσης της ειρήνης στις εκπαιδευτικές πρακτικές εντός της τάξης τους. Οι εκπαιδευτικοί δεν είναι μόνο υπεύθυνοι για την εφαρμογή της διδακτέας ύλης εκπαίδευσης της ειρήνης, αλλά και την εφαρμογή της ειρηνικής παρέμβασης στην διαχείριση της αίθουσας διδασκαλίας και την προώθηση σχολικών προγραμμάτων που να συμβάλουν στη δημιουργία μιας ειρηνικής

σχολικής ατμόσφαιρας. Θα ήθελα, εν συντομία, να μοιραστώ μαζί σας τα προκαταρκτικά αποτελέσματα μιας έρευνας, που ακόμη να ολοκληρωθεί, και έχει στόχο να ανακαλύψει κατά πόσο η εκπαίδευση της ειρήνης είναι μέρος των προϋπηρεσιακών εκπαιδευτικών προγραμμάτων των εκπαιδευτικών στο βόρειο τμήμα της Κύπρου.

Προκαταρκτικά αποτελέσματα της Έρευνας για την Εκπαίδευση των Εκπαιδευτικών και την Εκπαίδευση της Ειρήνης

Ο στόχος της έρευνας: Ο στόχος της έρευνας είναι να καταδείξει κατά πόσο η εκπαίδευση της ειρήνης έχει εισαχθεί στα προϋπηρεσιακά εκπαιδευτικά προγράμματα των εκπαιδευτικών στην Εκπαιδευτική Ακαδημία Εκπαιδευτικών (πρώην Κολέγιο Εκπαίδευσης Εκπαιδευτικών) στο βόρειο τμήμα της Κύπρου.

Σε αυτή την έρευνα η εκπαίδευση της ειρήνης προσδιορίζεται ως “μια συμμετοχική ολιστική διαδικασία που συμπεριλαμβάνει τη διδασκαλία της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τη μη-βία, την κοινωνική και την οικονομική δικαιοσύνη, την ισότητα μεταξύ των φύλων, την περιβαλλοντική βιωσιμότητα, τον αφοπλισμό, παραδοσιακές πρακτικές ειρήνης, διεθνές δίκαιο, και την ανθρωπίνη ασφάλεια” (όπως παρατίθεται από τους Wilson & Daniel, 2007, σ.87).

Η μεθοδολογία: Σε αυτή την έρευνα έγινε ανάλυση εγγράφων για να αναγνωριστούν τα θέματα της εκπαίδευσης της ειρήνης που εισάγονται στα μαθήματα των προϋπηρεσιακών εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Εξετάστηκε το εκπαιδευτικό πρόγραμμα σπουδών (προσπέκτους) 47 συνολικά μαθημάτων. Σε αυτή την έρευνα ο συγγραφέας εξέτασε τα προγράμματα σπουδών, διότι το προσπέκτους “είναι το πρώτο επικοινωνιακό εργαλείο που λαμβάνει ο φοιτητής, καθώς είναι και ο πιο επίσημος μηχανισμός μετάδοσης πληροφοριών στους φοιτητές για οποιοδήποτε πρόγραμμα σπουδών” (Eberly, Newton και Wiggins, 2001, σ.56). Εξετάστηκαν δεδομένα από δυο μέρη του προσπέκτους (περιεχόμενο και μονάδες του προγράμματος σπουδών).

Περιορισμοί της έρευνας: Αυτή η έρευνα περιορίζεται μόνο σε δεδομένα που παρέχονται στα προσπέκτους.

Τα Αποτελέσματα: Τα αποτελέσματα κατέδειξαν πως ούτε και ένα συγκεκριμένο μάθημα περί της εκπαίδευσης της ειρήνης δεν είχε συμπεριληφθεί στο προϋπηρεσιακό πρόγραμμα εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών.

Εντούτοις, διάφορες μονάδες στο σύνολο 6 μαθημάτων συμπεριλάμβαναν θέματα που σχετίζονταν με την ιδέα της εκπαίδευσης της ειρήνης.

Πίνακας 1 Θέματα και κωδικοποίηση της ανάλυσης των εγγράφων

			ΘΕΜΑΤΑ			
	Διαφορετικότητα	Φύλο	Ανθρώπινα Δικαιώματα	Δημοκρατία	Ιθαγένεια	Επικοινωνία
Μάθημα 1	Ζώντας αρμονικά σε μια ποικιλόμορφη κοινωνία		Ανθρώπινα Δικαιώματα. Προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων	Δημοκρατία	Δικαιώματα και ελευθερίες. Πολιτικά δικαιώματα	
Μάθημα 2					Καλός πολίτης. Δικαιώματα του πολίτη	
Μάθημα 3	Διαχείριση συγκρούσεων σε σχέση με τη φυλή, την εθνική καταγωγή; την αυτότητα; τη φτώχεια; πολυπολιτισμικά θέματα					Αποτελεσματική διαπροσωπική ή επικοινωνία; ενσυναίσθηση
Μάθημα 4	Αξίες Εκπαίδευση		Ανθρώπινα δικαιώματα	Δημοκρατία		Δεξιότητες ενσυναίσθησης
Μάθημα 5		Θέματα φύλου				
Μάθημα 6	Ενσωμάτωση					

Ο Πίνακας 1 καταδεικνύει πως γίνεται αναφορά σε συστατικά στοιχεία της εκπαίδευσης της ειρήνης, όπως η διαφορετικότητα, τα ανθρώπινα δικαιώματα, το φύλο, η δημοκρατία, η ενσυναίσθηση και η ιθαγένεια, σε 6 διαφορετικά μαθήματα που διδάσκονται στο προϋπηρεσιακό εκπαιδευτικό πρόγραμμα των εκπαιδευτικών. Όμως το πως και μέσα σε ποιο πλαίσιο παρουσιάζονται αυτά τα στοιχεία στα μαθήματα χρήζει περαιτέρω έρευνας.

Συμπέρασμα

Οι ερευνητές συμφωνούν στο ότι το εκπαιδευτικό σύστημα είναι μέσο δημιουργίας μιας κουλτούρας ειρήνης στην οποία τα άτομα θα έχουν ένα διαφορετικό σύνολο αξιών, στάσεων και συμπεριφορών από αυτό της κουλτούρας της βίας. Η μεταστροφή από τη βία στην ειρήνη είναι μια διαδικασία που απαιτεί βούληση, αποφασιστικότητα από διάφορους παράγοντες, γνώση και σχεδιασμό. Είναι ξεκάθαρο πως δεν υπάρχει μόνο ένας δρόμος εκπαίδευσης της ειρήνης. Πριν από τον καθορισμό των στόχων και του προγράμματος, πρέπει να γίνει αξιολόγηση των ιδιαίτερων αναγκών και του πλαισίου της κάθε κοινωνίας. Οι ΜΚΟ είναι χωρίς αμφιβολία οι κινητήριες δυνάμεις που διαφωτίζουν την κοινωνία που έχει ανάγκη την ειρήνη. Όπως ισχύει και για το σχολικό σύστημα, η συμπερίληψη διδακτέας ύλης σε σχέση με την εκπαίδευση της ειρήνης στο προϋπηρεσιακό εκπαιδευτικό πρόγραμμα των εκπαιδευτικών είναι αναγκαία για να μπορέσουν να είναι αποτελεσματικές οι πρακτικές της εκπαίδευσης της ειρήνης.

Βιβλιογραφία

- Azar, E. E. (1990). *The management of protracted social conflict*. Hampshire: Dartmouth Publishing.
- Bar-Tal, D. (1998). Societal beliefs in times of intractable conflict: The Israeli case. *International Journal of Conflict Management*, 9, 22–50.
- Bar-Tal, D. (2007a). *Living with the conflict: Socio-psychological analysis of the Israeli-Jewish society*. Jerusalem: Carmel. (Στα Εβραϊκά)
- Bar-Tal, D. (2007b). Socio-psychological foundations of intractable conflicts. *American Behavioral Scientist*, 50, 1430–1453.
- Bar-Tal, D., Rosen, Y., & Nets-Zehngu, R. (2009). Peace education in societies involved in intractable conflicts. In G. Salomon and E. Cairns (Eds.). *Handbook on Peace Education*. London: Routledge.
- Caireta Sampere, M. (2013). Peace and coexistence education in school settings: A teacher training perspective. Evens Foundation. Όπως αναρτήθηκε στις 10 Δεκεμβρίου, 2016 στην ιστοσελίδα escolapau.uab.cat/img/programas/educacion/informe.pdf
- Eberly, M. B., Newton, S. E., and Wiggins, R. A. (2001). The syllabus as a tool for student- centered learning. *The Journal of General Education*, 50(1), 56-74.
- Education for Peace: Planning for Curriculum Reform*, UN Educational Scientific and Cultural Organization. Education Sector (2015). Όπως αναρτήθηκε στις 10 Δεκεμβρίου, 2016 στην ιστοσελίδα unesdoc.unesco.org/images/0023/002336/233601e.pdf
- Kriesberg, L. (1998b). Intractable conflicts. In E. Weiner (Ed.), *The handbook of interethnic coexistence* (pp. 332–342). New York: Continuum.
- Neufeld, H., Gillis, R., & Miller, M. (2009). Creating a culture of peace. Project Peacemakers. Όπως δημοσιεύτηκε στις 10 Νοεμβρίου 10, 2016 στην ιστοσελίδα www.creatingacultureofpeace.org/

Paffenholts, T. (2009). *Civil Society and Peacbuilding: Summary of Results for a Comparative Research Project*. The Centre on Conflict, Development and Peacebuilding: CCDP Working Paper 4. Genova.

Peinado, M. M. (2003). *The Role of NGOs and the Civil Society in Peace and Reconciliation Processes*. Όπως δημοσιεύτηκε στις 31 Μαρτίου, 2011, στην ιστοσελίδα <http://www.asef.org/documents/peinado.PDF>.

Ross, M. H. (1998). The cultural dynamics of ethnic conflict. In D. Jacquin, A. Oros, & M. Verweij (Eds.), *Culture in world politics* (pp. 156–186). Houndmills: Macmillan.

Η *Müge Beidoğlu* είναι Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Συμβουλευτικής και Καθοδήγησης στην Ακαδημία Εκπαίδευσης Δασκάλων στη Βόρεια Κύπρο. Είναι επίσης καθηγήτρια μερικής απασχόλησης στο Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Μέσης Ανατολής στη Βόρεια Κύπρο (METU-NCC). Παρέλαβε το διδακτορικό της με τη διατριβή της με θέμα «Οι επιδράσεις του προγράμματος για νεαρούς διαμεσολαβητές στις στρατηγικές επίλυσης συγκρούσεων». Έχει δημοσιεύσει/ παρουσιάσει εργασίες σχετικά με την επίλυση συγκρούσεων σε διαπροσωπικές σχέσεις, τη σχολική συμβουλευτική και θέματα φύλου. Διδάσκει Ανθρώπινη Εξέλιξη, Διαχείριση Αιθουσών Διδασκαλίας, Επίλυση Συγκρούσεων και Διαμεσολάβηση Ομότιμων, Καθοδήγηση και Συμβουλευτική, Συμβουλευτική Επικεντρωμένη στην Επίλυση καθώς και Ηθική στη Συμβουλευτική.

Πάνελ II: Εναλλακτικές παιδείες: Μεθοδολογία και Διδασκαλία

Συντονίστρια: Αναπλ. Καθ. Müge Beidoğlu

Επανεξετάζοντας τη μαθησιακή μεθοδολογία της ειρήνης - Magnus Haavelsrud

Norwegian University of Science & Technology, Norway

Η ειρήνη μπορεί να προσδιοριστεί ως προς το τι είναι και το τι δεν είναι. Ο Galtung (2013) μέσα στη θεωρία του για την ειρήνη, αντιλαμβάνεται την θετική ειρήνη ως τη σχέση μεταξύ δικαιοσύνης (equity) και αρμονίας και την ενώ την αρνητική ειρήνη ως τη σχέση μεταξύ της παρουσίας άλυτων συγκρούσεων και ανεπούλτων τραυμάτων. Εδώ θα ακολουθήσω το συγγραφέα στη πρόσφατη του διάλεξη στο Antwerp και θα αντικαταστήσω την έννοια της αρμονίας με αυτή της *ενσυναίσθησης*.¹ Η έννοια της ενσυναίσθησης προσδιορίζεται ως η ικανότητα να κατανοείς τον άλλο όπως ο ίδιος κατανοεί τον εαυτό του. Ο Galtung (2016) εισηγείται πως οι ηθοποιοί σε μια παράσταση είναι άρτια εκπαιδευμένοι ώστε να μπορούν να βάζουν τους εαυτούς τους στη θέση του άλλου. Η *δικαιοσύνη* προσδιορίζεται ως η συνεργασία για επίτευξη αμοιβαίων και ισότιμων οφελών, και εξετάζει το *τραύμα* σε σχέση με το κατάλοιπο της βίας του παρελθόντος. Οι *άλυτες συγκρούσεις* υποδεικνύουν την μη συμβατότητα των στόχων μεταξύ δυο ή περισσότερων μερών.

Η σχέση μεταξύ της θετικής και της αρνητικής ειρήνης είναι σημαντική σε αυτή τη θεωρία. Μέσα σε ένα πλαίσιο που υπάρχουν ειρήνη, η δικαιοσύνη και η ενσυναίσθηση υπάρχουν σε αφθονία και τα ανεπούλwτα τραύματα και οι άλυτες συγκρούσεις είναι λίγα – αν υπάρχουν καθόλου. Η θετική ενέργεια μπορεί να είναι πιο αδύνατη ή πιο δυνατή από την αρνητική. Η σχέση μεταξύ του θετικού και του αρνητικού είναι μια δυναμική διαδικασία μέσα από την οποία η οικοδόμηση της θετικής ειρήνης

¹ Η έννοια της ενσυναίσθησης είναι ένα σημαντικό στοιχείο στην ευρύτερη έννοια της αρμονίας (Galtung, 2013), αλλά λόγω του περιορισμένου χώρου εδώ δεν θα εμβαθύνω στην έννοια αυτή καθώς οι βαθιές ρίζες βρίσκονται στις φιλοσοφίες του Βουδισμού, του Ταϊσμού και του Αφρικανικού Ubuntu.

εξετάζεται σε σχέση με την διαδικασία επούλωσης των τραυμάτων ² και την μετασχηματισμό των συγκρούσεων. Με άλλα λόγια για να οικοδομήσει κανείς την ειρήνη θα πρέπει να αυξήσει τα επίπεδα της δικαιοσύνης και της ενσυναίσθησης και να μειώσει την αρνητική ενέργεια που είναι ριζωμένη στα ανεπούλωτα τραύματα και συγκρούσεις που κρύβονται κάτω από το χαλί.

Θα χρησιμοποιήσω αυτή την ερμηνεία της θεωρίας του Galtung ως οδηγό για τα περιεχόμενα της εκμάθησης της ειρήνης. Τα περιεχόμενα, όμως, είναι πάντα σε συνάρτηση με τις *μορφές* εκμάθησης και επικοινωνίας (συμπεριλαμβανομένου και της διδασκαλίας) που με τη σειρά τους επηρεάζουν το ποια συγκεκριμένα θέματα θα επιλεχθούν μέσα από τις τέσσερις κύριες έννοιες περιεχομένου, τη δικαιοσύνη, την ενσυναίσθηση, τα ανεπούλωτα τραύματα και τις άλυτες συγκρούσεις. Αυτή η *διαλεκτική* σχέση μεταξύ της μορφής και του περιεχομένου ανοίγει μια συζήτηση για το πως μια ποικιλία μορφών επικοινωνίας και εκμάθησης θα καταλήξει σε μια ποικιλία προδιαγραφών περιεχομένου μέσα στο θεωρητικό πλαίσιο που προτείνεται.

Τα συγκεκριμένα θέματα που θα επιλεχθούν μέσα από τις τέσσερις κύριες έννοιες της θεωρίας του Galtung για την ειρήνη, είναι ενσωματωμένα στο γενικό πλαίσιο συνθηκών μέσα στο οποίο λαμβάνει χώρα η εκμάθηση της ειρήνης. Αυτό σημαίνει ότι οι συγκεκριμένες συνθηκών του χώρου εκμάθησης είναι σημαντικές για τις προτιμήσεις στο περιεχόμενο. Πρέπει να δίνεται προτεραιότητα σε ειδικές εκφάνσεις και εμπειρίες που σχετίζονται με τη δικαιοσύνη, την ενσυναίσθηση, το τραύμα και τις συγκρούσεις στο πλαίσιο της εκμάθησης. Είναι βεβαίως δυνατό να επιλέγονται άλλες πτυχές πέραν από το προσωπικό πλαίσιο εφόσον γίνεται η συσχέτιση με το προσωπικό πλαίσιο σε κάποια φάση της διαδικασίας εκμάθησης.

Η μορφή – Η οι τρόποι επίγνωσης

Καθώς ψάχνει κανείς για τους διάφορους τύπους και βαθμίδες της δικαιοσύνης, της ενσυναίσθησης, του τραύματος και των συγκρούσεων σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο χρειάζεται να κάνει τις μεθοδολογικές του

² Ο Zembylas (2015) ορίζει τις δύο έννοιες της επούλωσης και της συμφιλίωσης και πως αλληλοσυνδέονται (σελ. 29-32)

επιλογές. Οι μαθητευόμενοι έχοντας ζήσει τη ζωή τους μέσα σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο έχουν βιωματική γνώση και είναι μια σημαντική επιλογή να συμπεριλάβουν αυτή τη βιωματική γνώση στην αναζήτηση απαντήσεων. Τέτοιες υποκειμενικές εμπειρίες μπορεί να αποτελέσουν κίνητρο για τους μαθητευόμενους για να συγκρίνουν, να συζητήσουν, να συμφωνήσουν και να διαφωνήσουν για το πως διαγιγνώσκονται οι θετικές και οι αρνητικές ενέργειες ειρήνης σε αυτό το πλαίσιο. Μπορεί να μην είναι εφικτό να επιτευχθεί συναίνεση ανάμεσα στους μαθητευόμενους, πράγμα που μπορεί να τους παροτρύνει να ρωτήσουν γονείς, παππούδες και γιαγιάδες και άλλους συγγενείς και την κοινωνία για τις δικές τους εμπειρίες σε σχέση με τις τέσσερις έννοιες. Η γνώση που θα αποκτηθεί ενδέχεται να συμβάλει ή και να μην συμβάλει στη δημιουργία μιας συναίνεσης ως προς τον τρόπο διάγνωσης της θετικής και της αρνητικής ειρήνης μέσα σε αυτό το πλαίσιο, πράγμα που μπορεί και πάλι να οδηγήσει σε αναζήτηση γνώσης σε μελέτες που πραγματοποιήθηκαν από τον ακαδημαϊκό κόσμο και ζητώντας τη συμβουλή εμπειρογνομόνων—είτε μέσα από τα συγγράμματα τους ή μέσα από προσωπικές συνεντεύξεις. Οι τέσσερις έννοιες και οι μεταξύ τους σχέσεις υποδεικνύουν πως υπάρχει η ανάγκη για διεπιστημονική μεθοδολογία, στην οποία κανένας κλάδος δεν θα είναι άνευ σημασίας³. Μπορεί, για παράδειγμα, εκ πρώτης όψεως να φαίνεται πως η ενσυναίσθηση και το τραύμα είναι φαινόμενα που θα πρέπει να προσεγγιστούν με τον κλάδο της ψυχολογίας και η δικαιοσύνη να είναι φαινόμενα ριζωμένα περισσότερο στους κλάδους της κοινωνιολογίας, της οικονομίας και της πολιτικής επιστήμης. Όμως συμφωνώ με τον Galtung ότι μια θεωρία της ειρήνης απαιτεί διεπιστημονική μεθοδολογία που να μην περιορίζεται σε κάποιο συγκεκριμένο ακαδημαϊκό κλάδο. Οι μαθητευόμενοι μπορεί να καταλήξουν σε προσωρινά συμπεράσματα ως προς το επίπεδο της ειρήνης μέσα στο δικό τους πλαίσιο.

Μια διάγνωση μπορεί να είναι αρκετά ρηχή αν η μεθοδολογία επιτρέπει μόνο το γδάρσιμο της επιφάνειας της πραγματικότητας. Εκείνη η επιφάνεια μπορεί να είναι ένα επιφανινόμενο που να χρήζει βαθύτερης ανάλυσης. Έτσι, η αρχική διάγνωση της θετικής και της αρνητικής ειρήνης μέσα σε ένα πλαίσιο χρειάζεται να συμπεριλάβει αυτά που συνέβηκαν στο παρελθόν. Ποίες είναι οι θετικές ή αρνητικές ενέργειες ειρήνης του

³ Cf. Haavelsrud (2015) για τα τρία παραδείγματα διεπιστημονικών μεθοδολογιών στην εκμάθηση της ειρήνης στην Ιταλία, Νότιο Αφρική και Ιαπωνία

παρελθόντος που οδήγησαν στην ειρήνη ή την απουσία της όπως είναι σήμερα; Για να χρησιμοποιήσουμε ένα παράδειγμα από τη γεωγραφία: Η μορφολογία ενός τοπίου διαμορφώνεται με την πάροδο του χρόνου καθώς οι δυνάμεις κάτω, πάνω ή στην επιφάνεια δημιουργήσαν εκείνο το τοπίο. Δεν είναι εύκολο εγχείρημα να εξηγήσει κανείς τις δυνάμεις που μέσα από μεγάλες χρονικές περιόδους συνέβαλαν στη δημιουργία, για παράδειγμα, του επιπέδου της δικαιοσύνης μέσα σε ένα συγκεκριμένο σημερινό πλαίσιο. Αυτό το εγχείρημα ανήκει σε μια μεθοδολογία εκμάθησης της ειρήνης με τον ίδιο ακριβώς τρόπο που εξετάζουμε τις άλλες τρεις έννοιες (ενσυναίσθηση, τραύμα και συγκρούσεις) υπό το πρίσμα της ιστορίας. Αν δεν μπορούν να απαντηθούν όλα τα ερωτήματα – τουλάχιστον θα μπορούν να τεθούν ενημερωμένα ερωτήματα επιδεικνύοντας μια ταπεινοφροσύνη την οποία ακόμη και η επιστήμη οφείλει να αναπτύξει.⁴

Είναι αναμενόμενο πως τα μέλη της κοινωνίας έχουν τη δική τους αφήγηση γύρω από τις ιστορικές δυνάμεις που συνέβαλαν στη δημιουργία της σημερινής πραγματικότητας. Έτσι οι μαθητευόμενοι της ειρήνης έχουν πρόσβαση σε πολλή γνώση, τόσο μέσα από άτυπη όσο και μέσα από μη-τυπική μάθηση, καθώς συσχετίζονται συνεχώς με φίλους, συναδέλφους, συγγενείς, ΜΜΕ κτλ. Αυτή η γνώση είναι εύκολα προσβάσιμη και είναι μέρος του φορτίου που οι μαθητευόμενοι φέρνουν μαζί τους όταν εισέρχονται σε ένα επίσημο εκπαιδευτικό περιβάλλον. Αυτή η βιωματική γνώση συγκεκριμένων συγκεκριμένων συνθηκών συναντιέται συχνά στη φαντασία. Σε μια πρόσφατη μελέτη για το πως νεαροί Νότιο Αφρικανοί συγγραφείς δίνουν πολύτιμες πληροφορίες για τις συγκεκριμένες συγκεκριμένες συνθήκες μέσα από το πως τις βιώνουν και τις αντανakλούν οι πρωταγωνιστές των μυθιστορημάτων τους, δείχνει πως οι τέχνες συμβάλλουν στην κατανόηση της καθημερινής ζωής – γνώση που μπορεί να είναι δύσκολο να εντοπιστεί σε οποιαδήποτε ακαδημαϊκή έρευνα. Τέτοιες πολιτιστικές πληροφορίες έχουν μεγάλο ενδιαφέρον στην αναζήτηση απαντήσεων ως προς το πως βιώνεται η πραγματικότητα σήμερα. Όμως, οι πολιτιστικές πρακτικές και εμπειρίες του παρόντος μπορεί να είναι χρωματισμένες από ένα παρελθόν που μπορεί να χαρακτηρίζεται από ένα χαμηλό επίπεδο ειρήνης – ένα

⁴ Ταπεινοφροσύνη από και μέσα στην επιστήμη ήταν το θέμα του 4^{ου} Συνεδρίου Διεπαφής που οργανώθηκε από την Νοτιοαφρικάνικη Προεδρία στην Αναπτυξιακή Εκπαίδευση και το Τμήμα Επιστήμης και Τεχνολογίας της Νοτιοαφρικάνικης κυβέρνησης το Νοέμβριο 2016

παρελθόν με ανεπούλωτα τραύματα και άλυτες συγκρούσεις με μεγάλες αδικίες και έλλειψη ενσυναίσθησης. Δεν είναι δύσκολο να βρει κανείς παραδείγματα τέτοιων παρελθόντων – ας αναλογιστεί κανείς την αποικιοκρατία, το apartheid, το δουλεμπόριο, τις γενοκτονίες κτλ. Και είναι πολλοί εκείνοι που έχουν βιώσει – και βιώνουν σήμερα ακόμα – αδιανόητα τραύματα στην προσωπική τους ζωή ή/και στην οικογενειακή/κοινωνική τους ζωή. Σε ποιο βαθμό τέτοια τραύματα μπορούν να συμπεριληφθούν στο περιεχόμενο της εκμάθησης της ειρήνης είναι συζητήσιμο, λόγω των σοβαρών και ίσως ακόμα ανοικτών προσωπικών πληγών που έχουν δημιουργηθεί.

Με μια διεπιστημονική μεθοδολογία με τη συμμετοχή μαθητευόμενων μέσω της συμπερίληψης της βιωματικής τους γνώσης και μιας βαθιάς διερεύνησης της ιστορίας τους επιτρέπεται η εκμάθηση του πως οι θετικές και οι αρνητικές δυνάμεις της ειρήνης στο παρελθόν έχουν συμβάλει στις παρούσες συγκεκριμένες συνθήκες. Ιστορίες που περιγράφουν την υποταγή και την καταπίεση μπορεί να διηγηθούν και την ιστορία των σημερινών ηγεμονιών επιστημολογικών προτιμήσεων στις οποίες έχουν επιβληθεί κυρώσεις στον ακαδημαϊκό κόσμο. Επομένως, ένα κομμάτι της διαδικασίας επούλωσης θα ήταν να διορθωθούν γνωστικές αδικίες ριζωμένες σε παλαιότερες καταστολές των πολιτισμών και των αυτόχthonων συστημάτων γνώσης, να προσεγγιστεί η συμπερίληψη της βιωματικής γνώσης των μαθητευομένων και της δικής τους αφήγησης της ιστορίας με ταπεινότητα και μετριοφροσύνη μέσα από την επιστήμη ως έχει. Μια τέτοια διαδικασία επούλωσης θα συνέβαλλε στην οικοδόμηση της ειρήνης μέσω της γνωστικής δικαιοσύνης⁵.

⁵ Γνωστική δικαιοσύνη –έννοια που εισήγαγε ο Viswanathan (1997), μια από τις θεμέλιες αρχές στην έρευνα της Νοτιοαφρικάνικης Προεδρίας στην Αναπτυξιακή Έρευνα από το 2008. Βλέπε Odora Hoppers και Richards (2012) και το Ειδικό Τεύχος του Διεθνούς Περιοδικού Αναπτυξιακής Εκπαίδευσης που επιμελήθηκε η Odora Hoppers, τόμος 7 Νο.2, 2015 και το άρθρο της ίδιας με τίτλο «Γνωστική δικαιοσύνη και ενσωμάτωση χωρίς απειλές: Το μέλλον της αναπτυξιακής εκπαίδευσης, προοπτικές από το Νότο» (2015)

Περιεχόμενα

Μια διαχρονική άποψη

Με τέτοιους τρόπους *επίγνωσης*, η εκμάθηση της ειρήνης μετατρέπεται σε μια άσκηση εμπλουτισμού των τεσσάρων εννοιών με περισσότερο νόημα. Αυτό το νόημα απορρέει από διάφορες πηγές, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω. Και η γνώση από όλες τις πιθανές πηγές είναι σχετική στην αναζήτηση μιας διάγνωσης που να είναι ριζωμένη σε μια κατανόηση της ιστορίας των εξελίξεων της ειρήνης στη διάρκεια του χρόνου (πως “αυτό που ήταν” σχετίζεται με το “αυτό που είναι”). Αν το σάτους κβο αφήνεται ανενόχλητο, μπορούμε να συμπεράνουμε πως θα είναι η προβλεπόμενη “ειρήνη” του μέλλοντος. Αν η παρούσα “ειρήνη” από ψηλά επίπεδα δικαιοσύνης και ενσυναίσθησης, και χαμηλά επίπεδα τραύματος και άλυτων συγκρούσεων, τότε μπορούμε την να αφήσουμε όπως είναι και να εξασφαλίσουμε υποστήριξη για την αναπαραγωγή της στο μέλλον. Όμως αν το παρών χαρακτηρίζεται από λίγη θετική και πολλή αρνητική ειρήνη, τότε επιβάλλονται παρεμβάσεις για επιφέρουν την αλλαγή. Στη συνέχεια θα χρειαστεί να γίνει πολλή δουλειά για να αποφασιστούν οι αναγκαίες στρατηγικές για να μετατραπεί η πραγματικότητα από αυτό που “είναι” σε αυτό που “θα έπρεπε να είναι”. Όμως για την αναζήτηση των στρατηγικών για τη μετατροπή απαιτείται επίσης όπως η *διαχρονική* προοπτική να συμπληρώνεται με μια *συγχρονική* προοπτική.

Όταν τα κενά στον Πίνακα 1 έχουν συμπληρωθεί με περιεχόμενα, η στρατηγική γνώση μπορεί να μας κατευθύνει σε νέες μορφές δράσης προς την μεταμόρφωση, προς την επίτευξη περισσότερης ειρήνης.

	Δικαιοσύνη	Ενσυναίσθηση	Τραύμα	Συγκρούσεις
Ήταν				
Είναι				
Θα είναι				
Πρέπει να είναι				
Στρατηγική				
Δράση				

Πίνακας 1: Περιεχόμενα στην εκπαίδευση της ειρήνης: Μια διαχρονική άποψη

Μια άποψη συγχρονικότητας

Σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή και αν εξετάζεται η ειρήνη (παρελθόν, παρόν και μέλλον) υπάρχει η μεγάλη πρόκληση της ανάπτυξης της επίγνωσης μεταξύ των σχέσεων μεταξύ της μικροκοινωνίας και της μακροκοινωνίας. Η έρευνα για το πως μονάδες ανάλυσης, από τα άτομα μέχρι τις μακροκοινωνικές μονάδες όπως τα κράτη, συσχετίζονται μεταξύ τους σε σχέση με τις τέσσερις έννοιες της ειρήνης είναι μια ατελείωτη διαδικασία έρευνας και αναζήτησης μέσα από μια διεπιστημονική προσέγγιση που επιδιώκει να συμπεριλάβει όχι μόνο γνώση που προέρχεται από βιωματικές εμπειρίες μη ακαδημαϊκών παραγόντων και κοινοτήτων, αλλά και ακαδημαϊκή γνώση. Αυτή η έρευνα επίσης εξαρτάται ιδιαίτερα από το βαθμό στον οποίο οι κοσμοθεωρίες της κοινότητας και οι αυτόχθονες επιστημολογίες έχουν ενσωματωθεί σε αυτό το οποίο θεωρείται ως έγκυρη γνώση στο ακαδημαϊκό περιβάλλον.

Μεταβαλλόμενες συγκεκριμενικές συνθήκες

Ο σκοπός της μεθοδολογίας της εκμάθησης της ειρήνης είναι η συμβολή στην αλλαγή/τροποποίηση των προβληματικών συγκεκριμενικών συνθηκών ούτως ώστε να ενδυναμωθεί η θετική ειρήνη και να αποδυναμωθεί η αρνητική ειρήνη. Και έχει υποστηριχθεί πως αυτή η οικοδόμηση της ειρήνης χρειάζεται τρόπους εκμάθησης ή τρόπους επίγνωσης που να προσκαλούν τους μαθητευόμενους να αναζητήσουν και να ερευνήσουν τις συγκεκριμενικές συνθήκες του παρελθόντος και του παρόντος. Η διάγνωση που επέρχεται με ελεύθερη βούληση θα ξεκαθαρίσει το τι χρειάζεται να γίνει. Αυτό που χρειάζεται να γεφυρωθεί είναι το κενό μεταξύ της διάγνωσης και της θεραπείας σε σχέση με τις τέσσερις έννοιες στη θεωρία της ειρήνης. Χρειάζεται επίσης και ο καθορισμός του δρόμου που θα οδηγήσει στη δημιουργία τέτοιων νέων συγκεκριμενικών συνθηκών. Ως εκ τούτου η ανάπτυξη αυτής της στρατηγικής γνώσης είναι ένα νέο και αναγκαίο βήμα στην μεθοδολογία της εκμάθησης της ειρήνης. Η γνώση αυτή μπορεί να καλύπτει το φάσμα από την μακροκοινωνία και θεσμικές αλλαγές μέχρι συμπεριφορικές αλλαγές και αλλαγές νοοτροπίας.

Όποιο και να είναι το επίπεδο και το επίκεντρο, επιβάλλεται η εφαρμογή των προτεινομένων στρατηγικών. Όπως υπέδειξε τόσο καθαρά ο Paulo Freire (2000): ο συλλογισμός ενός θέματος περιορίζεται στο λεκτικό πεδίο, και η δράση χωρίς συλλογισμό σχετικά με αυτή είναι ακτιβισμός. Τα δυο μαζί είναι *πράξις*. Αυτή είναι γνώση που βρίσκει το δρόμο προς τη δημιουργία νέων πραγματικοτήτων. Και διαμέσου της εφαρμογής της γνώσης θα αναδειχθεί νέα εκμάθηση καθώς η καθαυτό εφαρμογή θα δείξει σε ποιο βαθμό υποστηρίζει το στόχο της δημιουργίας νέων ειρηνικών συνθηκών.

Ένα σημαντικό ερώτημα, όμως, είναι πως αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους ο συλλογισμός και η δράση. Ένας τρόπος για να αποκτήσει κανείς γνώση είναι πρώτα να δράσει και μετά να μάθει. Αναλογιστείτε πως θα είχε μάθει ο Γκάντι για το ρατσισμό όταν τον είχαν πετάξει από το τραίνο στην Νότιο Αφρική επειδή δεν ήταν λευκός. Ή πως η Ρόζα Παρκς έμαθε για το ίδιο θέμα όταν κάθισε στην μπροστινή θέση ενός λεωφορείου στην Αλαμπάμα. Είναι πιθανόν πως ο Γκάντι εξεπλάγηκε από αυτή τη συμπεριφορά, όμως η Παρκς είχε συλλογιστεί τις ενέργειες της πριν δράσει. Και στις δυο περιπτώσεις, και οι δυο έμαθαν από τις συνέπειες των πράξεων τους. Και πιθανόν τα πρώτα χρόνια της ζωής του Γκάντι, ειδικά στη διάρκεια της παραμονής του στη Νότιο Αφρική, να αποτέλεσαν μια διαρκή εκμάθηση όσον αφορά στις ανισότητες, την έλλειψη ενσυναίσθησης από τους λευκούς και της άρνησης τους να έρθουν αντιμέτωποι με τα τραύματα και τις συγκρούσεις. Φαίνεται πως η μετέπειτα συμβολή του στο κίνημα της μη βίας προϋπόθεταν αυτή την αρχική του εκμάθηση. Χωρίς αυτή την εκμάθηση ίσως να μην ανέπτυξε τη σημαντική συμβολή στο κίνημα της μη βίας που οδήγησε στην ανεξαρτησία της Ινδίας από την Βρετανική αποικιοκρατία.

Συμπέρασμα

Η διάγνωση ενός συγκεκριμένου πλαισίου σε σχέση με τη θετική και την αρνητική ειρήνη θα υποδείξει στους μαθητευόμενους τις ιδιαιτερότητες των ανισοτήτων και της έλλειψης ενσυναίσθησης που χρειάζεται να εξεταστούν και να μετατραπούν σε δικαιοσύνη και ενσυναίσθηση, αυξάνοντας έτσι την ενέργεια της θετικής ειρήνης. Παρομοίως, χρειάζεται και μια διάγνωση σε σχέση με το πως οι αρνητικές ενέργειες τραυματικών εμπειριών και συγκρούσεων αποτελούν εμπόδια για την οικοδόμηση της ειρήνης.

Χρειάζεται να σχεδιαστούν παρεμβάσεις που να γεφυρώνουν το κενό μεταξύ του “τι είναι” και του “τι θα έπρεπε να είναι”. Το τελευταίο είναι το όραμα ενός μέλλοντος που χαρακτηρίζεται από ψηλά επίπεδα δικαιοσύνης και ενσυναίσθησης και χαμηλά επίπεδα ανεπούλτων τραυμάτων και άλυσαν συγκρούσεων. Η γεφύρωση του κενού μεταξύ του χαμηλού επιπέδου ειρήνης του παρόντος με αυτό το όραμα μπορεί να είναι μια δύσκολη πρόκληση. Όμως η αποσαφήνιση αυτού του κεφαλαίου της εκμάθησης της ειρήνης αποτελεί επιτακτική ανάγκη καθώς δεν μπορεί να υπάρξει καμία παρέμβαση στο στάτους κβο χωρίς αυτή τη στρατηγική γνώση. Και στα πλαίσια της παράδοσης της κριτικής συνείδησης η ανάπτυξη της γνώσης εξαρτάτε από την αλληλοεπίδραση μεταξύ του συλλογισμού και της δράσης. Οι δύο έννοιες μαζί αποτελούν την *πράξη* η οποία, όπως υποστηρίζω, είναι η κεντρική ιδέα της μεθοδολογίας που εξετάζουμε εδώ.

Η *πράξη* δεν θα επινοηθεί χωρίς να ληφθούν υπόψη τόσο οι μέθοδοι όσο και η θεωρία. Η σχέση μεταξύ της θεωρίας και των μεθόδων αποτελεί τη μεθοδολογία. Μια εκπαίδευση ειρήνης που δεν είναι ριζωμένη σε μια θεωρία ειρήνης και μια θεωρία ειρήνης η οποία δεν είναι ριζωμένη σε μεθόδους για την υλοποίηση της, είναι και δυο ελλείψεις όσον αφορά στο χειρισμό της διαλεκτικής σχέσης που υπάρχει μεταξύ τους. Έτσι, οι μέθοδοι δεν μπορούν να καθοριστούν εν τη απουσία μιας θεωρίας για το πως μπορεί να επιτευχθεί η ειρήνη. Και μια θεωρία ειρήνης δεν μπορεί να μην συμπεριλάβει την στρατηγική γνώση των τρόπων επίτευξης της ειρήνης. Νωρίτερα περιέγραψα αυτή τη διαλεκτική ως τις σχέσεις μεταξύ της μορφής και του περιεχομένου (M. a. Haavelsrud, 2010). Πιο πάνω έχω εμβαθύνει σε αυτές τις σχέσεις, εστιάζοντας στους *τρόπους επίγνωσης σε σχέση με το περιεχόμενο που σχετίζεται θεματικά με τους τέσσερις πυλώνες της θεωρίας της ειρήνης του Galtung*. Όπως έχει σημειωθεί είναι σημαντικό να εξεταστεί αυτή η διαλεκτική σχέση μεταξύ της μορφής και του περιεχομένου σε συνάρτηση με τις υπάρχουσες και τις επιθυμητές συγκειμενικές συνθήκες. Έτσι με αυτή την έννοια, ο σκοπός μιας μεθοδολογίας εκμάθησης της ειρήνης είναι να συμβάλει στη γεφύρωση του κενού μεταξύ του “είναι” και του “θα έπρεπε να είναι” σε συγκειμενικές συνθήκες που υπολείπονται δικαιοσύνης και ενσυναίσθησης και στις οποίες υπάρχει η ανάγκη αντιμετώπισης τραυμάτων και συγκρούσεων. Με άλλα λόγια ο σκοπός της εκμάθησης της

ειρήνης είναι να υποβοηθήσει τη δημιουργία περισσότερης θετικής ειρήνης και να μειώσει την επιρροή της αρνητικής ειρήνης⁶.

Μέσα από την οπτική που έχει αναπτυχθεί εδώ, η εκμάθηση αποτελεί παράγοντα στην μεταμόρφωση της κοινωνίας από τη βία στην ειρήνη. Οι υπάρχουσες συγκεκριμένες συνθήκες αξιολογούνται βάση κριτηρίων που απορρέουν από την θεωρία της ειρήνης. Και αυτή η αξιολόγηση χρησιμοποιείται με τη σειρά της για να μετρηθεί η απόσταση από το όραμα της αύξησης των θετικών και της μείωσης των αρνητικών ενεργειών της ειρήνης. Η προτεινόμενη αυτή μεθοδολογία για την εκμάθηση της ειρήνης εδράζει στην πεποίθηση πως όλοι οι άνθρωποι αποτελούν υποκείμενα που έχουν το δικαίωμα στην συμμετοχή στην επανόρθωση των λαθών του χθες και του σήμερα με τη συμμετοχή στην δημιουργία ενός επιθυμητού μέλλοντος. Αυτό το δικαίωμα εδράζει και στην άποψη πως ο άνθρωπος είναι *υποκείμενο* του οποίου ο σκοπός και το καθήκον είναι να συμβάλει στη δημιουργία της ιστορίας του μέλλοντος. Αυτός ο ευγενικός σκοπός μπορεί να εκπληρωθεί καλύτερα αν οι συγκεκριμένες συνθήκες είναι ευνοϊκές προς την ειρήνη. Όταν δεν υπάρχουν αυτές οι συνθήκες, το καθήκον των πολιτών είναι να συμβάλουν στη δημιουργία αυτών των συνθηκών. Ο αγώνας για περισσότερες ειρηνικές συγκεκριμένες συνθήκες μέσα σε πλαίσια μη-ειρήνης χρειάζεται μια μεθοδολογία εκμάθησης της ειρήνης που όχι μόνο να βοηθά τον άνθρωπο να διατηρήσει την αξιοπρέπεια του/της μέσα σε ένα εξευτελιστικό κόσμο, αλλά να στρέφει αυτή την αξιοπρέπεια προς την επίτευξη στόχων για περισσότερες αξιοπρεπείς συγκεκριμένες συνθήκες. Αυτό είναι το να είσαι πολίτης, όπως επίσης και η εκμάθηση της ειρήνης.

⁶ Μπορεί κανείς να ανατρέξει στον Rasmussen (2016) για να δει μια πρόσφατη περιπτώσιολογική μελέτη οικοδόμησης ειρήνης και ανοικοδομητικής δράσης στην περιοχή του Arctic Barents, εν μέρει βασισμένη στη θεωρία ειρήνης του Galtung.

Βιβλιογραφία

- Freire, P. (2000). *Pedagogy of the oppressed* (30th anniversary ed. ed.). Νέα Υόρκη ; [Μεγάλη Βρετανία]: Continuum.
- Galtung, J. (2013). *A Theory of Peace*: Transcend University Press.
- Galtung, J. (Writer). (2016). Lecture. Youtube: UCSIA Chair in Peace Education, Antwerp.
- Haavelsrud, M. (2016). Contextual Specificity in Peace Education. In S. a. A. K. Maphosa (Ed.), *Peace Education for Violence Prevention on Fragile African Societies: What's going to make a difference? Africa Institute of South Africa (AISA)* (pp. 67-92). Pretoria: Human Sciences Research Council.
- Haavelsrud, M. a. (2010). *Education in developments. Volume 2*. Tromsø: Arena.
- Rasmussen, A. J. (2016). *Colonialism, Peace and Sustainable Social Cohesion in the Barents Region - Creating Theoretical and Conceptual Platforms for Peace Building and Restorative Action*.

Magnus Haavelstad είναι επίτιμος καθηγητής στο Νορβηγικό Πανεπιστήμιο Επιστήμης και Τεχνολογίας στο Trondheim στη Νορβηγία. Τα έργα του καταπιάνονται με την κριτική του αναπαραγωγικού ρόλου της εκπαίδευσης και των πιθανοτήτων υπέρβασης αυτής της αναπαραγωγής υπό το φως των παραδόσεων της εκπαιδευτικής κοινωνιολογίας και της έρευνας στο θέμα της ειρήνης. Συμμετείχε στη δημιουργία της Επιτροπής της Εκπαίδευσης της Ειρήνης του Διεθνούς Συνδέσμου Έρευνας της Ειρήνης στις αρχές του 1970 και υπηρέτησε ως ο δεύτερος Εκτελεστικός Γραμματέας της Επιτροπής τις χρονιές 1975-79. Ήταν ο Συντονιστής του Παγκόσμιου Συνεδρίου για την Εκπαίδευση το 1974, υπηρέτησε ως Επισκέπτης καθηγητής του Γερμανικού Συμβουλίου Έρευνας Ειρήνης και Συγκρούσεων στο Πανεπιστήμιο Carl-von-Ossietzky, και οργάνωσε (με την Betty Reardon) το ιδρυτικό πάνελ της Παγκόσμιας Καμπάνιας για την Εκπαίδευση της Ειρήνης στο Συνέδριο για την Επίκληση της Ειρήνης στη Χάγη το 1999. Από το 2008 είναι επίτιμο μέλος στην Νότιο Αφρικάνικη Έδρα της Αναπτυξιακής Εκπαίδευσης που φιλοξενείται από το Πανεπιστήμιο της Νοτίου Αφρικής. Τα έργα συμπεριλαμβάνουν: *Education in Developments* (1996), *Perspektiv i utdanningssosiologi* (*Perspectives in the Sociology of Education* (1997, 2nd edition), *Education Within the Archipelago of Peace Research 1945 - 1964*, (σε συνεργασία με το Mario Borrelli, 1993), *Disarming: Discourse on Violence and Peace* (συντάκτης, 1993) and *Approaching Disarmament Education* (συντάκτης, 1981), *Education in developments: Volume 2*, 2010.

Οικολογική προσέγγιση στην εκπαίδευση της ειρήνης: Αρχές και πρακτικές αλφαριθμητισμού για την κουλτούρα ειρήνης - Maggie Pinar

Κέντρο Εκπαίδευσης της Ειρήνης και Έρευνας Πανεπιστημίου του Βοσπόρου, Τουρκία

Στο Κέντρο Ειρήνης του Πανεπιστημίου του Βοσπόρου (Boğaziçi University) εκπαιδεύουμε τους εκπαιδευτές σε δεξιότητες για μια κουλτούρα ειρήνης χρησιμοποιώντας τα εργαλεία του οικολογικού αλφαριθμητισμού. Η παρούσα μελέτη σκιαγραφεί πλευρές της πολύπλευρης προσέγγισης του Κέντρου Ειρήνης και το πως αυτή είναι βασισμένη σε αρχές και αξίες τις οποίες οι εκπαιδευτές θεωρούν αναγκαίες για την δημιουργία ενός υγιούς και θετικού κλίματος στα σχολεία. Σκιαγραφεί το γιατί και το πως χρησιμοποιούμε την κριτική, εκφραστική και στηριγμένη σε διαπροσωπικές σχέσεις παιδαγωγική για να διερευνήσουμε “αλφαριθμητισμούς” αναγκαίους για την ανάπτυξη των χαρακτηριστικών ενός υποστηρικτικού σχολικού περιβάλλοντος. Εξετάζει το πως η αλληλεπίδραση αυτών των στοιχείων δημιουργεί το σχολικό κλίμα. Περιγράφει βασικές πτυχές ενός προγράμματος που είναι σχεδιασμένο να υποστηρίξει αυτή την αλληλεπίδραση, συμπεριλαμβάνοντας συλλογικά και δημιουργικά συναπαντήματα που στοχεύουν στην οικοδόμηση σεβασμού και ενσυναίσθησης.

Αυτή η μελέτη δίνει επίσης μια σύντομη περιγραφή του πως κάθε μορφή αλφαριθμητισμού λειτουργεί μέσα στη σχολική κουλτούρα και σκιαγραφεί δεξιότητες, συμπεριφορές και προσεγγίσεις που εστιάζουν στην μεταλλαγή συγκρούσεων, στην επίγνωση της ταυτότητας και της πολυπολιτισμικότητας, στον συναισθηματικό αλφαριθμητισμό, στην ενσυνείδητη μη-βία, στην διαχείριση του θυμού, της διάκρισης και της προκατάληψης ως συστατικά μιας ειρηνικής οικολογίας, προτείνοντας σχετικές βασικές ερωτήσεις και επεξηγηματικές εκπαιδευτικές εμπειρίες.

Αυτή η μελέτη περιλαμβάνει επίσης μια περίληψη των ευρημάτων όσον αφορά στην αποτελεσματικότητα της εκπαίδευσης BUPEARC.

“Η ειρήνη δεν είναι η πρόληψη μιας σύγκρουσης αλλά η στιγμιαία επανόρθωση της ευημερίας μέσω της οποίας γίνεται δυνατή η επανασύνδεση με τον εαυτό και τους άλλους”
(Galtung, 2004)

Από μια οικολογική οπτική η ζωή είναι ένας αδιάκοπος κύκλος στον οποίον υπάρχουν συγκρούσεις, οι οποίες όμως δεν είναι καταστροφικές. Στο Κέντρο Ειρήνης εκπαιδεύουμε τους εκπαιδευτές να αναπτύξουν δεξιότητες για τη δημιουργία μιας κουλτούρας ειρήνης στα σχολεία χρησιμοποιώντας τα εργαλεία του οικολογικού αλφαριθμητισμού. Η εκτίμηση για αξίες όπως η ανθρώπινη αξιοπρέπεια, η ισότητα, η πνευματική ελευθερία, ο σεβασμός, η ευημερία είναι στοιχεία που οι εκπαιδευτές θεωρούν ως αναγκαία για να υπάρχει μια κουλτούρα ειρήνης στα σχολεία.

Τα βασικά χαρακτηριστικά ενός υποστηρικτικού σχολικού περιβάλλοντος θεωρούνται πως είναι: η διαπαιδαγώγηση, η ασφάλεια, η προσβασιμότητα, η συμμετοχικότητα, η αμφισβήτηση της ευαισθησίας, ο εναγκαλισμός της καινοτομίας, η λειτουργικότητα, η ευελιξία και η ανακλαστικότητα. Η αλληλεπίδραση μεταξύ αυτών των στοιχείων και χαρακτηριστικών συνθέτουν το σχολικό κλίμα, την οικολογία που είναι το συλλογικό σύνολο όσων έχουν σχέση με το δάσκαλο, το παιδί, όλων και όσων είναι γύρω τους.

Οι πολύπλευρες προσεγγίσεις του Κέντρου Ειρήνης ως προς την εκπαίδευση της ειρήνης είναι βασισμένες σε αυτές τις αρχές. Κατά κύριο λόγο εφαρμόζουμε μια κριτική, εκφραστική και στηριγμένη σε διαπροσωπικές σχέσεις παιδαγωγική με ενήλικες, νέους και παιδιά με στόχο να τους εξοπλίσουμε με τις πολλές δεξιότητες, τους “αλφαριθμητισμούς” για να μπορέσουν να υποστηρίξουν μια ειρηνική οικολογία.

Παραθέτω εδώ μερικές βασικές πτυχές του προγράμματος μας σχετικά με το χωροταξικό / περιβαλλοντικό, το συσχετιστικό / επικοινωνιακό, το συναισθηματικό, τον πολιτιστικό, τον πολυπολιτισμικό, τον αισθητικό / φαντασιακό και ανακλαστικό αλφαριθμητισμό.

Χωροταξικός/περιβαλλοντικός αλφαριθμητισμός

Η ανάπτυξη μιας ειρηνικής σχολικής οικολογίας είναι ένας πολύπλοκος αλλά όχι ακατόρθωτος καθήκον που απαιτεί αποφασιστικότητα και δέσμευση από την σχολική κοινότητα η οποία θα πρέπει να σκέφτεται, να μοιράζεται και να εργάζεται συλλογικά. Το πρώτο βήμα, που συχνά παραβλέπεται, είναι αυτοί που μοιράζονται το εκπαιδευτικό περιβάλλον

να αναπτύξουν ένα χωροταξικό αλφαριθμητισμό, μια συνειδητή αντίληψη και κυριότητα του ίδιου του εκπαιδευτικού χώρου (Powell, 2001, σ. 116). Δεκαετίες ερευνών επιβεβαιώνουν τη σημασία ενός υγιούς περιβάλλοντος που να επιτρέπει την κοινωνική και συναισθηματική ευημερία του παιδιού (Clark, 2010; Dahlberg, Moss & Pence, 1999; Day, 2007; Steiner, 1995; Winnicott, 1960). Ο χώρος, ο “τρίτος δάσκαλος” του Malaguzzi, έχει τη δυνατότητα να εξασκήσει βία αν παραβλεφθεί, όπως γνωρίζουμε.

Οι οπτικές των παιδιών, όπως έχουν γίνει αντιληπτές μέσα από διάλογους με ειδικούς, εισηγούνται πως υπάρχουν τέσσερις τύποι χώρων που συσχετίζονται με την κουλτούρα ειρήνης στα σχολεία. Τα παιδιά αναγνωρίζουν ξεχωριστούς χώρους για να “κάνουν, να σκεφτούν, να νιώσουν και να υπάρχουν”. Αντιλαμβάνονται τόσο επίσημες, όσο και ανεπίσημες λειτουργίες. Οι επίσημες λειτουργίες περιλαμβάνουν οργανωτικούς, ιεραρχικούς και λογιστικούς χώρους, και οι ανεπίσημες πιο προσωπικούς, ιδιωτικούς, δομημένους, πιο στοργικούς και δημιουργικούς χώρους. Ο συναισθηματικός εγκέφαλος εμπλέκεται ξεκάθαρα πιο θετικά σε ανεπίσημους χώρους όπου θρέφονται η αυτεπίγνωση, η προσωπική αφήγηση, η αίσθηση του ανήκειν. Ποίες από αυτές τις μορφές χώρους διακρίνουμε στα σχολεία; Ποίος σχεδίασε τους χώρους στους οποίους επιβιώνουν τα παιδιά μας; Πως μοιάζει ένας ειρηνικός χώρος; Πως βιώνεται;

Για να κατανοήσουμε την επίδραση των διαφόρων πτυχών του χώρου στην συναισθηματική, πνευματική και αισθητική ευημερία των παιδιών μας, εξετάζουμε αυτά τα ερωτήματα, και θέτουμε ερωτήματα για τις χωροταξικές μορφές και λειτουργίες που επιδρούν πάνω στα δικά μας αισθήματα, στην αίσθηση ισορροπίας και ταυτότητας, χρησιμοποιώντας ευφάνταστες και εκφραστικές αλληλεπιδράσεις που μπορούν εύκολα να υιοθετηθούν ακόμη και με πολύ μικρούς μαθητευόμενους. Η Clark (2010), στη μελέτη της για την παιδαγωγία του χώρου, περιγράφει ένα ευρέως αποδεκτό σχεδιαστικό μοντέλο για περιβάλλοντα μάθησης, το οποίο περιλαμβάνει στο βιβλίο της “Transforming Children’s Spaces” (Μεταμορφώνοντας Παιδικούς Χώρους). Το μοντέλο είναι βασισμένο στην αρχή του “περιβαλλοντικού αλφαριθμητισμού” που καθορίζεται ως : “Η ικανότητα να διατυπώνει κανείς απόψεις, εμπειρίες και αισθήματα για χώρους μέσα από την οπτική του ίδιου αλλά και άλλων”.

Ο συναινετικός σχεδιασμός είναι μια συλλογική αλληλουχία μέσα από την οποία καθορίζονται τα προβλήματα, προτείνονται λύσεις μέσα από τη διαδικασία του διαλόγου, της συζήτησης, της αναθεώρησης και της δράσης. Οι επαγγελματίες που συνεργάζονται για το σχεδιασμό εκπαιδευτικών περιβάλλοντων δεν λαμβάνουν υπόψη μόνο τις φυσικές, δομικές και λειτουργικές πτυχές, αλλά και τους ψυχολογικούς, τους συναισθηματικούς, τους κοινωνικούς παράγοντες των περιβάλλοντων που θα δημιουργήσουν ή θα αλλάξουν. Καταπιάνονται ολοένα και πιο πολύ με το να διευκολύνουν μια ισορροπία μεταξύ του “εσωτερικού και του εξωτερικού κόσμου του χρήστη”, και επιζητούν στενότερη αλληλεπίδραση με ομάδες χρηστών καθώς σχεδιάζουν σχολεία (Franck και Howard, 2010). Οι σχεδιαστές τονίζουν πως είναι ο διάλογος αυτής “της διαδικασίας που καθορίζει τους στόχους” (Franck και Howard, 2010, σ. 36-40). Ο διάλογος στην ουσία δημιουργεί ή κτίζει την αντίληψη μας για το πρόβλημα, επαναπροσδιορίζοντας την καθώς εξελίσσεται. Αυτή δεν είναι μόνο μια μέθοδος για το συμμετοχικό σχεδιασμό φυσικών χώρων, αλλά είναι και αυτό που ένας σχεδιαστής θα ονόμαζε συνεργασία μέσα στην “τέχνη του εφικτού”. Ο συνεταϊρικός σχεδιασμός θα έπρεπε να είναι κοινή πρακτική στην εκπαίδευση, με στόχο να φέρει πιο κοντά ολόκληρη τη σχολική κοινότητα: δάσκαλους, παιδιά, οικογένειες με σκοπό να μιλήσουν, να ακούσουν, να αλληλοεπιδράσουν στη δημιουργία μιας σχολικής οικολογίας. “Η ποιότητα των σχέσεων που κτίζονται κατά τη διάρκεια του σχεδιασμού επηρεάζει με έντονο τρόπο την διαδικασία και την ποιότητα του τελικού αποτελέσματος” λέει ένας αρχιτέκτονας (Franck και Howard, 2010, σ.15). Αυτό ισχύει και για την παιδαγωγία που στηρίζεται στις σχέσεις, όπου η οικοδόμηση ενός γνήσιου περιβάλλοντος έρευνας και ανοικτού διαλόγου ενισχύει την ευημερία τόσο των παιδιών όσο και των εκπαιδευτών, κάτι που οδηγεί στην αύξηση της συγκέντρωσης, της αίσθησης του ανήκειν και σε καλύτερη σχολική επίδοση.

Αλφαριθμητισμός σχέσεων και επικοινωνίας

Στην εκπαίδευση της ειρήνης μέσω του διαλόγου και των δημιουργικών συναπαντημάτων κτίζουμε σχέσεις εμπιστοσύνης, αναζητώντας τη διασυνδεσιμότητα, πολύπλευρες αντιλήψεις, την εκτίμηση της αίσθησης του ανήκειν, την ενσωμάτωση, δημιουργώντας έτσι ένα θετικό κλίμα. Παιδιά και εκπαιδευτικοί αποκτούν συνείδηση για θέματα όπως η ταυτότητα, η διάκριση, τα στερεότυπα και η προκατάληψη, εξερευνώντας

μαζί εναλλακτικές προσεγγίσεις ως προς τις διαμάχες και υιοθετούν μη-βίαιες συμπεριφορές μέσα στο εκπαιδευτικό περιβάλλον.

Οι μελέτες του Κέντρου Εφαρμογής της Εκπαίδευσης της Ειρήνης και Έρευνας του Πανεπιστημίου του Βοσπόρου (BUPEARC) αποδεικνύουν πως οι μέθοδοι που είναι βασισμένες στις σχέσεις, ο διάλογος, οι πολυτροπικές εκφραστικές τέχνες που χρησιμοποιούν αληθινά υλικά, χειροπιαστά αντικείμενα και απτά εργαλεία, όπως είναι οι κούκλες *persona*, βελτιώνουν την συναισθηματική νοημοσύνη, ενισχύουν συμπεριφορές και δεξιότητες των παιδιών και των δασκάλων όπως την αυτεπίγνωση, την εμπιστοσύνη, την ενσυναίσθηση, και ενθαρρύνουν την χρήση μιας ειρηνικής ομιλίας ως αποτρεπτικό μέτρο. Τα ευρήματα υποδεικνύουν θετικές αλλαγές στην μεταλλαγή των συγκρούσεων και στις συμμετοχικές δεξιότητες μεταξύ των ενηλίκων, και αυξημένη αυτοπεποίθηση στην δημιουργία και εφαρμογή νέων προσεγγίσεων στην οικοδόμηση της ειρήνης. Τέτοια ευρήματα βοηθάνε τους εκπαιδευτικούς, τα παιδιά και τα μέλη της σχολικής κοινότητας να χειριστούν δύσκολα θέματα που συχνά αποφεύγονται όπως είναι ο θυμός και η επιθετικότητα, τα δικαιώματα των παιδιών και η διάκριση, και επιτρέπουν στους εκπαιδευτικούς να αναπτύξουν θετικές στάσεις και συμπεριφορές, καθώς και πρακτικά εργαλεία για την υποστήριξη μιας ειρηνικής οικολογίας. Ένας συμμετέχοντας στην πρωτοβουλία της συλλογικής εκπαίδευσης της ειρήνης /HRE του BUPEARC-YORET (2012-2014) σχολιάζει: Πιστεύω πως πρέπει να αλλάξω τον τρόπο επικοινωνίας με τα παιδιά. Πλέον ακούω βία στα λόγια μου” (Εκπαιδευτικός στην Ιστανπούλ). Εξερευνούμε: Τι είναι ένας ακουστικός χώρος; Πως θα μπορούσε να λειτουργήσει ένας τέτοιος χώρος; Πως μπορεί η αντανakλαστική υποστήριξη να ενσωματωθεί στις καθημερινές πρακτικές;

Ιδανικά, ο διάλογος είναι μια μη-βίαια αλληλεπίδραση μεταξύ μελών μιας ομάδας ή ομάδων που είναι αμοιβαία αφοσιωμένοι στην υπερπήδηση ενός προβλήματος. Ο διάλογος εξελίσσεται μέσα από την δεκτικότητα, που σημαίνει να αναστείλουμε την προσκόλληση μας στη σιγουριά των προϋπάρχουσων ιδεών και να αντιληφθούμε ταυτόχρονα απρόβλεπτες πιθανότητες. Απαλλαγμένοι από την προκατάληψη ανοίγουμε το μυαλό μας στο διάλογο, στην “τέχνη του πιθανού”. Αυτή η προσέγγιση καθρεφτίζει πτυχές της συμμετοχικής ερευνητικής μεθόδου που χρησιμοποιείται στην κοινωνική κονστρουκτιβιστική πρακτική (παρόμοια

με την SSTD) και της μη-βίαιης επικοινωνίας (MBE) του Marshall Rosenberg (2005).

Ο διάλογος είναι τόσο μέρος της διαδικασίας της οικοδόμησης ενός περιβάλλοντος κουλτούρας ειρήνης όσο και αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας. Για να μπορέσουμε να συμμετέχουμε σε ένα εποικοδομητικό, διαπαιδαγωγικό διάλογο πρέπει πρώτα να κτίσουμε αυτεπίγνωση, να ακούσουμε την εσωτερική μας φωνή και να δημιουργήσουμε τον εσωτερικό χώρο. Η αυτό-περίσκεψη είναι ένα αναγκαίο βήμα προς τον διάλογο. Μόνο όταν αρχίσουμε να συνδεόμαστε με τον εαυτό μας, μπορούμε να ακούσουμε και να κατανοήσουμε τον άλλο. “Αν δεν μπορούμε να επιδείξουμε ενσυναίσθηση με τον εαυτό μας, πως θα μπορέσουμε να το κάνουμε με άλλους;” (Rosenberg, 2005). Ο Rosenberg μιλάει για τη βία που προκαλείται από αισθήματα που δεν έχουν εκφραστεί με λόγια, και απραγματοποίητες ανάγκες. Η MBE πρεσβεύει πως ό,τι κάνουμε είναι προς εξυπηρέτηση των αναγκών μας, η φύση μας είναι να συμβάλουμε στην ευημερία ο ένας του άλλου και το να επιφέρουμε την ειρήνη ξεκινά με την εσωτερική δουλειά. Αυτή η έρευνα είναι για τη “συλλογική δύναμη”, τη συμπόνια, τη σύνδεση μας με την ενέργεια που εξυπηρετεί τη ζωή. Οι επανορθωτικές πρακτικές είναι συστατικά της MBE που εμπεριέχουν βήματα προς την επιδιόρθωση των σχέσεων με τον εαυτό μας και άλλους αν αυτές έχουν φθαρεί μέσω διαμαχών. Προνοεί την διευκόλυνση μελών μιας ομάδας για να μπορέσουν να επανασυνδεθούν με τον εσωτερικό τους εαυτό, τα αισθήματα και τις ανάγκες τους. Η τεχνική των επανορθωτικών κύκλων, που είναι αποτελεσματική με ενήλικες και παιδιά, δίνει σε αυτή τη διαδικασία μια ευρύτερη κοινωνική προοπτική μέσα από την οποία τα άτομα μοιράζονται διαφορετικές διαστάσεις μιας διαμάχης και, μέσα από το διάλογο, ξεμπλέκουν και ανοικοδομούν κάθε στοιχείο σε μια προσπάθεια να βρουν το λεκτικό για να υπερπηδήσουν τη διαμάχη μέσα στην ομάδα.

Πολυπολιτισμικός αλφαριθμητισμός

Αν ως εκπαιδευτικοί σε έναν πολυπολιτισμικό κόσμο, δεν μπορούμε να μιλάμε πολλαπλές γλώσσες, να έχουμε πολλαπλές οπτικές, πόσο πολυπολιτισμικά ευαίσθητοι μπορούμε να είμαστε; Δεν μιλάω για την παραδοσιακή πολυγλωσσία, αλλά για πολυπολιτισμικές και πολυγλωσσικές συμπεριφορές, για ευέλικτες αντιλήψεις των σχέσεων, για

την συνειδητή ενσωμάτωση πολυπολιτισμικών πτυχών και δυσαρμονικών φωνών μέσα στη σχολική τάξη, παρά τη συμβολική έκθεση των χαρακτηριστικών μιας αποσβολωμένης έννοιας του άλλου. “Στην μεταμοντέρνα εποχή, ... η γλώσσα γίνεται αντιληπτή ως μια σειρά από κοινωνικές πρακτικές και ενέργειες ομιλητών που είναι ενσωματωμένες σε ένα ιστό κοινωνικών και γνωστικών σχέσεων” (Garcia & Wei, 2014, σ.9). Η γλώσσα παύει να είναι εμπόδιο και μετατρέπεται σε ευκαιρία για να υπερβεί το οικείο. Ο διάλογος με πολυπολιτισμικές προοπτικές μπορεί να μας καθοδηγήσει προς πολλαπλές λύσεις και στην τελική μεταμόρφωση του εκπαιδευτικού περιβάλλοντος σε ένα χώρο όπου ο εναγκαλισμός υπάρχουσών εντάσεων εμπεριέχει την πιθανότητα της ειρήνης. Ερευνούμε: τι σημαίνει αυτό μέσα στο εκπαιδευτικό πλαίσιο; Ποιές είναι οι πολλαπλές γλώσσες της ειρήνης; Πως μπορούμε να αποκτήσουμε πρόσβαση σε αυτές; Αυτό σημαίνει να ψάχνουμε συνεχώς για λεκτική επικοινωνία που να διασυνδέει συναδέλφους και παιδιά, όντας ο μέντορας δάσκαλος μετακινούμενοι μεταξύ του οικείου και του καινούριου. Αυτά είναι τα στοιχεία του πολυπολιτισμικού αλφαριθμητισμού με τα οποία μπορεί ένας εκπαιδευτικός να συμβάλει στην σχολική οικολογία.

Τα παιδιά όταν στερούνται φωνής, εκφράζουν την αγανάκτηση τους με άλλους τρόπους εκτός από τον διάλογο. Μπορούν αυτές οι εκφάνσεις έκφρασης να μετατραπούν στη δημιουργία ενός διαλόγου για αλλαγή; Ενός διαλόγου που μεταμορφώνει χώρους που να περιλαμβάνει και τη φωνή ενός δυσαρμονικού παιδιού;

Αισθητικός/ευφάνταστος αλφαριθμητισμός

Τα ειρηνικά εκπαιδευτικά περιβάλλοντα αποτελούνται από χώρους, οικοδομήματα και ενέργειες που έχουν μεταλλαχτεί από την εθελούσια οργάνωση μιας πολυτροπικής δράσης μέσα σε μια ατμόσφαιρα δημιουργικής έντασης. Η διατήρηση της θετικής έντασης παρέχει μια διαρκή επικοινωνία μεταξύ λειτουργίας και αισθητικής. Εξοπλισμένοι με την “ικανότητα να αντιμετωπίζουν ευφάνταστα τη διαμάχη” (Galtung 2004), οι εκπαιδευτικοί ως ακροατές και οδηγοί είναι οι “ελεγκτές” της έντασης (Franck και Howard, 2010), οι καθοδηγητές των αμφιβολιών και οι θεματοφύλακες του ευνοϊκού χώρου.

Εξετάζουμε: Πως εμείς, ως εκπαιδευτικοί εφαρμόζουμε αυτά τα εργαλεία; Ποίες είναι οι προτεραιότητες μας; Τι εκτιμούμε περισσότερο στους άλλους; Πως ανταπεξερχόμαστε της έντασης;

Οι έρευνες γύρω από τον εγκέφαλο μας λένε πως το παιδί είναι προγραμματισμένο να ανταποκρίνεται στην ομορφιά. Αναζητάμε την ισορροπία και την ομορφιά στην καθημερινή μας ζωή. Συνδέσεις αντίληψης και έκφρασης με την αισθητική καλλιεργούν τόσο τη συναισθηματική όσο και την αναλυτική μας νοημοσύνη.

Διαμέσου της καλλιτεχνικής αυτο-έκφρασης μοιραζόμαστε αισθήματα, ανάγκες και πληροφορίες σχετικά με τον εαυτό μας και το περιβάλλον μας, κάνοντας το πιο ζωντανό, πιο ουσιαστικό και αξιομνημόνευτο. Χρησιμοποιώντας την τέχνη ως μέσο μεταφοράς, αναζητούμε πηγές από το κατασκευασμένο ή το φυσικό περιβάλλον, από τον συναισθηματικό, κοινωνικό, ή αισθητικό κόσμο, από τον εξωτερικό ή τον εσωτερικό κόσμο. Τα παιδιά μπορούν πιο εύκολα να αντιλαμβάνονται και δημιουργούν εικόνες. Οι οπτικές, απτικές, αισθητηριακές εκφράσεις, εικόνες και σχήματα, χώρος, χρώμα, στοιχεία αφής αποκαλύπτουν συχνά υποσυνείδητα αισθήματα και αισθητικές ανάγκες.

Αυτά μπορούν με τη σειρά τους να εμπνεύσουν καινούριες εικόνες και εκφράσεις, διεισδύσεις σε προηγούμενα ανεξερεύνητες πτυχές του εαυτού, και να δημιουργήσουν μορφές διαλόγου που να υπερβαίνουν τη γλώσσα, τις ταυτότητες και τις κουλτούρες, όπου η πολυπολιτισμικότητα είναι ένα στοιχείο που εμπλουτίζει τη διαδικασία.

“Η εμπλοκή σε καλλιτεχνικές διαδικασίες είναι αναγκαία για την προώθηση ίσων ευκαιριών. Μπορεί να στηρίξει το ανθρώπινο δικαίωμα στη συμμετοχή, να προωθήσει εκφράσεις της πολυπολιτισμικότητας, την κατανόηση μεταξύ ομάδων, να οικοδομήσει μια πιο δημιουργική και πολιτισμικά συνειδητή κοινωνία και είναι αναγκαία για τη διατήρηση της ειρήνης” (UNESCO, 2007).

Ένας άδειος σχολικός χώρος μπορεί να γίνει ένας πιθανός χώρος για παιδιά (και ενήλικες) στον οποίο να οικοδομήσουν ένα οπτικό διάλογο, διεισδύοντας σε, και με τον καιρό προσθέτοντας, εικόνες και αντικείμενα δημιουργώντας δυναμικές σχέσεις μεταξύ του εσωτερικού (όνειρα και προσδοκίες) και του εξωτερικού (χώρος, εμπειρικός, συλλογικά μοιρασμένος) κόσμου. Και καθώς ο διάλογος θα ξετυλίγεται, νέες, κοινές

έννοιες, και νέες αισθητικές διαστάσεις θα αναδεικνύονται στο χώρο, εξελίσσοντας το σε αυτό που ονόμασε ένας ειδικός “ιστός ενέργειας” μεταμορφώνοντας έννοιες, επεκτείνοντας την κατανόηση των παιδιών σε άλλους τομείς και “επαναφέροντας την αισθητική όραση” (Taylor & Andrews 2012). Ακόμα και η μικρότερη ζωγραφιά παρατηρήσεων μπορεί να περιέχει μια θετική, δυναμική ενέργεια η οποία, μέσα από τον νεοαποκτηθέντα ευρηματικό/αισθητικό αλφαριθμητισμό, δημιουργεί μια ατμόσφαιρα μιας κοινής έκφρασης.

Και πάλι, ο ρόλος του εκπαιδευτικού, ως ακροατής και οδηγός, είναι να υποστηρίξει αυτή τη διαδικασία μέσω ενός ουσιαστικού, απαλλαγμένου από προκαταλήψεις διαλόγου, να ενθαρρύνει και να υποβοηθήσει την πρόσβαση των παιδιών (και των ενηλίκων) στις φαντασιώσεις τους και να υποβοηθήσει την μεταμόρφωση τους σε απτές μορφές πολυτροπικής έκφρασης. Αυτό προϋποθέτει ευελιξία, την ικανότητα να θέτει κανείς ευαίσθητες ερωτήσεις, να επικεντρώνεται και να καθοδηγεί τη διαδικασία.

Παιδιά που είναι εξοικειωμένα με την εκφραστική εμπειρία αποκτούν αντοχές, είναι πιο χαρούμενα, μπορούν πιο εύκολα να ενσωματώσουν αισθητικές διαστάσεις στο περιβάλλον τους και να αναζητήσουν, να δημιουργήσουν και να μοιραστούν πιο ευέλικτες, βιώσιμες προσεγγίσεις στα προβλήματα. Ένας δεκάχρονος συμμετέχοντας στο πρόγραμμα του YÖRET (Ινστιτούτο για την Πρόοδο της Συμβουλευτικής στην Εκπαίδευση) Ειρηνικά Σχολεία (2012) είπε: “Μαθαίνουμε καλύτερα με το δράμα και τη τέχνη παρά με οποιοδήποτε άλλο τρόπο, διότι είναι διασκεδαστικό”.

Συμπέρασμα

Η συμβολή μας, ως παράγοντες αλλαγής στην οικοδόμηση μιας κουλτούρας ειρήνης μέσα στη σχολική οικολογία, προϋποθέτει εμπειρία με πολλαπλά εργαλεία οικοδόμησης κριτικής αξιολόγησης, όπως η επιτηδευμένη κοινή παρατήρηση, ο διάλογος και συλλογική οικοδόμηση. Τα εφαρμόζουμε καθ' όλη τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Βιβλιογραφία

- Clark, A. (2010). *Transforming Children's Spaces*. London: Routledge.
- Dahlberg, G., Moss, P., & Pence, A. (1995). *Beyond Quality in Early Childhood Education and Care*, London: Routledge.
- Day, C. (2007). *Environment and Children*, Oxford: Elsevier.
- Franck, K. A., & von Sommaruga Howard, T. (2010). *Design Through Dialogue, A Guide for Clients and Architects*. West Sussex: Wiley.
- Galtung, J. (2004). *Transcend and Transform*. London: Routledge.
- Garcia, O. & Wei, L. (2014). *Translanguaging, Language, Bilingualism and Education*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Hart, R. (1979). *Children's Experience of Place: A Developmental Study*. New York: Irvington Halsted Press.
- Powell, K. (2001). *Will Alsop*. London: L. King
- Rosenberg, M. (2005). *Speak Peace in a World of Conflict*. Encinatas CA: Puddle Dancer Press.
- Steiner, R. (1995). *The Education of the Child*. London: Rudolf Steiner Press.
- Taylor, R. & Andrews, G. (2012). *The Arts in the Primary School*. London: Routledge.
- UNESCO, (2007). *The Evolution of a New Concept; The Culture of Peace*. 60-76.
- Winnicott, D. W. (1960). *The Maturation Processes and the Facilitating Environment. Studies in the Theory of Emotional Development*. London: Hogarth Press.

Η *Maggie Pinar* έχει 25 χρόνια πείρας σε σχολεία και ΜΚΟ ως δασκάλα, εκπαιδύτρια και διευθύντρια. Είναι μέλος του Κέντρου Έρευνας και Εφαρμογής της Εκπαίδευσης της Ειρήνης στο Πανεπιστήμιο του Βοσπόρου με την *Fatoş Erkman*, *Nur Bekata Mardin*, *Mine Göl Güven*, *Aylin Vartanyan* (Πανεπιστήμιο Βοσπόρου), *Gamze Sart*, (Πανεπιστήμιο Istanbul), *Ebru Aktan Acar* (Πανεπιστήμιο Çanakkale Onsekizmart), και την *Jennifer Sertel* (Robert College), και δραστηριοποιείται στους τομείς του σχεδιασμού διδακτέας ύλης, εκπαιδύσεων, προγραμμάτων, συνεδρίων και έρευνας σχετικά με την κουλτούρα ειρήνης. Συνεργάζεται με ΜΚΟ, το Ίδρυμα για την Εκπαίδευση και την Κουλτούρα τον 21^ο αιώνα Αρχιτεκτονικό Τμήμα (Πανεπιστήμιο Mimar Sinan), Soroptimists και άλλους για το πρόγραμμα: «Εκπαίδευση της Ειρήνης: Χώρος Οικοδόμησης».

Η κοινωνική εργασία ως η πραγμάτωση της εκπαίδευσης της ειρήνης - Jennifer Mansur Sertel

Robert College, Τουρκία

Ο σκοπός αυτής της εργασίας είναι να αποδείξει πως η εκπαίδευση της ειρήνης μπορεί να πραγματοποιηθεί και να εκβαθυνθεί μέσω της κοινωνικής εργασίας, της εκμάθησης μιας υπηρεσίας ή της κοινωνικής εμπλοκής. Οι στόχοι της εκπαίδευσης της ειρήνης συζητούνται και παρουσιάζεται μια θεωρία Αλλαγής για ένα πρόγραμμα κοινωνικής εμπλοκής για σχολεία μέσης εκπαίδευσης. Το Πρόγραμμα Κοινωνικής Εμπλοκής στο οποίο εργάστηκε η συγγραφέας συζητιέται εν συντομία. Στη συνέχεια τίθεται το ερώτημα πως η κοινωνική εργασία είναι η πραγμάτωση της εκπαίδευσης της ειρήνης: αφού έχουν παραδοθεί τα μαθήματα της εκπαίδευσης της ειρήνης, η κοινωνική εργασία είναι ο τρόπος με τον οποίο θα πραγματοποιηθούν και θα ενδυναμωθούν οι μακροχρόνιες επιδράσεις της εκπαίδευσης της ειρήνης. Η κοινωνική εργασία εσωτερικεύει τα μαθήματα της εκπαίδευσης της ειρήνης. Παρουσιάζεται μια έρευνα και ταυτόχρονα προτείνεται μια επόμενη.

Κοινωνική Εργασία⁷: η Πραγμάτωση της εκπαίδευσης της ειρήνης

Ο στόχος της εκπαίδευσης της ειρήνης είναι να “να οικοδομήσει μέσα στην ανθρώπινη συνείδηση τις μόνιμες δομές για την επιθυμία μιας ειρηνικής ύπαρξης προωθώντας έτσι αξίες που θα οδηγήσουν την ανθρώπινη συμπεριφορά προς τη μη-βία (Harris, 1990). Ο στόχος αυτός μπορεί να υλοποιηθεί μόνο μέσω της ενσυναίσθησης. Για να μπορέσουμε να επιζητούμε την ειρηνική συνύπαρξη με όλους, χρειάζεται πρώτα να αναγνωρίσουμε πως όλοι οι άνθρωποι έχουν τα ίδια δικαιώματα μαζί μας. Πρέπει να δημιουργήσουμε ανθρώπους που να είναι συμπονετικοί.

Όμως οι συμπονετικοί άνθρωποι από μόνοι τους δεν θα κάνουν τον κόσμο ένα πιο ειρηνικό τόπο. Οι συμπονετικοί άνθρωποι πρέπει να μπορούν να επικοινωνούν αποτελεσματικά και να νιώθουν υπεύθυνοι για το

⁷ Για σκοπούς αυτής της εργασίας, η κοινωνική υπηρεσία και η κοινωνική εργασία χρησιμοποιούνται ως συνώνυμα και λαμβάνουν χώρα εκτός της αίθουσας διδασκαλίας, ενώ η εκμάθηση της υπηρεσίας λαμβάνει τουλάχιστον κατά μέρος στην αίθουσα διδασκαλίας και είναι αναπόσπαστο μέρος της διδακτέας ύλης.

συνάνθρωπο τους, την κοινότητα τους και τον κόσμο. Επιπλέον, πρέπει να νιώθουν πως έχουν τη δύναμη να επιφέρουν αλλαγές. Γι' αυτό πρέπει “να δώσουμε στους ανθρώπους δεξιότητες ζωής, υπεύθυνες ηγετικές δεξιότητες. Να τους καθοδηγήσουμε στο να μπορέσουν να καθοδηγήσουν συλλογικά” (Kraft και Sertel, 2017).

Δραστηριότητες εκπαίδευσης της ειρήνης μπορούν να λάβουν χώρα στη αίθουσα διδασκαλίας μεταδίδοντας αναγκαίες δεξιότητες ενσυναίσθησης και επικοινωνίας (Kraft και Sertel, 2017). Όμως αυτό είναι απλά το πρώτο βήμα. Αυτές οι δεξιότητες μπορούν να ενισχυθούν, να πραγματωθούν και να εξασκηθούν στην πραγματική ζωή μέσω της κοινωνικής υπηρεσίας για να δημιουργήσουν μόνιμες αλλαγές.

Η εκμάθηση της υπηρεσίας, ως η κορυφή της εκπαίδευσης της ειρήνης, είναι η κοινωνική εργασία ενσωματωμένη στη διδακτέα ύλη διαφόρων μαθημάτων. Η ενσωμάτωση της κοινωνικής εργασίας και της κοινωνικής συμμετοχής στη διδακτέα ύλη μιας τάξης αποτελεί πρόκληση για πολλούς λόγους. Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να είναι εκπαιδευμένοι ως προς το πως η ακαδημαϊκή ύλη μπορεί να μετατραπεί σε εργαλείο για τη δημιουργία τρόπου σκέψης που να ωφελήσει και άλλους. Όμως η κοινωνική εργασία που λαμβάνει χώρα εκτός της αίθουσας διδασκαλίας μπορεί να θεωρηθεί ως απόδειξη της εμπέδωσης της Εκπαίδευσης της Ειρήνης.

Με την ίδρυση του Προγράμματος Κοινωνικής Συμμετοχής στο Robert College (RC) στην Ιστανμπούλ, έχω δει τα πραγματικά οφέλη ενός προγράμματος κοινωνικής εργασίας/ κοινωνικής εκμάθησης/ κοινωνικής συμμετοχής. Για τα τελευταία χρόνια οι Elif Sönmez, Güler Karabatur, İzzet Sengel, Mevhibe Yalçın, Nuket Ergelen και εγώ, έχουμε καθοδηγήσει μαθητές στην αναγκαστική τους κοινωνική εργασία και έχουμε διαπιστώσει το πως τους μεταμορφώνει και τους ενδυναμώνει.

Συνήθως οι μαθητές συμμετέχουν σε ομαδικά προγράμματα χωρισμένοι σε ομάδες των είκοσι μαζί με ένα καθηγητή. Μετά από τις εμπειρίες της κάθε μέρας, οι φοιτητές πρέπει να γράψουν για τους συλλογισμούς τους, και να συναντηθούν και να συζητήσουν και να αναλύσουν τι πήγε καλά και τι θα μπορούσε να είχε πάει καλύτερα και γιατί. Ο συλλογισμός και η ανάλυση είναι αναγκαία για την περαιτέρω εκβάθυνση της εκμάθησης. Ένα επιπρόσθετο όφελος από τα ημερολόγια

και την συλλογιστική ανάλυση είναι ότι ο εκπαιδευτής μπορεί να δει πως τα μαθήματα της εκπαίδευσης της ειρήνης έχουν εξωτερικευτεί.

Μερικά από τα παραδείγματα των εργασιών που κάνουν οι μαθητές στο πρόγραμμα κοινωνικής εργασίας μας είναι οι κατασκηνώσεις μιας εβδομάδας με τέχνη, μουσική και θέατρο, τις οποίες διεκπεραιώνουν οι μαθητές του λυκείου με νεαρότερους μαθητές, οι οποίοι δεν είναι τόσο προνομιούχοι και δεν έχουν μαθήματα τέχνης, μουσικής, θεάτρου ή Αγγλικών στα σχολεία τους. Κάνουν προγράμματα και γίνονται τα μεγαλύτερα αδέρφια σε Σύριους πρόσφυγες, έχουν ετοιμάσει διδακτέο πρόγραμμα γεωμετρίας για μαθητές με προβλήματα όρασης, δουλεύουν με παιδιά με νοητικές δυσκολίες. Η λίστα είναι μακρά. Οι μαθητές είναι υποχρεωμένοι να αφιερώσουν τουλάχιστον 75 ώρες στο πρόγραμμα, αλλά τα 2/3 των μαθητών αφιερώνουν πολύ περισσότερες ώρες.

Μοντέλο Θεωρίας της Αλλαγής του Robert College

Ο πιο κάτω πίνακας είναι η απεικόνιση του Μοντέλου Θεωρίας της Αλλαγής του Robert College. Έχει ετοιμαστεί με την συνεργασία των Dr. Seda Müftügil Yalçın και Duygu Güner του KUSIF, του Φόρουμ Κοινωνικής Επιρροής του Πανεπιστημίου Κοζ.

Το 2015-15 μια νέα πρωτοβουλία ξεκίνησε στο RC, η προπαρασκευαστική πρωτοβουλία CIP (προγράμματα κοινωνικής εργασίας). Ένα μίνι πρόγραμμα μαθημάτων βασισμένο στο βιβλίο των Izzet Sengel, Jennifer Sertel και Elif Sönmez *“Changemakers: A Community Service Manual for High School”*, καθιερώθηκε με 200 μαθητές της 9ης τάξης στο Robert College. Τα μαθήματα εμπεριείχαν μια προσομοίωση σε σχέση με την ενσυναίσθηση και τις κοινωνικές δεξιότητες, πρότυπα παραδειγμάτων από πρωτοβουλίες στην Τουρκία, αξιολόγηση αναγκών και πηγών, μια επιτόπου επίσκεψη για την αξιολόγηση των αναγκών της κοινότητας, καθώς και το σχεδιασμό και την παρουσίαση ενός προγράμματος. Τα μαθήματα διεκπεραιώθηκαν σε σύνολο πέντε ημερών στη διάρκεια 2 εξαμήνων. Ο στόχος ήταν να τεθεί η παιδαγωγική βάση για τα προγράμματα κοινωνικής εργασίας (CIP) που να είναι τόσο δημοφιλή με τους μαθητές του RC.

Στους μαθητές δόθηκε ένα ερωτηματολόγιο πριν από το πρόγραμμα τον Ιανουάριο του 2015 και ένα μετά τις ομαδικές τους παρουσιάσεις τον Ιούνιο του 2016. Η Κλίμακα Στάσεων προς την Κοινωνική Υπηρεσία (Shiarella, McCarthy & Tucker, 2000) χρησιμοποιήθηκε και στα δυο ερωτηματολόγια. Τα ερωτηματολόγια δόθηκαν σε συνεργασία με τους Δρ. Seda Müftügil Yalçın και Duygu Güner του KUSIF, του Φόρουμ Κοινωνικής Επιρροής του Πανεπιστημίου Κοζ. Οι υποκλίμακες και τι αξιολογεί η καθεμία εξηγούνται στο άρθρο της Shiarella (2000) ως εξής:

“Φάση 1. Βήματα δραστηριοποίησης: Αντίληψη της ανάγκης για ανταπόκριση Επίγνωση πως άλλοι έχουν ανάγκη.

1. Κατανόηση πως υπάρχουν ενέργειες που μπορούν να ανακουφίσουν την ανάγκη.
2. Αναγνώριση της ικανότητας του ιδίου του ατόμου να προσφέρει βοήθεια.
3. Η συναίσθηση μιας ευθύνης για συμμετοχή βασισμένη στην αίσθηση της σύνδεσης με την κοινότητα ή τους ανθρώπους που έχουν ανάγκη.

Φάση 2. Βήμα υποχρέωσης: Ηθική υποχρέωση για ανταπόκριση

5. Συναίσθηση μιας ηθικής υποχρέωσης για βοήθεια, δημιουργήμα (α) προσωπικών και περιστασιακών κανόνων και (β) της ενσυναίσθησης.

Φάση 3. Βήματα άμυνας: Επαναξιολόγηση των πιθανών ανταποκρίσεων.

6. Αξιολόγηση του (α) κόστους και (β) πιθανών αποτελεσμάτων (οφέλη) από την βοήθεια.
7. Επαναξιολόγηση και επαναπροσδιορισμός της κατάστασης μέσω της άρνησης της πραγματικότητας και της *σοβαρότητας* της ανάγκης και της ευθύνης ανταπόκρισης.

Φάση 4. Βήμα ανταπόκρισης: Ανάληψη βοηθητικής συμπεριφοράς

8. Πρόθεση για εμπλοκή ή όχι στην κοινωνική εργασία

Τα αποτελέσματα, όπως τα ερμηνεύει η Bihter Niğdeli του Πανεπιστημίου Κοζ, αποκαλύπτουν πως οι μέσοι όροι και των 3 φάσεων αυξάνονται μετά την εφαρμογή της εκπαίδευσης του προγράμματος CIP. Πιο συγκεκριμένα:

η αντίληψη της αποτελεσματικότητας των ενεργειών, η αντίληψη της ικανότητας, τα αισθήματα σύνδεσης με την κοινότητα, η συναίσθηση, η αντίληψη του κόστους της βοήθειας προς άλλους, η αντίληψη της σοβαρότητας της ανάγκης, και οι προθέσεις για εμπλοκή στην κοινωνική εργασία αυξήθηκαν μέσα στον επόμενο χρόνο από τη συμπλήρωση του CIP.

Πίνακας 1 Μέσοι όροι μαθητών που δεν είχαν καμία προηγούμενη εμπειρία κοινωνικής εργασίας.

	N	Ελάχιστο	Μέγιστο	Μέσο	Τυπική Απόκλιση
Επίγνωση πριν από το πρόγραμμα	1 2 3	3.00	5.00	4.7215	.40133
Επίγνωση μετά το πρόγραμμα	1 0 7	3.00	5.00	4.7033	.38719
Ενέργειες πριν από το πρόγραμμα	1 2 3	2.50	5.00	4.3049	.58808
Ενέργειες μετά το πρόγραμμα	1 0 7	2.25	5.00	4.3318	.68489
Ικανότητα πριν το πρόγραμμα	1 2 3	1.33	5.00	4.0190	.77566
Ικανότητα μετά το πρόγραμμα	1 0 7	1.00	5.00	4.1931	.86758
Συνδεσιμότητα πριν το πρόγραμμα	1 2 3	2.00	5.00	4.2846	.64080
Συνδεσιμότητα μετά το πρόγραμμα	1 0 7	1.33	5.00	4.3676	.68326
Φάση 1 πριν το πρόγραμμα	1 2	2.52	5.00	4.3325	.49129

	3				
Φάση 1 μετά το πρόγραμμα	1 0 7	2.75	5.00	4.3989	.56629
Νόρμες πριν το πρόγραμμα	1 2 3	3.00	5.00	4.6650	.45556
Νόρμες μετά το πρόγραμμα	1 0 7	3.00	5.00	4.6692	.46305
Ενσυναίσθηση πριν το πρόγραμμα	1 2 3	2.33	5.00	4.5556	.60156
Ενσυναίσθηση μετά το πρόγραμμα	1 0 7	2.67	5.00	4.6231	.51819
Φάση 2 πριν το πρόγραμμα	1 2 3	3.00	5.00	4.6103	.47974
Φάση 2 μετά το πρόγραμμα	1 0 7	3.00	5.00	4.6461	.44467
Σοβαρότητα πριν το πρόγραμμα	1 2 3	1.80	5.00	4.1902	.68322
Σοβαρότητα μετά το πρόγραμμα	1 0 7	2.00	5.00	4.2654	.71679
Κόστος πριν το πρόγραμμα	1 2 3	1.00	5.00	2.9870	.96759
Κόστος μετά το πρόγραμμα	1 0 7	1.00	5.00	3.1776	1.08830
Οφέλη πριν το πρόγραμμα	1 2 3	1.60	5.00	4.4699	.62357

Οφέλη μετά το πρόγραμμα	1 0 7	1.00	5.00	4.3290	.72594
Φάση 3 πριν το πρόγραμμα	1 2 3	2.47	5.00	3.8824	.51485
Φάση 3 μετά το πρόγραμμα	1 0 7	2.33	5.00	3.9240	.53939
Πρόθεση πριν το πρόγραμμα	1 2 3	2.50	5.00	4.4309	.72237
Πρόθεση μετά το πρόγραμμα	1 0 7	3.00	5.00	4.6028	.63223

Συμπέρασμα και Εισήγηση

Το γεγονός ότι δεν υπάρχει ακόμα περισσότερη αλλαγή στους στοχευμένους τομείς δεν πρέπει να εκπλήσσει, καθώς πρόκειται για ένα σύντομο πρόγραμμα, ένα πρόγραμμα που έλαβε χώρα μέσα στην αίθουσα διδασκαλίας (με εξαίρεση την επιτόπου επίσκεψη). Μέσα στον επερχόμενο χρόνο, θα δοθεί ένα τεστ μετά τη συμπλήρωση τουλάχιστον 50 ωρών σε μια εργασία. Σε αυτό το πρόγραμμα, οι συμμετέχοντες θα γνωριστούν και θα αλληλοεπιδράσουν με τη στοχευμένη κοινότητα. Ευελπιστούμε πως τα αποτελέσματα θα αποδειχθούν σημαντικά καθώς είναι η συνάντηση με τον άλλο πρόσωπο με πρόσωπο και η εφαρμογή ενός προγράμματος με πρακτική εμπειρία που θα προκαλέσουν μετατοπίσεις παραδειγμάτων και αλλαγή συμπεριφοράς. Αυτό πρέπει να τονιστεί.

Για να μπορέσουν οι μαθητές να αναπτύξουν ενσυναίσθηση προς αυτούς οι οποίοι είναι διαφορετικοί, πρέπει να γνωρίσουν και να αλληλοεπιδράσουν με αυτούς που “διαφέρουν” κατά κάποιο τρόπο από τους ίδιους. Και ποιος καλύτερος τρόπος από την κοινωνική εργασία, κατά την οποία θα τους συναντήσουν πρόσωπο με πρόσωπο; Ποίος καλύτερος τρόπος από το να σχεδιάσουν ένα ομαδικό πρόγραμμα (με τη βοήθεια ενηλίκων φυσικά) για την ανάπτυξη οργανωτικών δεξιοτήτων όπως η

ομαδική εργασία και η επίλυση προβλημάτων, ο σχεδιασμός και η αξιολόγηση;

Στα προγράμματα, οι μαθητές για να αναπτύξουν τις επικοινωνιακές τους δεξιότητες, συναντούν ανθρώπους από όλα τα φάσματα της ζωής και εξασκούνται στην ενεργητική ακρόαση και μαθαίνουν διαφορετικούς τρόπους επικοινωνίας- με παιδιά πιο μικρά από τα ίδια, με υπαλλήλους ιδρυμάτων, σχολάρχες κτλ.

Με την εξάσκηση αυτών των δεξιοτήτων και με το να βγάζουμε τους μαθητές έξω από τη ζώνη ασφαλείας τους, με το να κάνουμε προγράμματα για να βοηθήσουμε άλλους στον πραγματικό κόσμο, οι μαθητές αποκτούν και αυτογνωσία. Στην πραγματικότητα, η κοινωνική εργασία ή ακόμη καλύτερα, η εκμάθηση της κοινωνικής εργασίας βοηθά μαθητές και ενήλικες να ανακαλύψουν δυνάμεις που δεν γνώριζαν πως είχαν. Με την κοινωνική εργασία οι μαθητές εμποδώνουν τα μαθήματα της εκπαίδευσης της ειρήνης.

Εν συντομία, οι στόχοι της εκπαίδευσης της ειρήνης, η ενσυναίσθηση, η αυτογνωσία, η ανάπτυξη επικοινωνιακών δεξιοτήτων και η προσπάθεια οικοδόμησης ενός καλύτερου κόσμου, μπορούν να πραγματοποιούνται μέσα από την πραγματικά και πολύτιμα προγράμματα κοινωνικής εργασίας.

Βιβλιογραφία

Harris, Ian, (1990) The goals of peace education. *Peace Review: A Journal of Social Justice*, v. 2 σ. 4. Retrieved from <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10402659008425540?journalCode=cper20>

Kraft, G. & Sertel, J. (θα δημοσιευτεί το 2017) *Peace starts within: Activities to promote non violent behaviour*. Bogaziçi University Peace Education and Research Center, Istanbul.

Shiarella, A. H., McCarthy, A. M., & Tucker, M. L. (2000). Development and construct validity of scores on the community service attitudes scale. *Educational and Psychological Measurement*, 60(2), 286-300.

Η *Jennifer Mansur Sertel* διδάσκει και είναι η Συντονίστρια Κοινωνικής Συμμετοχής στο Robert College στην Ιστανμπούλ όπου έχει ξεκινήσει ένα πρόγραμμα κοινωνικής εργασίας που καλύπτει όλη τη σχολή. Έχει συγγράψει μέρος της συλλογικής δουλειάς «Peace starts Within: The WINPeace Book of Activities to promote Non-Violence» (Η ειρήνη αρχίζει από μέσα: Το βιβλίο δραστηριοτήτων για τη προώθηση της Μη-Βίας»). Έχει οργανώσει πολλά εκπαιδευτικά σεμινάρια για δασκάλους, φοιτητές, και ΜΚΟ που ηγούνται στην Εκπαίδευσης της ειρήνης και την Εκμάθηση της Υπηρεσίας. Η *Jennifer Mansur Sertel* είναι ιδρυτικό μέλος και σύμβουλος στο Κέντρο Έρευνας και Εφαρμογής της Εκπαίδευσης της Ειρήνης του Πανεπιστημίου του Βοσπόρου. Έχει οργανώσει και διδάξει στα Εργαστήρια Επίλυσης Συγκρούσεων και Συμφιλίωσης WINPeace για Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους.

Εργαστήρια

Εργαστήριο 1: Δραστηριότητες για την Προώθηση της Ενσυναίσθησης και της Κοινωνικής Δικαιοσύνης

Εκπαιδευτής: Jennifer Mansur Sertel

Τίτλος Δραστηριότητας	1. Οι τυφλοί άντρες και ο ελέφαντας
Διάρκεια	20-30 λεπτά
Εργαλεία και εξοπλισμός	Υπολογιστής, βιντεοπροβολέας (projector), 2 γραβάτες ή σάλια
Παράρτημα (1.1)	Το αντίγραφο της παραβολής (Οι τυφλοί άντρες και ο ελέφαντας)
Σκοπός	Η εξέταση της φύσης της προσωπικής αντίληψης και της πραγματικότητας
Στόχοι	Ως αποτέλεσμα αυτής της δραστηριότητας, οι συμμετέχοντες θα • Αποκτήσουν γνώση μιας αρχαίας παραβολής • Συζητήσουν τη φύση της αντίληψης • Συζητήσουν το κατά πόσο μπορούν να γνωρίζουν πλήρως την πραγματικότητα του άλλου
Επίπεδο	5 ^η τάξη +
Μεθοδολογία	Διήγηση ιστοριών, ακρόαση, ομαδική εργασία, συγγραφή
Οδηγίες	Εισαγωγή: Θα παρουσιαστεί και θα επεξηγηθεί μια παραβολή Συζήτηση: Θα δοθούν ερωτήσεις για μικρή ομαδική εργασία Ερωτήσεις προσωπικής σκέψης θα δοθούν προς συζήτηση με όλη την ομάδα

Σημείωση στον Εκπαιδευτή	Δες το Παράρτημα 1.1
Τίτλος Δραστηριότητας	2. Κάνε ένα βήμα προς τα εμπρός* * Εγχειρίδιο Διδασκαλίας Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για Νέους – Συμβούλιο της Ευρώπης
Διάρκεια	60 λεπτά
Εργαλεία και εξοπλισμός	Υπολογιστής και βιντεοπροβολέας (projector)
Παράρτημα (2.1; 2.2)	Κάνε ένα βήμα προς τα εμπρός. Κάρτες ρόλων
Σκοπός	Να βιώσουν οι συμμετέχοντες το πώς είναι να είσαι κάποιος άλλος στην κοινωνία
Στόχοι	Ως αποτέλεσμα αυτής της δραστηριότητας, οι συμμετέχοντες θα: • Αναπτύξουν ενσυναίσθηση με κόσμο που είναι διαφορετικός • Κατανοήσουν περισσότερο τις ανισότητες ευκαιριών στην κοινωνία • Αποκτήσουν αντίληψη των πιθανών προσωπικών επιπτώσεων του να ανήκουν σε μια συγκεκριμένη κοινωνική μειονότητα
Επίπεδο	Γυμνάσιο +
Μεθοδολογία	Παιχνίδι ρόλου, συζήτηση με όλη την ομάδα
Οδηγίες	Εισαγωγή: 1. Δημιουργήστε μια ήρεμη ατμόσφαιρα και διεξάγετε το παιχνίδι Ενημέρωση και αξιολόγηση: Ξεκινήστε με το να ρωτάτε τους συμμετέχοντες για το τι έχει συμβεί και πως νιώθουν σε σχέση με τη δραστηριότητα και συνεχίστε να μιλάτε για τα θέματα που προέκυψαν και τι έχουν μάθει.
Σημείωση στον Εκπαιδευτή	Δες το παράρτημα 2.1

Κλειδιά Παραρτημάτων:

Τίτλος της Δραστηριότητας Παράρτημα: 1.1	1. Οι τυφλοί άντρες και ο Ελέφαντας
Παράρτημα: 2.1	2. Κάνε ένα βήμα προς τα εμπρός
Παράρτημα: 2.2	Κάρτες ρόλων

Παράρτημα 1.1

Οι Τυφλοί Άντρες και ο Ελέφαντας – η αρχαιότερη, Βουδιστική εκδοχή:

Κάποιοι μαθητές πήγαν στο Βούδα και του είπαν «Κύριε υπάρχουν πολλοί περιπλανώμενοι ερημίτες και λόγιοι που ζουν εδώ στο Savatthi που επιδίδονται συνεχώς σε μια αντιπαράθεση, κάποιοι λένε ότι ο κόσμος είναι άπειρος και αιώνιος και άλλοι ότι είναι περιορισμένος και όχι αιώνιος, κάποιοι λένε μάλιστα ότι η ψυχή πεθαίνει με το σώμα και άλλοι ότι ζει για πάντα. Τι θα λέγατε, κύριε, σχετικά με αυτούς;»

Ο Βούδας απάντησε «Μια φορά και ένα καιρό ζούσε ένας Ινδός πρίγκιπας που κάλεσε τον υπηρέτη του και του είπε 'Έλα, καλέ μου άνθρωπε, πήγαινε και μάζεψε όλους τους άντρες στο Savatthi που έχουν γεννηθεί τυφλοί... και δείξε τους έναν ελέφαντα'. 'Πολύ καλά κύριε' απάντησε ο υπηρέτης, και έκανε ακριβώς όπως του είπε. Είπε στους τυφλούς που είχαν συγκεντρωθεί μπροστά του, 'Αυτός είναι ένας ελέφαντας', και επέδειξε σε έναν άντρα το κεφάλι του ελέφαντα, σε άλλον τα αυτιά, σε άλλον τη προβοσκίδα, σε άλλον το δόντι, το πόδι, τη ράχη, την ουρά, λέγοντας στον καθένα πως αυτό είναι ένας ελέφαντας.

«Όταν πλέον οι τυφλοί άντρες άγγιξαν τον ελέφαντα, ο μαχαραγιάς πήγε στον καθένα ξεχωριστά και το ρώτησε, 'Πες μου τυφλέ, έχεις δει τον ελέφαντα; Πες μου, τι πράγμα είναι ο ελέφαντας;'

«Αυτοί που είχαν άγγιξει το κεφάλι απάντησαν, 'κύριε, ο ελέφαντας είναι σαν ένα καζάνι'. Και αυτοί που άγγιξαν το αυτί είπαν, 'Ένας ελέφαντας είναι σαν καλάθι'. Αυτοί που άγγιξαν το δόντι είπαν πως είναι ένα υνί. Εκείνοι που άγγιξαν μόνο την προβοσκίδα είπαν πως ήταν ένα αλέτρι, άλλοι είπαν πως το σώμα ήταν ένας σάκος με δημητριακά, το πόδι μια κολώνα, την πλάτη, ένα γουδί, την ουρά ένα γουδοχέρι, την άκρια της ουράς, μια κτένα.

«Άρχισαν να καυγαδίζουν, να φωνάζουν, 'Ναι είναι! Όχι, δεν είναι!' 'Ο ελέφαντας δεν είναι τέτοιο πράγμα!' 'Ναι, είναι έτσι!' μέχρι που ήρθαν στα χέρια.

«Αδέρφια, ο μαχαραγιάς ευφραίνονταν από τη σκηνή

«Έτσι και αυτοί οι κήρυκες και οι λόγιοι που έχουν διάφορες τυφλές απόψεις... λόγω της άγνοιας τους είναι εκ φύσεως εριστικοί, αντιπαραθετικοί και φιλόνοικοι, με τον καθένα να επιμένει στο τι πιστεύει αυτός ότι είναι η πραγματικότητα.»

Τότε ο Εξυψωμένος απόδωσε το νόημα με τον εξής στίχο ανάτασης,

Πως προσκολλούνται και λογομαχούν, αυτοί που επικαλούνται

Κήρυκες και λόγιοι τον τιμημένο τίτλο!

Γιατί με το να τσακώνονται, ο καθένας προσκολλιέται στην άποψη του.

Τέτοιος κόσμος βλέπει μόνο τη μια πλευρά ενός πράγματος.

Παράρτημα 2.2

Κάρτες ρόλων

Είστε μια άνεργη μόνη μητέρα.

Είστε ο/η πρόεδρος μιας πολιτικής οργάνωσης νεολαίας (της οποίας το «μητρικό» κόμμα είναι στην εξουσία)

Είστε η κόρη του διευθυντή της τοπικής τράπεζας. Σπουδάζετε οικονομικά στο πανεπιστήμιο.

Είστε ο γιος ενός Κινέζου μετανάστη που διευθύνει μια επιτυχημένη επιχείρηση γρήγορου φαγητού.

Είστε η κόρη του Αμερικάνου Πρέσβη στη χώρα που ζείτε τώρα.

Είστε ένα μουσουλμάνο κορίτσι Αραβικής καταγωγής που ζει με τους γονείς της οι οποίοι είναι βαθιά θρησκευόμενοι άνθρωποι.

Είστε ένας στρατιώτης που εκτίει την αναγκαστική του θητεία.

Είστε ο ιδιοκτήτης μιας επιτυχημένης εταιρείας εισαγωγών-εξαγωγών.

Είστε ένας παράλυτος άντρας που μπορεί να κινηθεί μόνο με τροχοκάθισμα.

Είστε ένας συνταξιούχος εργάτης εργοστασίου κατασκευής παπουτσιών.

Είστε ένα 17χρονο κορίτσι καταγωγής Ρόμα (τσιγγάνα) που δεν έχει τελειώσει ποτέ το δημοτικό.

Είστε η φιλενάδα ενός νεαρού καλλιτέχνη που είναι εθισμένος στην ηρωίνη.

Είστε μια οροθετική (HIV) πόρνη μέσης ηλικίας.

Είστε μια 22χρονη λεσβία.

Είστε ένας δάσκαλος/α σε μια χώρα που δεν μιλάτε άπταιστα την καινούρια της επίσημη γλώσσα.

Είστε μοντέλο Αφρικάνικης καταγωγής.

Είστε ένας 24χρονος/η πρόσφυγας από το Αφγανιστάν.

Είστε ένας νεαρός άστεγος άντρας, 27 χρόνων.

Είστε ένας παράνομος μετανάστης/ρια από το Μάλι.

Είστε ο 19χρονος γιός ενός γεωργού που ζει σε ένα απομακρυσμένο χωριό στα βουνά.

Εργαστήριο 2: Δημιουργικές Συναντήσεις για την Πρακτική Οικοδόμηση της Ειρήνης στα σχολεία

Εκπαιδευτής: Maggie Pinar

Τίτλος Δραστηριότητας:	1. Ο Σωστός Χώρος
Διάρκεια	45 λεπτά
Εργαλεία και εξοπλισμός	Χαρτί A4, μαύροι και χρωματιστοί μαρκαδόροι, χαρτοταινία, αυτοκόλλητα διπλής όψευς ratafix, σημειωματάρια τύπου post-it, πίνακας σημειώσεων για παρουσιάσεις (flipchart), χρωματιστό χαρτί αφίσας, ψαλίδια, βιντεοπροβολέας (projector)/υπολογιστή ή ένα smartboard
Παράρτημα:1.1	Έντυπο Αξιολόγησης Συναισθηματικών και Αισθητικών Προσόντων μιας Αίθουσας Διδασκαλίας
Σκοπός	Η ανάπτυξη χωροταξικού/περιβαλλοντικού αλφαριθμητισμού Η κατανόηση της επίδρασης που έχουν διαφορετικές πτυχές του χώρου στην συναισθηματική, κοινωνική, πνευματική και αισθητική ευημερία των παιδιών κατά τη διάρκεια της εξέλιξης ενός ειρηνικού σχολικού περιβάλλοντος Η οικοδόμηση ενός εκπαιδευτικού περιβάλλοντος ειρήνης
Στόχος	Η ανάπτυξη ενσυνείδητης αντίληψης και της αίσθησης ευθύνης απέναντι στο εκπαιδευτικό περιβάλλον, ενεργοποιώντας και το συναισθηματικό μυαλό • Η αναγνώριση μη-βίαιων χώρων, αντικειμένων, εικόνων, δράσεων • η διαχείριση απενεργοποιητικών χαρακτηριστικών • ο σχεδιασμός ειρηνικών χώρων

Επίπεδο	Όλες οι ηλικίες 5+
Μεθοδολογία	Εξερεύνηση των προσωπικών αναγκών και φιλοδοξιών μέσα στο χώρο Η εξέταση μοντέλων χώρου και λειτουργιών που επηρεάζουν τα συναισθήματα μας, την αίσθηση ισορροπίας, την ταυτότητα, Η ευφάνταστη και εκφραστική αλληλεπίδραση (εύκολα προσαρμόσιμη ακόμη και με πολύ νεαρούς μαθητές)
Οδηγίες	Εισαγωγή: Βόλτα στα τυφλά στο χώρο – Οι συμμετέχοντες περπατάνε με αργά βήματα και μετά γρήγορα για να ξεκουραστούν αργά Φανταστείτε τον ιδανικό χώρο: Ένα μέρος στο οποίο αισθάνεστε ασφαλείς ή αισθανόσασταν ασφαλείς στην παιδική σας ηλικία. Ένα μέρος όπου μπορείτε να ενεργοποιήσετε τη φαντασία σας. Σκεφτείτε ένα μέρος το οποίο θυμάστε με θέρμη από τη παιδική σας ηλικία. Ζωγραφίστε και περιγράψτε το. (Σε μικρές ομάδες 3-5 ατόμων): Μοιραστείτε τις ζωγραφιές σας και συζητήστε – Αναλογιστείτε: Τι κάνει ένα μέρος ένα χαρούμενο μέρος; αναζητήστε τα κοινά στοιχεία ασφαλών και χαρούμενων χώρων, ανταλλάξτε σκέψεις γύρω από ένα χώρο που μπορεί να προσφέρει την αίσθηση ισορροπίας και ευημερίας. – Οικοδομήστε το μοντέλο αυτού του χώρου. Εργαστείτε ως ομάδα. Παρουσιάστε. Ρωτήστε το γιατί. Αναλογιστείτε τα στοιχεία που διάλεξε η ομάδα σας μέσα στο πλαίσιο ενός εκπαιδευτικού περιβάλλοντος με το οποίο είσατε εξοικειωμένοι. Εξετάστε συλλογικά τα δυνατά σημεία και τις αδυναμίες των περιβαλλόντων που έχετε επιλέξει σε σχέση με αυτή την ομάδα στοιχείων.
Σημείωση στον εκπαιδευτή	Ερωτήσεις κλειδιά: Ποιος σχεδιάζει τους χώρους στους οποίους επιβιώνουν τα παιδιά μας; Ποίους τύπους χώρων αναγνωρίζουμε και τους δίνουμε πρόθυμα σημασία στα σχολεία; Προσαρμόστε τη γλώσσα και την εργασία όταν δουλεύετε με παιδιά: “ασφαλής χώρος, χαρούμενος χώρος, ένας χώρος μέσα στον οποίο μπορούν να ονειρεύονται” “αντικείμενα, σχήματα, χρώματα, πράγματα που μπορούν να αγγίξουν, να νιώθουν καλά”. Να ακούτε κατά τη διάρκεια της οικοδομικής διαδικασίας και δώστε υποστήριξη μόνο όταν σας ζητηθεί.

	Χρησιμοποιείτε τις ερωτήσεις κλειδιά για να μπορέσετε να καθοδηγήσετε τον αντανάκλαστικό διάλογο. Μοιράστε το Ερωτηματολόγιο Πολυγλωσσικές Προσεγγίσεις Οικοδόμησης Κουλτούρας Ειρήνης με τους συμμετέχοντες. Να το συμπληρώσουν εθελοντικά και να το επιστρέψουν μέχρι το τέλος της ημέρας.
Τίτλος Δραστηριότητας	2. “Ακούτε;” - ένας δημιουργικός διάλογος
Διάρκεια	15 λεπτά
Εργαλεία και εξοπλισμός	Όπως παραπάνω
Παράρτημα	Δ/Ε
Σκοπός	Η υποστήριξη συχετιστικού και επικοινωνιακού αλφαριθμητισμού Ανάπτυξη συναισθηματικής νοημοσύνης προς την εξυπηρέτηση ενός θετικού σχολικού κλίματος
Στόχοι	Οικοδόμηση στάσεων και δεξιοτήτων σε σχέση με την οικοδόμηση της ειρήνης σε παιδιά και ενήλικες; σύνδεση με τον εαυτό μας και με άλλους σεβασμός για την διαφορετικότητα αναγνώριση ρίσκων διαχείριση συναισθημάτων
Επίπεδο	Όλες οι ηλικίες 5+ (με τη χρήση της ανάλογης γλώσσας)
Μεθοδολογία	Τυχαία ομαδοποίηση Ομαδικός διάλογος, εξέταση σχέσεων, κτίσιμο ομάδων Αναλογισμός του εσωτερικού χώρου Συλλογική εξέταση προσεγγίσεων της σύγκρουσης
Οδηγίες	Παιχνίδι ρόλων 2 εθελοντές συμμετέχοντες ως ζευγάρι (ή περισσότερα ζευγάρια) Ο α. περιγράφει μια πρόσφατη εμπειρία του προσωπικής σημασίας για τον ίδιο, ο β. είναι κακός ακροατής, αλλαγή ρόλων μετά από ένα λεπτό Αναλογιστείτε: Πως νιώσατε με το να μην σας ακούνε; Αναλογιστείτε: Πως νιώσατε με το να σας ακούνε; Πως ανταπεξερχόμαστε στην περίπτωση που δεν μας ακούνε; Πως διαχειριζόμαστε τον θυμό μας, πως αντιμετωπίζουμε την προκατάληψη;
Σημείωση στον εκπαιδευτή	Ερωτήσεις κλειδιά: (Για ενήλικες) Συνεχίστε με ανακλαστικές ερωτήσεις: Τι είναι ένας χώρος ακρόασης; Πως μπορεί να λειτουργήσει ένας τέτοιος χώρος; Πως λειτουργεί ένας κοινός

	χώρος στο σχολείο σας; Συζητήστε με την ομάδα πως μια τέτοια κατάσταση θα μπορούσε να οδηγήσει σε ένα ομαδικό διάλογο μέσα από τον οποίο να παρουσιαστούν όλες οι διαστάσεις μιας σύγκρουσης με τρόπο που θα εισακουστούν όλοι.
Τίτλος Δραστηριότητας	3. Συνεργασία στο σχεδιασμό χώρων
Διάρκεια	45 λεπτά
Εργαλεία και εξοπλισμός	Όπως παραπάνω
Παράρτημα: 3.1	Δελτίο καιρού
Σκοπός	Συσχετιστικός και επικοινωνιακός αλφαριθμητικός Οικοδόμηση ενός γνήσιου περιβάλλοντος έρευνας και ανοικτού διαλόγου
Στόχοι	Συλλογική, βιώσιμη αλληλεπίδραση, Ενίσχυση της ευημερίας των παιδιών και των εκπαιδευτών, μια αίσθηση του ανήκειν, Βελτιωμένη συγκέντρωση, ενθάρρυνση της συμμετοχής
Επίπεδο	Όλες οι ηλικίες 5+ (με τη χρήση της ανάλογης γλώσσας)
Μεθοδολογία	Συλλογική συμμετοχική λήψη αποφάσεων Αναγνωρίστε προβλήματα που εξελίσσονται, προτείνετε λύσεις μέσα από τη διαδικασία του διαλόγου, της συζήτησης, επανεξετάστε και δράστε.
Οδηγίες	Εισαγωγή: Εξετάστε την συναισθηματική ατμόσφαιρα της ομάδας χρησιμοποιώντας τον καιρό μεταφορικά Κάθε συμμετέχοντας διαλέγει ένα χώρο για να σκεφτεί, μαζεύει τα υλικά για να ζωγραφίσει, ακούει την ενημέρωση, βολεύεται στο χώρο. Ετοιμάζοντας το υπέδαφος για το διάλογο: Αναλογιστείτε ένα χώρο στο σχολείο το οποίο σας έχει μείνει στο μυαλό. Αναλογιστείτε ποια στοιχεία κάνουν ένα συγκεκριμένο χώρο να παραμένει στη μνήμη μας. Αναλογιστείτε το πως προσέξατε αυτόν το χώρο. Σχεδιάστε ένα χώρο ή υποδομή μέσα σε ένα εκπαιδευτικό περιβάλλον με στοιχεία τα οποία θα θέλατε να μοιραστείτε π.χ. ο παιδότοπος, η αίθουσα διδασκαλίας, ο διάδρομος, τα ντουλάπια, η αίθουσα των δασκάλων, το γυμναστήριο... Διαλέξτε τρία βασικά στοιχεία τα οποία θα θέλατε να έχει αυτός ο χώρος η υποδομή. Η εμπειρία του διαλόγου: Σχηματίστε ομάδες και επιλέξτε πραγματικούς χώρους για να σχεδιάσετε ομαδικά. Μοιραστείτε με την ομάδα τα ατομικά σας σχέδια.

	Δικαιολογήστε τα βασικά στοιχεία του σχεδίου σας στην ομάδα. Σκεφτείτε ομαδικά ποια είναι τα πέντε πιο σημαντικά στοιχεία που πρέπει να έχει ένας χώρος για τη δημιουργία ενός ειρηνικού εκπαιδευτικού περιβάλλοντος. Η ομάδα μοιράζεται, συνδυάζει, συζητά το ποια στοιχεία έχουν προτεραιότητα και σχεδιάζει συλλογικά ένα εκπαιδευτικό περιβάλλον ή υποδομή που να εκφράζει αισθήματα σχετικά με ένα ειρηνικό χώρο. Ανάδραση με την ομάδα. Σε συνδυασμένες ομάδες προσπαθήστε να δημιουργήσετε ένα από κοινού σχεδιασμένο χώρο, ενσωματώνοντας στοιχεία από τις εργασίες των μικρότερων ομάδων. Χρησιμοποιείστε σχεδιαστικό εξοπλισμό, ανακυκλωμένα υλικά, ανθρώπους, αντικείμενα, υλικά που βρίσκονται στο πραγματικό περιβάλλον. Αναλογιστείτε: Τι αναδείχθηκε μέσα από τις πιθανότητες που ονειρευτήκατε; Πως αναδείχθηκε ένα κοινά αποδεκτό νόημα μέσα από το διάλογο; Ποια ήταν η μεγαλύτερη πρόκληση για την ομάδα; Πως μπορεί να εμπεδωθεί η αντανάκλαστική υποστήριξη στην καθημερινή μας πρακτική;
Σημείωση στον εκπαιδευτή	Αναλογιστείτε: Ερωτήσεις κλειδιά: Τι είναι αυτό που κυριαρχεί στο μυαλό σας αυτή τη στιγμή; Τι χρειάζεται να μοιραστείτε σχετικά με το θέμα; Τι δεν χρειάζεται; Γράψετε σε σημειωματάρια τύπου post-it για να δημιουργήσετε μια δεξαμενή από ιδέες. Συζητήστε σκέψεις και προβληματισμούς που αναδείχθηκαν από την ομάδα. Αναλογιστείτε το τι έχει και το τι δεν έχει εκφραστεί; Ο εκπαιδευτής ταξινομεί τα post-it/ιδέες ανάλογα με το θέμα με μια μορφή χάρτη μυαλού, συμμετέχει, παρουσιάζει, δίνει τα σχόλια του στην ομάδα. Ακούει τις απαντήσεις της ομάδας, παρέχει υλικό για ένα συνεχής διάλογο (π.χ. σημειώματα post-it δίπλα από το χάρτη μυαλού), διασφαλίζει τη ροή του διαλόγου. Επανεξετάζει το θέμα για να επανέλθει στη συνέχεια.
Τίτλος Δραστηριότητας	4. Τι με κάνει να θυμώνω;
Διάρκεια	15 λεπτά
Εργαλεία και εξοπλισμός	Όπως πιο πάνω
Παράρτημα: 4.1	Τα κόκκινα μου σημεία
Σκοπός	Ενθάρρυνση μη διακριτικών στάσεων και συμπεριφορών

	μέσα στο εκπαιδευτικό περιβάλλον
Στόχοι	Αναγνωρίστε αισθήματα και ανάγκες σε σχέση με τη σύγκρουση Αντιμετωπίστε δύσκολα θέματα όπως ο θυμός και η επιθετικότητα Οικοδομήστε την επίγνωση για βασικά θέματα της σύγκρουσης όπως είναι τα στερεότυπα και η προκατάληψη
Επίπεδο	Όλες οι ηλικίες 5+ (με τη χρήση της ανάλογης γλώσσας)
Μεθοδολογία	Μη βίαιη επικοινωνία (ΜΒΕ)
Οδηγίες	Εισαγωγή: Σκεφτείτε κάτι που έχετε κάνει τις τελευταίες μέρες που έχει με κάποιο τρόπο συμβάλει στο κάνει τη ζωή ακόμα πιο όμορφη για κάποιον. Πως νιώθετε όταν συνειδητοποιείτε το πως εκείνη η πράξη σας έχει συμβάλει στο να κάνει τη ζωή ακόμα πιο όμορφη για κάποιον; Ανακαλέστε μια κατάσταση στην ζωή σας όπου κάποιος σας συμπεριφέρεται με τρόπο που δεν κάνει τη ζωή σας πιο όμορφη. Αναλογιστείτε. Αναγνωρίστε και καταγράψτε το πως νιώσατε όταν συνέβη/συμβαίνει. Λεξικοποιήστε το πως νιώσατε όταν το άλλο άτομο σας συμπεριφέρεται με αυτόν τον τρόπο; Χρησιμοποιήστε την φράση "Όταν εκείνο το άτομο κάνει αυτό που κάνει νιώθω..." Ποιές ανάγκες σου δεν ικανοποιούνται όταν ο/η.... κάνει...; - Μοιραστείτε με κάποιο άτομο από την ομάδα όσα πιο πολλά νιώθετε ότι μπορείτε. Εξερευνήστε μαζί τα αισθήματα και τις ανάγκες σε σχέση τις καταστάσεις και των δυο σας. Ανακαλέστε την πρώτη πράξη (το να κάνεις τη ζωή πιο όμορφη για κάποιον). - Προσπαθήστε να αναλογιστείτε χωρίς προκατάληψη στην λιγότερο όμορφη κατάσταση και επικεντρωθείτε στο τι χρειάζεται να αλλάξει για γίνει η ζωή πιο όμορφη για σας; Μοιραστείτε με το σύντροφο σας. - Αναλογιστείτε μαζί τις καταστάσεις που σας κάνουν να θυμώνετε στο σχολείο/στο σπίτι/ στη δουλειά. Εξερευνήστε μαζί τα αισθήματα και τις ανάγκες σε σχέση με αυτές τις καταστάσεις ή τις συμπεριφορές άλλων. Υπάρχει προκατάληψη με το θυμό; Αναζητήστε μαζί οποιαδήποτε προκατάληψη στην εκδήλωση συμπεριφορών

	που σας κάνουν να θυμώνετε. - Ολόκληρη η ομάδα: Συσκεφτείτε και δημιουργήστε ένα πίνακα που να περιέχει μια λίστα των συμπεριφορών που προκαλούν θυμό (στην μια πλευρά του πίνακα). Αναγνωρίστε σε ποια σημεία μπορεί να υπάρχει προκατάληψη. Αναλογιστείτε ως ομάδα αυτές τις διασυνδέσεις. Τι μπορείτε να αλλάξετε για να υποστηρίξετε περισσότερη θετική ένταση στην σύγκρουση;
Σημείωση στον εκπαιδευτή	Η ΜΒΕ στοχεύει στη δημιουργία των διασυνδέσεων εκείνων που θα μας κάνουν να δίνουμε ο ένας στον άλλο από συμπόνια και όχι από φόβο ή ελπίδα.
Τίτλος Δραστηριότητας	5: Τι και αν εμφανιστεί κάποιος νέος;
Διάρκεια	15 λεπτά
Εργαλεία και εξοπλισμός	Όπως παραπάνω
Παράρτημα: 5.1 Παράρτημα: 5.2	4 σύμβολα στα Σανσκριτικά (ή μια άλλη γλώσσα που δεν είναι τόσο γνωστή) με λέξεις που σχετίζονται με το Ερωτηματολόγιο για τις Πολυγλωσσικές Προσεγγίσεις προς την Οικοδόμηση της Κουλτούρας Ειρήνης.
Σκοπός	Πολυπολιτισμικός αλφαριθμητισμός Ενθάρρυνση πολλαπλών προσεγγίσεων στην εκπαίδευση της ειρήνης (πολυπολιτισμικότητα, πολυγλωσσία, πολλαπλές ταυτότητες, η ενθάρρυνση της ενσυναίσθησης)
Στόχοι	Εκλάβετε τη γλώσσα όχι ως εμπόδιο αλλά ως ευκαιρία για να υπερβείτε το οικείο. Δημιουργία μια ζώνης επικοινωνίας της πολυπολιτισμικότητας, πλοήγηση μέσα σε εναλλασσόμενα σύνορα. Αναγνωρίστε τη φωνή του δυσαρμονικού παιδιού.
Επίπεδο	Όλες οι ηλικίες 5+ (με τη χρήση της ανάλογης γλώσσας)
Μεθοδολογία	Εμπειρία του κινδύνου της διαφορετικότητας Παιχνίδι ρόλων
Οδηγίες	Εισαγωγή: Διαφορετικές χειραψίες: Πολιτισμικές πτυχές ενός απλού χαιρετισμού. Παιχνίδι ρόλων: Επιλέξτε έναν εθελοντή για ένα καινούριο παιχνίδι. Ο συμμετέχοντας φεύγει από το δωμάτιο. Στήνοντας το σκηνικό: Ένα νέο παιδί έρχεται στο σχολείο που μιλά μια διαφορετική γλώσσα. Τοποθετήστε ετικέτες με τις λέξεις: βιβλίο, πόρτα, σχολείο στη τάξη. Το παιχνίδι: Οδηγίες στην ομάδα: “Τι θα γίνει αν εμφανιστεί κάποιος που δεν μπορεί να μιλήσει τη δικιά μας γλώσσα (τη γλώσσα της τάξης); Τι θα μπορούσε να συμβεί;

	Οδηγίες στον εθελοντή (ξεχωριστά): “Είσαι σε ένα μη οικείο περιβάλλον στο οποίο οι άνθρωποι δεν μιλάνε μια γλώσσα που γνωρίζει”. Ο εθελοντής καλείται να εισέλθει. Ο διοργανωτής καθοδηγεί τον εθελοντή στη τάξη, υποδεικνύοντας του τις ετικέτες διαβάζοντας τις λέξεις, αναμένοντας κατανόηση και δράση από τον εθελοντή. Καλεί τα άλλα μέλη της ομάδας να επαναλάβουν τις λέξεις. Σταματήστε το παιχνίδι μετά από λίγα λεπτά. Αναλογιστείτε: (στον εθελοντή) Πως ένιωθες όταν δεν καταλάβαινες τη γλώσσα της τάξης; (στην υπόλοιπη ομάδα) Πως νιώθει κάποιος όταν εισέρχεται σε ένα χώρο στον οποίο είναι ξένος; (προς όλους) Πως νιώθουμε σε ένα χώρο μέσα στον οποίο δεν μας ακούνε, δεν μπορούμε να μιλήσουμε, να μοιραστούμε τις σκέψεις μας; Τι είναι σε κίνδυνο και για ποιον; Συζητήστε. Πως μπορεί να δημιουργηθεί ένας ασφαλές χώρος μέσα σε ένα χώρο κινδύνου; Συσκεφτείτε.
Σημείωση στον εκπαιδευτή	Ερώτηση στοχασμού: Συναντήσατε/παρατηρήσατε “πολιτισμική σίγηση” κατά τη διάρκεια αυτής της εμπειρίας; Συζητήστε τις μόνιμες επιδράσεις των αρνητικών εμπειριών, ιδιαίτερα μέσα στο εκπαιδευτικό περιβάλλον, στα αισθήματα και τις συμπεριφορές εκείνων που είναι άγνωστοι στην ομάδα, και δεν είναι εξοικειωμένοι με εκείνο το περιβάλλον. Εξετάστε (ως ομάδα) τρόπους για να έχουμε πράγματι επίγνωση της διαφορετικότητας και να αναπτύξουμε συμπεριφορές που θα εμποδίζουν την εμφάνιση τέτοιων εμπειριών. (Ενήλικες): Μοιραστείτε το απόφθεγμα: “Μόνο όταν επιδιώκουμε να μάθουμε από τη σοφία των άλλων, μπορούμε να νιώσουμε σεβασμό” Κομφούκιος.
Τίτλος δραστηριότητας	6. Από το “εγώ” στο “εμείς” και Παραπέρα
Διάρκεια	45 λεπτά
Εργαλεία και εξοπλισμός	Όπως παραπάνω, προσθέστε κραγιόνια παστέλ, χαρτί ζωγραφικής, μουσική (οποιαδήποτε, κλασική, τζαζ)
Παράρτημα	Δ/Ε
Σκοπός	Αισθητικός/ευφάνταστος αλφαριθμητισμός Οικοδόμηση και διατήρηση θετικής έντασης, ισορροπίας και ομορφιάς στο περιβάλλον. Δημιουργία μιας κοινής εκφραστικής συνοχής συνεισφέροντας σε μια ειρηνική οικολογία
Στόχοι	Η επανασύνδεση με την ευφάνταστη αισθητική

	Η διευκόλυνση της αντιμετώπισης πολυπλοκότητας, αστάθειας και αβεβαιότητας Να φέρουμε χαρά Η ενίσχυση της δυνατότητας οικοδόμησης αισθητικών διαστάσεων στο περιβάλλον κάποιου ατόμου Η αναζήτηση, δημιουργία και ο συμμερισμός ευέλικτων, βιώσιμων προσεγγίσεων σε προβλήματα
Επίπεδο	Όλες οι ηλικίες 5+ (με τη χρήση της ανάλογης γλώσσας)
Μεθοδολογία	Οπτική, απτική, αισθητηριακή έκφραση: Κίνηση- πορτραίτο- κολλάζ Καλλιτεχνική συνάντηση, οικοδόμηση κατανόησης μέσα και μεταξύ ομάδων
Οδηγίες	Ομαδικές βόλτες σε διαφορετικά τέμπο μουσικής Σε ζευγάρια – ζωγραφίστε ένα “τυφλό” πορτραίτο του άλλου κοιτάζοντας τον άλλο όχι το σκίτσο – μοιραστείτε. Ο κάθε συμμετέχοντας γράφει μια πρόταση που περιγράφει μια σύγκρουση που είναι ζωντανή μέσα του στο πίσω μέρος του πορτραίτου. Σε ομάδες των 4, διαμοιράστε τους ρόλους της ομάδας, υλικά, χαρτιά A4, χρωματιστά χαρτιά αφίσας (1 σε κάθε ομάδα) Η εργασία: (με μουσική) οι συμμετέχοντες (ξεχωριστά) ζωγραφίζουν γραμμές (οποιοδήποτε τύπου) πάνω σε ένα χαρτί A4 αντανακλώντας τα αισθήματα που είναι ζωντανά μέσα τους εκείνη τη στιγμή. (Σταματήστε τη μουσική μετά από μερικά λεπτά) Δώστε οδηγίες στους συμμετέχοντες να δώσουν τις ζωγραφιές τους στο άτομο στα δεξιά τους. (Με μουσική) Οι συμμετέχοντες προσθέτουν χρώμα με όποια μορφή θέλουν στο σχέδιο που έχουν μπροστά τους. (Σταματήστε τη μουσική) Τα σχέδια αλλάζουν χέρια και πάλι (προς τα δεξιά). (Με μουσική) Οι συμμετέχοντες προσθέτουν τώρα μορφές, σχήματα, σύμβολα κατά βούληση στο νέο σχέδιο. (Σταματήστε τη μουσική) Οι συμμετέχοντες σχίζουν στα τέσσερα το σχέδιο το οποίο έχουν μπροστά τους. Τώρα ο κάθε συμμετέχοντας παίρνει κομμάτια από την κάθε μια από τις τέσσερις διαφορετικές ζωγραφιές και (με μουσική) μαζί με την ομάδα τοποθετούν τα κομμάτια σε κολλάζ σε χρωματιστά χαρτιά αφίσας, προσθέτοντας κι άλλες γραμμές, χρώματα, μορφές στην επιφάνεια του κολλάζ για να σχηματίσουν ενώσεις μεταξύ των κομματιών. Ενθαρρύνετε τους συμμετέχοντες να προσθέσουν στο κολλάζ τα πορτραίτα τους. Η εργασία συνεχίζεται μέχρι που η ομάδα

	να νιώσει ικανοποιημένη με τη σύνθεση. (Η μουσική σταματά). Η ομάδα μοιράζεται το συλλογικό κολλάζ. Συζητήστε τη διαδικασία. Αναλογιστείτε: Τι νιώσατε κατά τη διάρκεια αυτής της εμπειρίας; Νιώθετε διαφορετικά σε σχέση με το πρόβλημα που γράψατε πριν από τη δραστηριότητα; τι θα αλλάζατε αν κάνατε αυτή τη δραστηριότητα σε ένα άλλο περιβάλλον (π.χ. στην τάξη);
Σημείωση στον εκπαιδευτή	Παρατηρείστε και διευκολύνετε τη διαδικασία. Παρατηρείστε τι γίνεται με τα πορτραίτα κατά τη διάρκεια της δραστηριότητας. Ποία προσόντα εκτιμούμε περισσότερο στους άλλους; Ποίος είναι ο ρόλος μας ως εκπαιδευτικοί; Οι εκπαιδευτικοί, ως ακροατές και καθοδηγητές, διαχειρίζονται τη δημιουργική ένταση, καθοδηγούν τις αβεβαιότητες και διαμορφώνουν περιβάλλοντα που παρέχουν δυνατότητες. Ο ρόλος του εκπαιδευτή είναι να υποστηρίξει τη δημιουργική διαδικασία, να διευκολύνει την πρόσβαση των παιδιών (και των ενηλίκων) στις φαντασιώσεις τους καθώς και τη διαδικασία μεταμόρφωσης τους σε πραγματικότητα μέσα από ένα ουσιαστικό, χωρίς προκατάληψη διάλογο. Αναλογιστείτε: Πως εμείς, ως εκπαιδευτές, αξιοποιούμε τέτοια εργαλεία για την αλλαγή; Ποίες είναι οι προτεραιότητες μας;
Τίτλος Δραστηριότητας	7: Αλφαριθμητικός Στοχασμός
Διάρκεια	5 λεπτά
Εργαλεία και εξοπλισμός	
Παράρτημα	
Σκοπός	Οικοδόμηση αλφαριθμητικού στοχασμού
Στόχοι	Προώθηση της χρήσης του στοχασμού για το κτίσιμο δεξιοτήτων για ένα ειρηνικό μέλλον
Επίπεδο	Όλες οι ηλικίες 5+ (με τη χρήση της ανάλογης γλώσσας)
Μεθοδολογία	Ομαδικός διάλογος Συμμερισμός παρατηρήσεων επί σκοπού

Οδηγίες	Σχηματίστε ένα κύκλο συζήτησης Συζητήστε τα τρία βήματα του αναλογισμού σε σχέση με την κάθε δραστηριότητα: Τι; Τι κάναμε μόλις τώρα μαζί; Περιγράψτε το τί είναι και ποίος ήταν ο δικός σας ρόλος; Και; Ποίος ήταν ο στόχος; Τι πετύχαμε; Και τώρα; Που μας οδηγεί αυτό; Ποία είναι τα επόμενα βήματα που μπορούμε να ακολουθήσουμε μετά από αυτήν την εμπειρία; Τι θα θέλαμε να αλλάξουμε; Ποίος θα πρέπει να είναι ο ρόλος μας στην αλλαγή;
Σημείωση στον εκπαιδευτή	Κάντε το αυτό μετά από κάθε δραστηριότητα, σε καίρια σημεία στη διαδικασία. Επιβραβεύστε τα επιτεύγματα της ομάδας. Θέστε στόχους για τη συνέχεια, νέα θέματα για να επικεντρωθείτε, συγκρούσεις που πρέπει να αντιμετωπίσουμε. Αναγνωρίστε ρόλους που πρέπει να αλλάξουν. Στάσεις και συμπεριφορές που θα συνεισφέρουν στην αλλαγή. Το να γίνει κάποιος παράγοντας αλλαγής για την κουλτούρα της ειρήνης, προϋποθέτει πρώτα απ' όλα δημιουργική αυτό-αξιολόγηση, και μετά επί σκοπού συμμερισμό των παρατηρήσεων, διάλογο και από κοινού οικοδόμηση, ανάμεσα σε άλλες στρατηγικές. Ο στοχασμός δεν έχει να κάνει με κριτική ή καν την διόρθωση λαθών. Έχει να κάνει με την καλλιέργεια δεξιοτήτων για το μέλλον.

Παραρτήματα:

Τίτλος Δραστηριότητας Παράρτημα 1.1	1. Ο σωστός τόπος Έντυπο για αξιολόγηση Συναισθηματικών και Αισθητικών Προσόντων μιας Αίθουσας Διδασκαλίας
Παράρτημα: 3.1	3. Συλλογικός σχεδιασμός Χώρων Δελτίο καιρού (δες το powerpoint.)
Παράρτημα: 4.1	4. Τι με κάνει να θυμώνω; Τα κόκκινα μου σημεία (δες το powerpoint.)
Παράρτημα: 5.1 Παράρτημα: 5.2	5. Τι και αν εμφανιστεί κάποιος καινούριος; Σύμβολα στα Σανσκριτικά (η άλλης λιγότερο γνωστής γλώσσας) λέξεις σχετικές με τη τάξη (δες το powerpoint.) Ερωτηματολόγιο για τις Πολυγλωσσικές Προσεγγίσεις στην Οικοδόμηση της Κουλτούρας Ειρήνης

Παράρτημα 1.1

Φόρμα Αξιολόγησης Συναισθηματικών και Αισθητικών Χαρακτηριστικών μιας αίθουσας διδασκαλίας¹

Σε προσκαλεί να “περάσεις” Περιέγραψε το αίσθημα που σου δημιουργείτε – σε συναισθηματικό επίπεδο- από την ατμόσφαιρα της τάξης. Θα ήθελες να ζήσεις σε αυτή τη τάξη;

Αισθητηριακά/απτικά Περιγράψτε τις ευκαιρίες που έχουν τα παιδιά για να χρησιμοποιήσουν τις αισθήσεις τους και τα χέρια / σώμα / πόδια / στόμα στην διαδικασία της εκμάθησης.

Ισορροπία απομόνωσης και παρέμβασης Περιγράψτε τις ευκαιρίες που έχουν τα παιδιά για να “μένουν μόνοι τους” με ασφάλεια (αντίληψη του τι σημαίνει να είναι κανείς μόνος) σε ισορροπία με την παρέμβαση (ένα απαραίτητο στοιχείο του σχολείου) από άλλα παιδιά, δασκάλους, άλλο προσωπικό, συγγενείς και ξένους (μέλη της κοινότητας).

Αυτό θα μπορούσε να ισοδυναμεί με την ησυχία μιας τάξης σε αντιπαράθεση με τον θόρυβο μέσα ή έξω από την τάξη.

Χρήση χρωμάτων και φωτός στην τάξη Περιγράψτε πως το ρώμα και το φως χρησιμοποιούνται στην τάξη μιας και αυτά τα στοιχεία επηρεάζουν τη διάθεση παιδιών και δασκάλων. Για παράδειγμα, φωτεινοί χώροι με αρκετό φωτισμό μπορούν να τους υποβοηθήσουν στο να έχουν μια θετική συναισθηματική εμπειρία.

Ισορροπία απαλότητας και σκληρότητας Περιγράψτε ποια στοιχεία στην αίθουσα δημιουργούν ευκαιρίες για τα παιδιά και τους δασκάλους να έρθουν αντιμέτωποι με απαλές και σκληρές εμπειρίες, που είναι και οι δυο αναγκαίες για την υποστήριξη μιας αναπτυξιακά σωστής εκμάθησης.

Αναλογία δραστηριοτήτων εντατικής κίνησης μεγάλων μυών και καθιστικών δραστηριοτήτων μικρών μυών Περιγράψτε την αναλογία ενεργών δραστηριοτήτων σε σχέση με τις ήσυχες δραστηριότητες, οι οποίες είναι σημαντικές διότι τα μικρά παιδιά χρειάζονται κίνηση των

¹ Πρόγραμμα Εκπαίδευσης της Ειρήνης του Κέντρου Εκπαίδευσης της Ειρήνης και Έρευνας του Πανεπιστημίου του Βοσπόρου, Copyright 2017

μυών για να μάθουν. (Θα πρέπει να υπάρχει ίσος αριθμός ευκαιριών για τους δυο τύπους μυϊκής ανάπτυξης.)

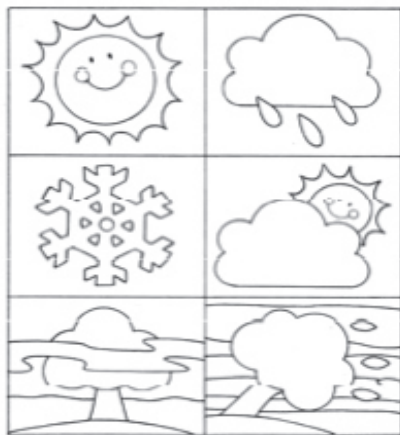
Επίδειξη υλικών Περιγράψτε αν υπάρχουν στοιχεία που αποδεικνύουν πως οι εκπαιδευτικοί έδωσαν σημασία σε αισθητικά στοιχεία καθώς επιδείκνυαν εξοπλισμό στην τάξη. Αυτό μπορεί να γίνει αντιληπτό μέσα από προσεκτική διαρρύθμιση, χρήση όμορφων υλικών ή όμορφου εξοπλισμού και ειδικών εκθέσεων σε κάποια γωνιά της τάξης; Μήπως οι χώροι εκμάθησης είναι διαμορφωμένοι με ένα τυπικό τρόπο, ή μήπως υπάρχουν στοιχεία που να προδίδουν την προσεκτική διαρρύθμιση υλικών, χρήσης φυσικών υλικών αντί πλαστικών, μήπως υπάρχουν ενδείξεις ότι έχει δοθεί προσοχή στη λεπτομέρεια;

Επισκόπηση της αισθητικής ατμόσφαιρας Περιγράψτε πως η ατμόσφαιρα του περιβάλλοντος χώρου δημιουργεί την ευκαιρία για τα αισθημάτων και τη σκέψη να γίνουν ένα (συγχώνευση της νοητικής και της συναισθηματικής αντίληψης).

Παράρτημα 3.1

Δελτίο Καιρού

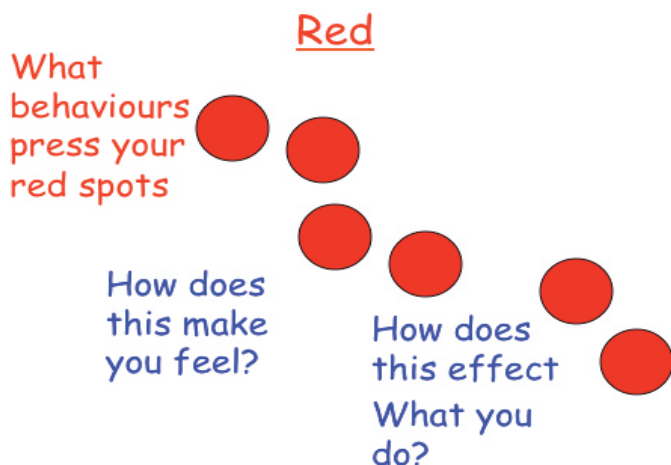
Weather Report

How are you feeling right now?

Παράρτημα 4.1

Τα κόκκινα μου σημεία

Παράρτημα 5.1

Πινακίδες στα Σανσκριτικά (ή μια άλλη λιγότερο γνωστή γλώσσα) λέξεις που σχετίζονται με την τάξη.

What if someone new...?

वद्व्यालय
पुस्तकस्थान
वराम

vidyAlaya school

pushta bookshelf

virAma stop

Παράρτημα 5.2:

Πολυγλωσσικές Προσεγγίσεις στην Εκμάθηση και την Οικοδόμηση της Κουλτούρας Ειρήνης

Αυτό το ερωτηματολόγιο στοχεύει στη συλλογή πληροφοριών σχετικά με τις υπάρχουσες πρακτικές στα σχολεία σε σχέση με τη πολυγλωσσία, να προσκαλέσει τα σχολεία να αναγνωρίσουν τα δυνατά σημεία και τις ευκαιρίες που υποβοηθούν την πολυπολιτισμικότητα.

Οι συμμετέχοντες καλούνται να απαντήσουν τις πιο κάτω ερωτήσεις, να μοιραστούν τις απόψεις τους σχετικά με τη στάση και πρακτικές του δικού τους σχολείου σε σχέση με τις γλώσσες και να αναλογιστούν τους πιθανούς ρόλους που μπορεί να έχει η πολυγλωσσία ως ένα αναπόσπαστο χαρακτηριστικό της παιδείας στα σχολεία τους.

Παρακαλώ σκεφτείτε την κάθε ερώτηση προσεκτικά, συνοπτικά σχόλια είναι ευπρόσδεκτα. Οι απαντήσεις θα μοιραστούν μόνο με αυτήν την ομάδα εργασίας για σκοπούς συνεργασίας.

Ερωτήσεις:

- 1 Πόσο πολυπολιτισμικό είναι το σχολείο σας;
- 2 Το σχολείο σας είναι δίγλωσσο; Πολύγλωσσο;
- 3 Ποία είναι η πρωτεύουσα γλώσσα διδασκαλίας;
- 4 Ποιές γλώσσες μιλούνται στην σχολική κοινότητα;
- 5 Το σχολείο σας καταγράφει και παρακολουθεί τα γλωσσικά προφίλ των μαθητών/ οικογενειών; Πως;
- 6 Τι είδους γλωσσικά προγράμματα εφαρμόζονται στο σχολείο;
- 7 Πως θα περιγράφατε την προσέγγιση του σχολείου απέναντι στη διγλωσσία;
- 8 Ποία δίγλωσσα μοντέλα εφαρμόζονται στο σχολείο σας (π.χ. γλωσσική εμβάθυνση, μεταβατική διγλωσσία, άλλο...;) και πόσο καιρό είναι σε εφαρμογή αυτά τα μοντέλα;
- 9 Ποιές μέθοδοι επιστρατεύονται από το σχολείο σας για την προώθηση της διγλωσσίας;
- 10 Ποιές είναι κατά την άποψη σας οι πιο αποτελεσματικές γλωσσικές σας προσεγγίσεις;
- 11 Τι σημαίνει η δίγλωσση εκπαίδευση για το περιβάλλον της αίθουσας διδασκαλίας;
- 12 Το σχολείο σας δηλώνει ανοικτά πως είναι αφοσιωμένο στην διαπολιτισμικότητα / πολυπολιτισμικότητα;
- 13 Πως το σχολείο σας προωθεί πρακτικά την πολυπολιτισμικότητα;

- 14 Πως θα αξιολογούσατε τις μέχρι σήμερα σχετικές πρακτικές του σχολείου;
- 15 Πως θα περιγράφατε τις στάσεις των γονέων απέναντι στη γλώσσα/ες; Την συνεισφορά τους στη γλωσσική πρακτική;
- 16 Πιστεύετε πως η διγλωσσία/ πολυγλωσσία μπορεί να διαδραματίσει ρόλο στην προώθηση ενός διεθνούς πνεύματος στα σχολεία;
- 17 Ποια είναι τα κύρια εκπαιδευτικά προγράμματα που εφαρμόζονται στο σχολείο σας; (PY, MYR, DP κτλ.)
- 18 Είναι οι πολυγλωσσικές προσεγγίσεις βιώσιμες σε όλα τα εκπαιδευτικά επίπεδα; Αν ναι, πως;
- 19 Ποίες αλλαγές ή εξελίξεις θα θέλατε να δείτε στις προσεγγίσεις του σχολείου σας απέναντι στις γλώσσες/ κουλτούρες;
- 20 Ποίες μπορεί να είναι μερικές από τις σχέσεις μεταξύ της δίγλωσσης/ πολύγλωσσης εκπαίδευσης και της οικοδόμησης μιας κουλτούρας ειρήνης;
- 21 Ποίες προσεγγίσεις σε σχέση με την οικοδόμηση κουλτούρας ειρήνης εφαρμόζονται στα προγράμματα σας; (επίλυση συγκρούσεων, μετασχηματιστική δράση, ειρηνική επικοινωνία, διαμεσολάβηση συμμαθητών κτλ.)

Εργαστήριο 3: Διασύνδεση Εμπειρικής Μάθησης και Θεωρίας της Ειρήνης

Εκπαιδευτής: Magnus Haavelsrud

Τίτλος Δραστηριότητας	Πρόταση για τον Διάλογο 1
Διάρκεια	Περίπου 30 λεπτά
Εργαλεία και εξοπλισμός	Πίνακας σημειώσεων για παρουσιάσεις (Flipchart) Πίνακας και αντίγραφο του κειμένου του συνεδρίου, powerpoint (Οι συμμετέχοντες πρέπει να διαβάσουν το κείμενο πριν από τη δραστηριότητα)
Παράρτημα	Δ/Ε
Σκοπός	Ο σκοπός (των 5 δραστηριοτήτων) είναι να εξετάσουμε εμπειρίες σχετικές με τις τέσσερις έννοιες της ειρήνης: δικαιοσύνη, ενσυναίσθηση, τραύμα και συγκρούσεις.
Στόχοι	Η εξάσκηση διαλογικών τρόπων εκμάθησης των εμπειρικών γνώσεων των άλλων Η συζήτηση της σχέσης μεταξύ της εμπειρικής γνώσης και των συγκεκριμένων συνθηκών μέσα στην οποία λαμβάνουν χώρα οι αλληλεπιδράσεις.
Επίπεδο	Εκπαίδευση δασκάλων
Μεθοδολογία	Παρουσίαση, εργασία σε μικρές ομάδες, εργασία σε μια μεγαλύτερη ομάδα
Οδηγίες	Ομάδες των 5-9 συμμετεχόντων. Ένας θα είναι ο συντονιστής Ο κάθε συμμετέχοντας διαλέγει μια λέξη την οποία βρίσκει σχετική με το θέμα της κουλτούρας της ειρήνης. Γράψτε τη λέξη σε ένα μικρό κομμάτι χαρτί και κρατήστε την για τον εαυτό σας μέχρι να έρθει η σειρά σας. Ο πρώτος συμμετέχοντας δίνει τη λέξη του/της στο συμμετέχοντα που κάθεται στα αριστερά του. Όταν το άτομο δίπλα κοιτάζει τη λέξη, λέει στην ομάδα ποια είναι η λέξη και τότε – χωρίς καθυστέρηση – ανακαλεί μια εμπειρία που μπορεί να δώσει περιεχόμενο και να περιγράψει το νόημα της λέξης. Ο συντονιστής καταγράφει τις εμπειρίες που μοιράζονται μέσα στην ομάδα και τις συσχετίζει με τις έννοιες της αρνητικής και θετικής ειρήνης. Οι συμμετέχοντες καλούνται να τροποποιήσουν ή να βελτιώσουν την περιληψη που δίνεται ανάλογα με το πώς νιώθουν ότι η 'ιστορία' τους σχετίζεται με τις άλλες ιστορίες και το πώς όλες οι ιστορίες ερμηνεύονται υπό το φως των εννοιών της αρνητικής και της θετικής ειρήνης. Οι συμμετέχοντες έχουν το ελεύθερο να

	προσθέσουν ή να αλλάξουν την ιστορία τους και να υποδείξουν αλλαγές στην περιλήψη των ιστοριών από το συντονιστή σε σχέση με το πώς σχετίζονται με τις έννοιες της αρνητικής και της θετικής ειρήνης.
Σημείωση στον εκπαιδευτή	Ο εκπαιδευτής τηρεί την εξής διαδικασία για όλες τις δραστηριότητες * Σύντομη εισαγωγή από τον εκπαιδευτή * Διάλογος για κάθε έννοια σε ομάδες των 5 ή 10 (ανάλογα με το μέγεθος της αίθουσας διδασκαλίας) * Γνωστοποίηση των αποτελεσμάτων στην ολότητα τους για τη συνέχιση του διαλόγου * Η αντίδραση και τα σχόλια του εκπαιδευτή να αφεθούν στο τέλος. Ο εκπαιδευτής αναγνωρίζει πως: - Οι μαθητευόμενοι έχοντας ζήσει τις ζωές τους μέσα σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο έχουν εμπειρική γνώση από το χώρο η οποία είναι πολύ σημαντική. Η επιλογή της συμπερίληψης αυτής της εμπειρικής γνώσης στην αναζήτηση απαντήσεων είναι πολύ σημαντική. - Τέτοιες υποκειμενικές εμπειρίες μπορεί να υποκινήσουν τους μαθητευόμενους να συγκρίνουν, να συζητήσουν, να συμφωνήσουν και να διαφωνήσουν ως προς το πώς γίνεται η διάγνωση ενεργειών θετικής και αρνητικής ειρήνης μέσα στο πλαίσιο.
Τίτλος Δραστηριότητας	Διάλογος δυο: Διαχρονικό (Χρόνος)
Διάρκεια	Περίπου 20 λεπτά
Εργαλεία και εξοπλισμός	Πίνακας σημειώσεων για παρουσιάσεις (Flipchart) Πίνακας και αντίγραφο του κειμένου του συνεδρίου, powerpoint (Οι συμμετέχοντες πρέπει να διαβάσουν το κείμενο πριν από τη δραστηριότητα)
Παράρτημα 2.1	Χρόνος
Σκοπός	Ο σκοπός (των 5 δραστηριοτήτων) είναι να εξετάσουμε εμπειρίες σχετικές με τις τέσσερις έννοιες της ειρήνης: δικαιοσύνη, ενσυναίσθηση, τραύμα και συγκρούσεις.
Στόχοι	Η εξάσκηση διαλογικών τρόπων εκμάθησης των εμπειρικών γνώσεων των άλλων Η συζήτηση της σχέσης μεταξύ της εμπειρικής γνώσης και των συγκεκριμένων συνθηκών μέσα στην οποία λαμβάνουν χώρα οι αλληλεπιδράσεις.
Επίπεδο	Εκπαίδευση δασκάλων
Μεθοδολογία	Παρουσίαση, εργασία σε μικρές ομάδες, εργασία σε μια μεγαλύτερη ομάδα
Οδηγίες	1 . Σημειώστε το κελί ή τα κελιά στα οποία θα μπορούσε να τοποθετηθεί η ιστορία σας. Αν δεν είναι δυνατή η επιλογή ενός

	κελιού, εξηγήστε γιατί η ιστορία σας δεν μπορεί να κατηγοριοποιηθεί στον πίνακα 1. (βλέπε το παράρτημα 2.1) 2. Συζητήστε ποιες μονάδες αλληλοεπιδρούν στην ιστορία σας (Άτομα, Ομάδες, Θεσμοί κτλ.) Αναλογιστείτε, συζητήστε και αν είναι δυνατό γράψτε ιδέες για το: Πως η ιστορία μπορεί να έχει (είχε) ρίζες στο παρελθόν Πως μπορεί να έχει εξελιχθεί από τότε που συνέβηκε μέχρι σήμερα Πως είναι δυνατό – μπορείτε να προβλέψετε ή ναμαντέψετε- να εξελιχθεί βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα Πως θα θέλατε να εξελιχθεί η ιστορία βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα και, Πως κάποιες ενέργειες μπορεί να συμβάλουν στο να εξελιχθεί η ιστορία όπως θα θέλατε.
Σημείωση στον εκπαιδευτή	Ο εκπαιδευτής τηρεί την εξής διαδικασία για όλες τις δραστηριότητες * Σύνομη εισαγωγή από τον εκπαιδευτή * Διάλογος για κάθε έννοια σε ομάδες των 5 ή 10 (ανάλογα με το μέγεθος της αίθουσας διδασκαλίας) * Γνωστοποίηση των αποτελεσμάτων στην ολότητα τους για τη συνέχιση του διαλόγου * Η αντίδραση και τα σχόλια του εκπαιδευτή να αφεθούν στο τέλος. Ο εκπαιδευτής αναγνωρίζει πως: Οι μαθητευόμενοι έχοντας ζήσει τις ζωές τους μέσα σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο έχουν εμπειρική γνώση από το χώρο η οποία είναι πολύ σημαντική. Η επιλογή της συμπερίληψης αυτής της εμπειρικής γνώσης στην αναζήτηση απαντήσεων είναι πολύ σημαντική. Τέτοιες υποκειμενικές εμπειρίες μπορεί να υποκινήσουν τους μαθητευόμενους να συγκρίνουν, να συζητήσουν, να συμφωνήσουν και να διαφωνήσουν ως προς το πώς γίνεται η διάγνωση ενεργειών θετικής και αρνητικής ειρήνης μέσα στο πλαίσιο.
Τίτλος Δραστηριότητας	Διάλογος 3: Συγχρονικό (Χώρος)
Διάρκεια	Περίπου 20 λεπτά
Εργαλεία και εξοπλισμός	Πίνακας σημειώσεων για παρουσιάσεις (Flipchart) Πίνακας και αντίγραφο του κειμένου του συνεδρίου, powerpoint (Οι συμμετέχοντες πρέπει να διαβάσουν το κείμενο πριν από τη δραστηριότητα)
Παράρτημα 3.1	Σχέσεις στο χώρο και στο χρόνο
Σκοπός	Ο σκοπός (των 5 δραστηριοτήτων) είναι να εξετάσουμε εμπειρίες

	σχετικές με τις τέσσερις έννοιες της ειρήνης: δικαιοσύνη, ενσυναίσθηση, τραύμα και συγκρούσεις.
Στόχοι	Η εξάσκηση διαλογικών τρόπων εκμάθησης των εμπειρικών γνώσεων των άλλων Η συζήτηση της σχέσης μεταξύ της εμπειρικής γνώσης και των συγκεκριμένων συνθηκών μέσα στην οποία λαμβάνουν χώρα οι αλληλεπιδράσεις.
Επίπεδο	Εκπαίδευση δασκάλων
Μεθοδολογία	Παρουσίαση, εργασία σε μικρές ομάδες, εργασία σε μια μεγαλύτερη ομάδα
Οδηγίες	Αναλογιστείτε – καθώς κοιτάζετε την εικόνα 1 (βλέπε Παράρτημα 3.1 - Cabezudo και Haavelsrud, 2007) – σε ποια ‘πραγματικότητα’ ή ‘πραγματικότητες’ μπορεί να κατηγοριοποιηθεί η ιστορία σας (Κοντινή, Ενδιάμεση ή Μακρινή ως προς τον εαυτό σας και το ‘Εδώ και Τώρα’ σας τη στιγμή που έλαβε χώρα η ιστορία) Σκεφτείτε ποιοι παράγοντες (μονάδες) στην οριζόντια γραμμή του χώρου συσχετίζονται με την ιστορία που μοιραστήκατε και πως αυτοί οι παράγοντες συσχετίζονταν και συσχετίζονται με παράγοντες στην ιστορία. Πως οι παράγοντες στην δικιά σας ιστορία συσχετίζονται με παράγοντες στη γραμμή του χώρου, συμπεριλαμβανομένων και παράγοντες της μακροκοινωνίας. Συζητήστε σε ποιο βαθμό οι επιθυμητές εξελίξεις του μέλλοντος μπορεί να εξαρτώνται από αλλαγές σε διάφορα επίπεδα της γραμμής του χώρου.
Σημείωση στον Εκπαιδευτή	Ο εκπαιδευτής τηρεί την εξής διαδικασία για όλες τις δραστηριότητες * Σύντομη εισαγωγή από τον εκπαιδευτή * Διάλογος για κάθε έννοια σε ομάδες των 5 ή 10 (ανάλογα με το μέγεθος της αίθουσας διδασκαλίας) * Γνωστοποίηση των αποτελεσμάτων στην ολότητα τους για τη συνέχιση του διαλόγου * Η αντίδραση και τα σχόλια του εκπαιδευτή να αφεθούν στο τέλος. Ο εκπαιδευτής αναγνωρίζει πως: Οι μαθητευόμενοι έχοντας ζήσει τις ζωές τους μέσα σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο έχουν εμπειρική γνώση από το χώρο η οποία είναι πολύ σημαντική. Η επιλογή της συμπερίληψης αυτής της εμπειρικής γνώσης στην αναζήτηση απαντήσεων είναι πολύ σημαντική. Τέτοιες υποκειμενικές εμπειρίες μπορεί να υποκινήσουν τους μαθητευόμενους να συγκρίνουν, να συζητήσουν, να συμφωνήσουν και να διαφωνήσουν ως προς το πώς γίνεται η διάγνωση ενεργειών θετικής και αρνητικής ειρήνης μέσα στο πλαίσιο.

Τίτλος Δραστηριότητας	Διάλογος 4: Εμπειρία και Θεωρία (Cabezudo, 2007)
Διάρκεια	Περίπου 20 λεπτά
Εργαλεία και εξοπλισμός	Πίνακας παρουσιάσεων για παρουσιάσεις (Flipchart) Πίνακας και αντίγραφο του κειμένου του συνεδρίου, powerpoint (Οι συμμετέχοντες πρέπει να διαβάσουν το κείμενο πριν από τη δραστηριότητα)
Παράρτημα 4.1	Εικονογράφηση της Πράξης
Σκοπός	Ο σκοπός (των 5 δραστηριοτήτων) είναι να εξετάσουμε εμπειρίες σχετικές με τις τέσσερις έννοιες της ειρήνης: δικαιοσύνη, ενσυναίσθηση, τραύμα και συγκρούσεις.
Στόχοι	Η εξάσκηση διαλογικών τρόπων εκμάθησης των εμπειρικών γνώσεων των άλλων. Η συζήτηση της σχέσης μεταξύ της εμπειρικής γνώσης και των συγκεκριμένων συνθηκών μέσα στην οποία λαμβάνουν χώρα οι αλληλεπιδράσεις.
Επίπεδο	Εκπαίδευση Δασκάλων
Μεθοδολογία	Παρουσίαση, εργασία σε μικρές ομάδες, εργασία σε μια μεγαλύτερη ομάδα
Οδηγίες	Στο εικονογράφημα (βλέπε Παράρτημα 4.1 Cabezudo and Haavelsrud, 2007) βλέπουμε το επίπεδο της πρακτικής ή της αλληλεπίδρασης να αντικατοπτρίζεται στην θεωρία και το αντίθετο. Σε αυτή την άσκηση αρχίσαμε με τις ιστορίες στο επίπεδο της πρακτικής (1) και συζητήσαμε αυτή τη πρακτική υπό το φως των θεωρητικών εννοιών (2). Τότε στο (3) ο θεωρητικός συλλογισμός έχει φωτίσει την ανάγκη για αλλαγές στην πρακτική, προτού ένας νέος κύκλος συλλογισμού και δράσης (4 και 5) στοχεύσει στο να τροποποιήσει τόσο τη θεωρία, όσο και την πρακτική για μια καλύτερη εφαρμογή. Αυτές οι κινήσεις μεταξύ της εμπειρίας ή της πρακτικής και των θεωρητικών βελτιώσεων υποβοηθάνε την αντανakλαστική εκμάθηση καθώς και την πρακτική εκμάθηση. Συλλογισμός + Δράση = Πράξη (Freire, 2000) Συζητήστε σε ποιο βαθμό η πρακτική ή οι αλληλεπιδράσεις στην ιστορία σας συνέβαλαν στην κατανόηση των τεσσάρων εννοιών στη θεωρία της ειρήνης του Galtung. Συζητήστε το κατά πόσο η θεωρία μπορεί να χρήζει τροποποίησης βάση των ιστοριών της ομάδας σας.
Σημείωση στον εκπαιδευτή	Ο εκπαιδευτής τηρεί την εξής διαδικασία για όλες τις δραστηριότητες * Σύνομη εισαγωγή από τον εκπαιδευτή * Διάλογος για κάθε έννοια σε ομάδες των 5 ή 10 (ανάλογα με το

	μέγεθος της αίθουσας διδασκαλίας) * Γνωστοποίηση των αποτελεσμάτων στην ολότητα τους για τη συνέχιση του διαλόγου * Η αντίδραση και τα σχόλια του εκπαιδευτή να αφεθούν στο τέλος. Ο εκπαιδευτής αναγνωρίζει πως: Οι μαθητευόμενοι έχοντας ζήσει τις ζωές τους μέσα σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο έχουν εμπειρική γνώση από το χώρο η οποία είναι πολύ σημαντική. Η επιλογή της συμπερίληψης αυτής της εμπειρικής γνώσης στην αναζήτηση απαντήσεων είναι πολύ σημαντική. Τέτοιες υποκειμενικές εμπειρίες μπορεί να υποκινήσουν τους μαθητευόμενους να συγκρίνουν, να συζητήσουν, να συμφωνήσουν και να διαφωνήσουν ως προς το πώς γίνεται η διάγνωση ενεργειών θετικής και αρνητικής ειρήνης μέσα στο πλαίσιο.
Τίτλος Δραστηριότητας	Διάλογος 5: Ο Κώνος της Ειρήνης
Διάρκεια	Περίπου 20 λεπτά
Εργαλεία και εξοπλισμός	Πίνακας σημειώσεων για παρουσιάσεις (Flipchat) Πίνακας και αντίγραφο του κειμένου του συνεδρίου, powerpoint (Οι συμμετέχοντες πρέπει να διαβάσουν το κείμενο πριν από τη δραστηριότητα)
Παράρτημα 5.1	Ο Κώνος της Ειρήνης
Σκοπός	Ο σκοπός (των 5 δραστηριοτήτων) είναι να εξετάσουμε εμπειρίες σχετικές με τις τέσσερις έννοιες της ειρήνης: δικαιοσύνη, ενσυναίσθηση, τραύμα και συγκρούσεις.
Στόχοι	Η εξάσκηση διαλογικών τρόπων εκμάθησης των εμπειρικών γνώσεων των άλλων. Η συζήτηση της σχέσης μεταξύ της εμπειρικής γνώσης και των συγκεκριμένων συνθηκών μέσα στην οποία λαμβάνουν χώρα οι αλληλεπιδράσεις.
Επίπεδο	Εκπαίδευση Δασκάλων
Μεθοδολογία	Παρουσίαση, εργασία σε μικρές ομάδες, εργασία σε μια μεγαλύτερη ομάδα
Οδηγίες	Στο σχεδιάγραμμα (βλέπε Παράρτημα 5.1 - Haavelsrud, 1993) δυο τόξα κινούνται σε αντίθετες κατευθύνσεις δείχνοντας πως η μακροκοινωνία επιδρά στην μικροκοινωνία και το αντίθετο. Το σχεδιάγραμμα θεωρεί την ειρήνη ως ένα συνδυασμό αφοπλισμού, ανθρωπίνων δικαιωμάτων και εξέλιξης. Συζητήστε το πως μια κουλτούρα ειρήνης στο επίπεδο της κοινότητας μπορεί να ενισχύσει την κουλτούρα της ειρήνης σε εθνικό, διεθνές και παγκόσμιο επίπεδο. Συζητήστε – με παραδείγματα – πως οι πολιτικές της κουλτούρας της ειρήνης στο μακροκοινωνικό επίπεδο μπορεί να

	υποβοηθήσουν την ανάπτυξη της κουλτούρας της ειρήνης στο μικροκοινωνικό επίπεδο.
Σημείωση στον Εκπαιδευτή	Ο εκπαιδευτής τηρεί την εξής διαδικασία για όλες τις δραστηριότητες * Σύντομη εισαγωγή από τον εκπαιδευτή * Διάλογος για κάθε έννοια σε ομάδες των 5 ή 10 (ανάλογα με το μέγεθος της αίθουσας διδασκαλίας) * Γνωστοποίηση των αποτελεσμάτων στην ολότητα τους για τη συνέχιση του διαλόγου * Η αντίδραση και τα σχόλια του εκπαιδευτή να αφεθούν στο τέλος. Ο εκπαιδευτής αναγνωρίζει πως: Οι μαθητευόμενοι έχοντας ζήσει τις ζωές τους μέσα σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο έχουν εμπειρική γνώση από το χώρο η οποία είναι πολύ σημαντική. Η επιλογή της συμπερίληψης αυτής της εμπειρικής γνώσης στην αναζήτηση απαντήσεων είναι πολύ σημαντική. Τέτοιες υποκειμενικές εμπειρίες μπορεί να υποκινήσουν τους μαθητευόμενους να συγκρίνουν, να συζητήσουν, να συμφωνήσουν και να διαφωνήσουν ως προς το πώς γίνεται η διάγνωση ενεργειών θετικής και αρνητικής ειρήνης μέσα στο πλαίσιο.

Στοιχεία Παραρτημάτων

Τίτλος Δραστηριότητας Παράρτημα 2.1	2. Διάλογος 2: Διαχρονικό (Χρόνος) Πίνακας 1.
Παράρτημα: 3.1	3. Διάλογος 3: Συγχρονικό (Χώρος) Σχέσεις στο χώρο και στο χρόνο
Παράρτημα: 4.1	4. Διάλογος 4: Εμπειρία και Θεωρία (Cabezudo, 2007) Εικονογράφηση της πράξης
Παράρτημα: 5.1	5. Διάλογος 5: Ο Κώνος της Ειρήνης Ο Κώνος της Ειρήνης

